

GELİŞİMSEL PSİKOPATOLOJİ

Yazarlar

Prof. Dr. Nilgün SARP

Doç. Dr. Hatice YALÇIN

© Copyright 2025

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Yayınevi A.Ş. 'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN 978-625-375-539-3
Sayfa ve Kapak Tasarımı
Akademisyen Dizgi Ünitesi

Kitap Adı Gelişimsel Psikopatoloji
Yayıncı Sertifika No 47518

Editörler
Nilgün SARP
ORCID iD: 0000-0002-6714-4848
Baskı ve Cilt
Vadi Matbaacılık

Hatice YALÇIN
ORCID iD: 0000-0003-3557-8649
Bisac Code
PSY006000

Yayın Koordinatörü
Yasin DİLMEN
DOI
10.37609/akya.3712

Kütüphane Kimlik Kartı
Gelişimsel Psikopatoloji / ed. Nilgün Sarp, Hatice Yalçın.
Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2025.
576 s. : şekil, tablo. ; 160x235 mm.
Kaynakça var.
ISBN 9786253755393

GENEL DAĞITIM
Akademisyen YAYINEVİ A.Ş.

Halk Sokak 5 / A Yenışehir / Ankara
Tel: 0312 431 16 33
siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖNSÖZ

Gelişimsel psikopatoloji, bireyin yaşam döngüsü boyunca ortaya çıkabilecek zihinsel, bedensel ve davranışsal çeşitliliklerin, gelişimsel süreçlerle etkileşim içinde nasıl şekillendiğini inceleyen çok boyutlu bir bilim alanıdır. Bu alan, sadece bir tanı koyma çabası değil; aynı zamanda bireyin gelişimsel geçmişini, bağlamsal dinamiklerini ve çevresel etkileşimlerini göz önünde bulunduran bütüncül bir değerlendirme sürecidir. Özellikle çocukluk ve ergenlik dönemleri, bireyin psikopatolojik risklerle en yoğun biçimde karşılaşabileceği, ancak aynı zamanda gelişimsel esnekliğin de en yüksek olduğu dönemlerdir.

Bu kitap, gelişimsel psikopatoloji alanında Türkiye'deki akademik boşluğu doldurmak ve bu alana özgün bir kaynak kazandırmak amacıyla hazırlanmıştır. Kitap, çocukların ve ergenlerin yaşadıkları gelişimsel sorunların nedenlerini, bu sorunların gelişimsel seyirlerini ve müdahale yollarını bilimsel temellere dayalı bir şekilde açıklamayı amaçlamaktadır. Kitaptaki içerikler, kuramsal altyapıya ve uygulama örneklerine yer vererek okuyucuya kapsamlı bir bakış açısı sunmaktadır. Kitapta yer alan her bölüm, gelişimsel psikopatolojinin temel kavramlarından başlayarak nörogelişimsel farklılıklardan duygudurum bozukluklarına, travma sonrası gelişimsel tepkilerden bağlanma sorunlarına kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Ayrıca Türkiye'ye özgü toplumsal, kültürel ve sistemsel dinamikler de kitapta özel olarak ele alınmış; bu yönüyle eser, yerel bağlamı göz ardı etmeyen, kültürel duyarlılığı yüksek bir kaynak olarak yapılandırılmıştır.

Konular günümüzde değişen paradigmlar dikkate alınarak hazırlanmıştır. Engel odaklı bakıştan hak temelli yaklaşıma geçiş; bütünleştirme ve kapsayıcılık; kaynaştırma yerine tam katılım hedefi öncelik olarak belirlenmiş; problemler daha çok "gelişimsel bozukluk" yerine "gelişimsel farklılık" odağında ele alınmıştır.

Bu kitap, özellikle gelişimsel psikopatoloji alanında donanımlı olması beklenen lisans ve lisansüstü öğrenciler, akademisyenler, psikologlar, çocuk gelişimciler, psikolojik danışmanlar, klinik sosyal hizmet uzmanları, ergoterapistler, fizyoterapistler, özel eğitim alanındaki profesyoneller ve okul öncesi eğitimciler için temel bir başvuru kaynağı olarak tasarlanmıştır. Aynı zamanda alanda çalışan uygulayıcıların, vaka analizleri ve müdahale önerileri aracılığıyla sahadaki yaklaşımlarını zenginleştirmelerine katkı sağlaması da amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın, ülkemizde gelişimsel psikopatoloji alanında etki bırakmasını; erken tanı, etkili müdahale ve koruyucu ruh sağlığı hizmetlerinin gelişimine katkı sunmasını umut ediyoruz. Her bir bireyin sağlıklı gelişim potansiyeline ulaşmasına destek olmak adına atılmış bu adımın, özellikle çocukların ve gençlerin ruh sağlığına daha bütüncül bir bakış kazandırmasını temenni ederim.

Prof. Dr. Nilgün SARP

Doç. Dr. Hatice YALÇIN

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1: GELİŞİMSEL PSİKOPATOLOJİYE GİRİŞ.....	1
Giriş	1
1.1. Gelişim Psikolojisi.....	3
1.1.1. Gelişimin Tanımı	3
1.1.2. Gelişim Psikolojisinin Tanımı ve Kapsamı.....	4
1.1.3. Gelişim Psikolojisinin Dalları.....	5
1.1.4. Gelişimsel Yaklaşımın İlkeleri	6
1.2. Gelişimsel Psikopatoloji.....	8
1.2.1. Psikopatoloji	8
1.2.2. Gelişimsel Çeşitlilik Kavramı (Neurodiversity).....	10
1.2.3. Nörotipik Kavramı.....	14
1.2.4. Normal Gelişim ve Atipik Gelişim Kavramları	15
1.2.5. Gelişimsel Psikoloji ve Pedagoji.....	16
1.2.6. Gelişimsel Psikopatolojinin Uygulama Alanları	18
1.2.7. “Pedagog” Unvanı Hakkında Türkiye’deki Durum	19
1.3. Gelişimsel Psikopatolojinin Tarihçesi	20
Sonuç	23
Kaynaklar	24
 BÖLÜM 2: GELİŞİMSEL KURAMLAR VE PSİKOPATOLOJİ	27
Giriş	27
2.1. Psikoanalitik Kuram.....	28
2.1.1. Psikoanalitik Kuramda Savunma Mekanizmaları.....	31
2.1.2. Savunma Mekanizmalarının Gelişimsel Psikopatolojide Yeri	45
2.2. Davranışçı Kuram (Behaviorism).....	46
2.2.1. Davranışçı Kuramın Tarihsel Gelişimi	49
2.2.2. Davranışçı Kuramın Kurucuları ve Temsilcileri	51
2.2.3. Davranışçı Yaklaşımda Temel Kavramlar ve İlkeler	53
2.3. Bilişsel Kuram	58
2.3.1. Bilişsel Kuramın Öncüleri.....	59
2.4. Bağlanma Kuramı.....	66
2.5. Sistem Kuramları	71
2.5.1. Genel Sistem Kuramı (General Systems Theory)	71

2.5.2. Aile Sistem Kuramı (Family Systems Theory)	72
2.5.3. Ekolojik Sistem Kuramı (Ecological Systems Theory)	74
2.5.4. Dinamik Sistem Kuramı (Dynamic Systems Theory).	75
2.5.5. Sistem Kuramlarının Öncüleri.	75
Kaynaklar	77
BÖLÜM 3: GELİŞİM SÜREÇLERİ VE AİLE YAŞAM DÖNGÜSÜ	81
Giriş	81
3.1. Aile Yaşam Döngüsünün Tarihçesi.	83
3.2. Aile Yaşam Döngüsünün Aşamaları.	84
3.3. Aile Yaşam Döngüsünde Aile Rollerinin Değişimi ve Uyumu.	87
3.4. Aile Yaşam Döngüsünün Kuramsal Temelleri	89
3.4.1. Gelişimsel Aile Yaşam Döngüsü Kuramı (Duvall)	90
3.4.2. Sistemik Aile Kuramları	92
3.4.2.1. Bowen Aile Sistemleri Yaklaşımı(Murray Bowen).	92
3.4.2.2. Yapısal Aile Sistemleri Yaklaşımı (Salvador Minuchin)	93
3.4.2.3. Stratejik Aile Sistemleri Yaklaşımı (Jay Haley & Cloe Madanes).	96
3.4.2.4. Bağlamsal Aile Sistemleri Yaklaşımı (Ivan Boszormenyi-Nagy).	96
3.4.2.5. İçsel Aile Sistemleri Yaklaşımı (Richard C. Schwartz)	98
3.4.2.6. Çoklu Aile Sistemleri Yaklaşımı (Multisystemic Therapy - MST).	98
3.4.2.7. Aile Dizimi Yaklaşımı (Family Constellation Therapy)	99
3.4.3. Sosyoekolojik Aile Gelişimi Kuramları.	101
3.5. Riskli Gelişimsel Süreçler ve Aile Dinamikleri.	102
3.5.1. Boşanmada Aile Dinamikleri.	102
3.5.2. Yas Sürecinde Aile Dinamikleri	105
3.5.3. Göç ve Aile Dinamikleri	105
3.5.4. Travma Durumlarında Aile Dinamikleri	106
3.6. Ruhsal Sorunlar Bağlamında Aile İşlevselliği.	107
3.7. Aile Yaşam Döngüsünde Aileyle İşbirliği	108
Kaynaklar	109
BÖLÜM 4: TANILAMA VE DEĞERLENDİRME SÜREÇLERİ.	113
Giriş	113
4.1. Tipik ve Atipik Gelişim Kavramları	114
4.2. Değerlendirme Sürecinde Temel Adımlar.	117
4.3. Çocukluk Döneminde Tanılama ve Değerlendirme	120
4.3.1. Gelişimsel Tanılamanın Kapsamı	121

4.4. Çocukları Tanıma ve Değerlendirmede Kullanılan Yaklaşımlar ..	126
4.4.1. Formal Değerlendirme	127
4.4.1.1. Objektif Değerlendirme Testleri.	130
4.4.2. İnformal Değerlendirme	133
4.4.3. Çocuklarda İnformal Değerlendirmenin Güçlü Yönleri ve Klinik İş Birliği	141
4.5. Gelişimsel Psikopatolojide Tanı Kriterleri.	142
4.5.1. DSM-5'ye Göre Tanı Kriterleri.	142
4.5.2. Gelişimsel Psikopatolojide Fonksiyonel Manyetik Rezonans Görüntüleme	146
Kaynaklar	148
BÖLÜM 5: ÇOCUK MERKEZLİ DANIŞMANLIK	151
Giriş	151
5.1. Çocuk Merkezli Danışmanlığın Kapsamı	152
5.2. Küçük Çocuklarda Aile Merkezli Danışmanlık	155
5.2.1. Çocuk Merkezli Danışmanlıkta Görüşme Ortamı	156
5.2.2. Çocuk Merkezli Danışmanlıkta Görüşme Formları	157
5.2.3. Çocukları Tanıma ve Değerlendirmede Dikkat Edilmesi Gereken Özellikler	160
5.2.4. Çocuk Merkezli Danışmanlıkta Danışana Soru Örnekleri ...	161
5.2.5. Çocuğu İnformal Tekniklerle Tanıma ve Değerlendirmede Uygulanabilecek Bazı Teknikler	162
Sonuç	172
Kaynaklar	173
BÖLÜM 6: ERGENLERDE DANIŞMANLIK	177
Giriş	177
6.1. Ergenlik Döneminin Gelişimsel Temelleri	179
6.1.1. Ergenlikte Fiziksel ve Psikomotor Gelişim	180
6.1.2. Ergenlikte Ahlak ve Kişilik Gelişimi	181
6.1.3. Ergenlikte Sosyal ve Duygusal Gelişim	183
6.1.4. Ergenlikte Bilişsel Gelişim	184
6.1.5. Ergenlikte Cinsel Gelişim	184
6.2. Ergenlikte Ruhsal Sorunlar ve Tanı Ölçütleri	185
6.2.1. Ergenlikte Duygudurum Bozuklukları	186
6.2.2. Ergenlikte Anksiyete Bozuklukları	187
6.2.3. Ergenlikte Davranışsal Sorunlar	190
6.2.4. Ergenlikte Yeme Bozuklukları	191
6.2.5. Ergenlikte Madde Kullanımı	193

6.2.6. Ergenlikte Öfke Kontrol Problemleri ve Dürtüsel Davranışlar	196
6.2.7. Ergenlikte Okul Reddi ve Akademik Motivasyon Sorunları . .	198
6.2.8. Ergenlikte Riskli Davranışlar: Cinsellik, Şiddet, Suça Yönelim	199
6.3. Ergen Danışmanlığı	201
6.3.1. Ergenle İlk Görüşme ve Danışma İlişkisinin Kurulması	203
6.3.2. Ergen Danışmanlığında Gizlilik, Güven ve Ebeveyn Katılımı	205
6.3.3. Ergenle Danışma Sürecinde Kullanılan Değerlendirme Araçları	206
6.3.4. Ergen Danışmanlığında Psikoeğitim, Bireysel ve Grup Danışmanlığı	209
6.3.5. Kriz Müdahalesi ve Acil Durum Protokolleri	213
6.3.6. Danışman Öz Farkındalığı ve Süpervizyon	216
6.4. Ergen Danışmanlığında Kullanılan Teknikler ve Yaklaşımlar . . .	216
6.4.1. Bilişsel Davranışçı Yöntemler	217
6.4.2. Sanatla ve Yaratıcı Tekniklerle Danışmanlık	224
6.4.3. Ergen Oyun Terapisi ve Projeksiyon Teknikleri	225
Kaynaklar	227

BÖLÜM 7: NÖROGELİŞİMSEL BOZUKLUK VE NÖROGELİŞİMSEL

ÇEŞİTLİLİK	233
Giriş	233
7.1. Nörogelişimsel Bozukluk	234
7.1.1. Nörogelişimsel Bozukluklarda Sık Kullanılan Değerlendirme Araçları	238
7.2. Nörogelişimsel Çeşitlilik	240
7.3. Nörogelişimsel Bozukluk ve Nörogelişimsel Çeşitliliğin Farkı. . .	243
7.4. Nörolojik Bozukluklar ile İlgili Temel Terimler	244
7.4.1. Nörodiverjan.	244
7.4.2. Nörotipik	245
7.4.3. Nöroazınlık	245
7.4.4. NöroKuir (NeuroQueer)	246
Kaynaklar	247

BÖLÜM 8: NÖROGELİŞİMSEL BOZUKLUKLAR 249

Giriş	249
8.1. Otizm Spektrum Bozukluğu	250
8.1.1. OSB Tanılama	252
8.1.2. OSB'de Erken ve Geç Belirtiler	257
8.1.3. Otizmin Tarihçesi	258
8.1.4. Beyindeki Yapısal Farklılıklar	267

8.1.5. Gelişimsel Psikopatoloji Kapsamında OSB ile Çalışan Profesyoneller	269
8.2. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu	271
8.2.1. DEHB'nin DSM-5 Tanı Kriterleri	273
8.2.2. DEHB Tanısı ve DEHB Tipleri	276
8.2.3. DEHB ve Eşlik Eden Hastalıklar	279
8.2.4. DEHB ve Tedavi	280
8.2.5. DEHB Durumunda Gelişimsel Psikopatoloji Çerçevesinde Destek	283
8.2.6. DEHB'li Çocuğa Yönelik Vaka Örnekleri	283
8.3. Özgül Öğrenme Güçlüğü	286
8.3.1. Bilişsel İşlev Bozuklukları ve Özgül Öğrenme Bozukluğu ...	290
8.3.2. Özgül Öğrenme Bozukluğu Alt Türleri	292
8.3.2.1. Okuma Bozukluğu (Disleksi)	293
8.3.2.2. Yazma Bozukluğu (Disgrafi)	294
8.3.2.3. Diskalkuli (Matematik Bozukluğu)	295
8.3.2.4. Özgül Öğrenme Bozukluğu Tanısında Nöropsikolojik Testler	296
8.3.2.5. Özgül Öğrenme Bozukluğunun Psikososyal Etkileri	299
8.3.2.6. Müdahale ve Destekleyici Eğitim Yaklaşımları	300
8.4. Motor Bozukluklar	305
8.4.1. Gelişimsel Koordinasyon Bozukluğu (Dispraksi)	307
8.4.2. Stereotipik Hareket Bozukluğu	308
8.4.3. Tik Bozuklukları	311
8.5. İletişim Bozuklukları	315
8.5.1. Dil Bozukluğu (Language Disorder)	316
8.5.2. Konuşma Sesi Bozukluğu (Speech Sound Disorder)	317
8.5.3. Kekemelik (Çocukluk Çağı Akıcılık Bozukluğu)	319
8.5.4. Sosyal (Pragmatik) İletişim Bozukluğu	321
8.5.5. Başka Türlü Adlandırılmayan İletişim Bozukluğu	321
8.6. Zihinsel yetersizlikler	322
Kaynaklar	323

BÖLÜM9: DUYGUDURUM BOZUKLUKLARI327

Giriş	327
9.1. Duygulanım Bozukluklarının Sınıflandırılması	330
9.2. Bipolar Bozukluklar	331
9.2.1. Bipolar I Bozukluğu	334
9.2.2. Bipolar II Bozukluğu	334
9.2.3. Siklotimik Bozukluk	335

9.2.4. Madde/İlaç Kaynaklı Bipolar ve İlgili Bozukluk	335
9.2.5. Başka Bir Tıbbi Duruma Bağlı Bipolar ve İlgili Bozukluk	336
9.2.6. Diğer Belirtilen Bipolar ve İlgili Bozukluk	336
9.2.7. Belirtilmemiş Bipolar ve İlgili Bozukluk	337
9.3. Depresif Bozukluklar	337
9.3.1. Yıkıcı Ruh Hali Düzensizliği Bozukluğu	339
9.3.2. Majör Depresif Bozukluk, Tek ve Tekrarlayan Epizodlar	340
9.3.3. Kalıcı Depresif Bozukluk (Distimi)	341
9.3.4. Premenstrüel Disforik Bozukluk	342
9.3.5. Madde/İlaç Kaynaklı Depresif Bozukluk	342
9.3.6. Başka Bir Tıbbi Duruma Bağlı Depresif Bozukluk	343
9.3.7. Diğer Belirtilen Depresif Bozukluk	343
9.3.8. Belirtilmemiş Depresif Bozukluk	344
9.3.9. Depresyonda Tedavi ve Müdahale	344
Kaynaklar	346

BÖLÜM 10: ANKSİYETE BOZUKLUKLARI 349

Giriş	349
10.1. Yaygın Anksiyete Bozukluğu (Generalized Anxiety Disorder)	357
10.2. Panik Bozukluk	361
10.2.1. Panik Bozukluğun Değerlendirilmesi	363
10.2.2. Panik Bozukluğa Yaklaşım	364
10.3. Agorafobi	365
10.3.1. Agorafobiye Yaklaşım	367
10.4. Spesifik Fobiler	368
10.4.1. Spesifik Korkularda Tanı	368
10.4.2. Spesifik Korkularda Tedavi ve Müdahale	371
10.5. Sosyal Anksiyete Bozukluğu	372
10.5.1. Sosyal Anksiyete Bozukluğunun Çeşitleri	374
10.5.2. Sosyal Anksiyete Bozukluğunda Tanı ve Değerlendirme	376
10.5.3. Sosyal Anksiyete Bozukluğunda Tedavi ve Müdahale	377
10.6. Seçici Konuşmazlık (Selective Mutism)	378
10.7. Ayrılma Anksiyetesi Bozukluğu (Separation Anxiety Disorder)	380
10.7.1. Bağlanma Kuramı Kapsamında Ayrılık Anksiyetesi	381
10.7.2. Ayrılık Anksiyetesinde Tanı	382
10.7.3. Ayrılık Anksiyetesinin Yetişkin Bireylerde Etkileri	383
10.7.4. Ayrılık Anksiyetesinde Tedavi ve Müdahale	384
10.8. Obsesif-Kompulsif Bozukluk (OKB)	385
10.8.1. OKB'nin Belirtileri	387
10.8.2. İnsan İlişkilerinde OKB Süreci	388

10.8.3. OKB'de Tedavi ve Müdahale	390
10.9. Travma ile İlişkili Bozukluklar	392
10.9.1. Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB)	394
10.9.1.1. Travma Sonrası Stres Bozukluğunun Patofizyolojisi	395
10.9.1.2. Mizaç Özellikleri ve Travma Sonrası Stres Bozukluğu İlişkisi	396
10.9.1.3. Genetik Faktörler ve Travma Sonrası Stres Bozukluğu	397
10.9.1.4. Travma Sonrası Stres Bozukluğunda Tedavi ve Müdahale	397
Kaynaklar	398

BÖLÜM II: YEME BOZUKLUKLARI 403

Giriş	403
11.1. Pika	408
11.1.1. Pika Tedavisi ve Müdahale	412
11.1.1.1. Pikada Gelişimsel Psikopatoloji Yaklaşımı	412
11.2. Geviş Getirme Bozukluğu (Rumination Disorder)	415
11.2.1. Ruminasyon Bozukluğunda Tanı ve Değerlendirme	416
11.2.2. Ruminasyon Bozukluğunda Tedavi ve Yönetim	417
11.3. Kaçınan/Sınırlayıcı Yiyecek Alım Bozukluğu	418
11.3.1. Kaçınan/Sınırlayıcı Yiyecek Alım Bozukluğunda Tedavi	420
11.4. Anoreksiya Nervoz	420
11.4.1. Anoreksiya Nervoz'a'nın Alt Tipleri	422
11.4.2. Anoreksiya Nervozada Tedavi	422
11.5. Bulimiya Nervoz	423
11.5.1. Bulimiya Nervozanın Tipleri	424
11.5.2. Bulimiya Nervozada Tedavi	425
11.6. Tıkınırcasına Yeme Bozukluğu (Binge-Eating Disorder)	425
11.6.1. Tıkınırcasına Yeme Bozukluğunun Tedavisi ve Müdahale	428
Kaynaklar	429

BÖLÜM 12: UYKU-UYANIKLIK BOZUKLUKLARI 433

Giriş	433
12.1.İnsomnia Bozukluğu (Insomnia Disorder)	440
12.1.1. İnsomnia Bozukluğunda Tedavi	441
12.2. Hipersomnolans Bozukluğu	444
12.2.1. Hipersomnolans Bozukluğunu Tanılama	445
12.2.2. Hipersomnolans Bozukluğunu Tedavi	446
12.3. Narkolepsi	447
12.4. Solunumla İlişkili Uyku Bozuklukları (Breathing-Related Sleep Disorders)	448

12.5. Sirkadiyen Ritim Uyku-Uyanıklık Bozuklukları	449
12.6. Parasomniler (Parasomnias)	450
12.6.1. Uyurgezerlik	452
12.6.2. Uyku Terörü	454
12.6.3. Kâbus bozukluğu	455
12.6.4. Rem Uyku Davranış Bozukluğu	456
12.6.5. Uyku paralizis (Karabasan)	457
12.6.6. Patlayıcı Baş Sendromu (Exploding Head Syndrome)	459
12.6.7. Uykuda Yatak Islatma (Enürezis Nokturna)	460
12.7. Huzursuz Bacak Sendromu (Restless Legs Syndrome)	464
12.8. Madde/İlaç Kullanımına Bağlı Uyku-Uyanıklık Bozukluğu	465
Kaynaklar	468
BÖLÜM 13: BAĞIMLILIKLAR VE ERGENLİKTE RİSKLİ DAVRANIŞLAR	471
Giriş	471
13.1. Madde Kullanım Bozuklukları	478
13.1.1. Alkol Kullanım Bozukluğu	480
13.1.2. Uçucu Madde Kullanım Bozukluğu	483
13.1.3. Uyarıcı Madde (Kokain, Amfetamin) Kullanım Bozukluğu	484
13.1.4. Tütün-Nikotin Bağımlılığı	487
13.1.4.1. Tütün-Nikotin Bağımlılığının Tedavisi	491
13.2. Madde/İlaç Kaynaklı Uyku, Anksiyete ve Depresif Bozukluklar	496
13.3. Davranışsal Bağımlılıklar	499
13.3.1. Kumar Bağımlılığı	502
13.3.1.1. Kumar Bağımlılığı Türleri	503
13.3.1.2. Kumar Bağımlılığı Tedavisi	506
13.3.2. Dijital bağımlılık	507
13.3.2.1. İnternet Oyun Bozukluğu (Internet Gaming Disorder)	512
13.3.2.2. Dijital Detoks	513
13.3.2.3. Dijital Bağımlılık Tedavisi	514
13.3.3. Kendine Zarar Verme Davranışları	516
13.3.4. Antisosyal Kişilik Bozukluğu	518
13.3.4.1. Antisosyal Kişilik Bozukluğunda Psikopati ve Sosyopati	520
KAYNAKLAR	522
BÖLÜM 14: YIKICI, DÜRTÜ DENETİMİ VE DAVRANIM BOZUKLUKLARI	527
Giriş	527
14.1. Karşıt Olma-Karşı Gelme Bozukluğu	530
14.1.1. Karşıt Olma-Karşı Gelme Bozukluğu Tedavisi	534
14.1.2. Karşıt Olma-Karşı Gelme Bozukluğu Vaka Örnekleri	537

Davranım Bozukluğu	542
13.3.1. Davranım Bozukluğu Tanı	544
13.3.2. Davranım Bozukluğu Tedavi	545
14.4. Pyromania	546
14.5. Kleptomania	549
14.5.1. Kleptomanide Tedavi	551
14.6 Tricotillomania.	554
14.6.1. Tricotillomania Tanılama ve Değerlendirme	555
14.6.2. Tricotillomania Tedavi	557
Kaynaklar	558

BÖLÜM 1

Gelişimsel Psikopatolojiye Giriş

“Gelişim yalıtılmış biçimde gerçekleşmez. Etkileşim hâlinde olan çoklu sistemlerin içinde köklenmiştir.”
Urie Bronfenbrenner

GİRİŞ

Psikoloji, insan ve hayvan davranışlarının bilimidir. İnsan ve hayvan davranışlarını anlamaya ve tahmin etmeye çalışan bir bilimdir. Bilginin pratik sorunlara uygulanması bir sanattır. Bu nedenle psikoloji hem bir bilim hem de bir sanattır (Kazdin, 2017). Psikoloji, insanların davranışlarının ve zihinsel süreçlerinin bilimsel yöntemler kullanılarak incelenmesi dir ve özünde insanın doğasını tanımlamaya ve açıklamaya dönük çalışmaları kapsar (Wagner & Ruch, 2015).

Psikoloji bilimi, insanın zihinsel işleyişine ve davranışlarının temelinde yatan dinamiklere dair sürekli gelişen bir bilgi birikimine sahiptir. Bu alanda yürütülen araştırmalar, zihinsel süreçlerin nasıl işlediğine dair daha derinlemesine anlayışlar sunmakta; böylece mevcut bilgilerin yeniden değerlendirilmesine, kuramsal çerçevelerin güncellenmesine ve yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Disiplinin doğası gereği, psikoloji alanındaki bilgi birikimi durağan değil, sürekli evrilen bir yapıya sahiptir (Cicchetti & Rogosch, 2021).

Psikoloji, bireylerin davranışlarını, duygularını ve bilişsel süreçlerini bilimsel yöntemlerle inceleyen, insan deneyiminin çok boyutlu doğasını anlamaya çalışan bir bilim dalıdır. Geleneksel psikoloji uzun yıllar boyunca zihinsel bozukluklar, psikolojik sorunlar ve işlevsel olmayan davranış biçimleri üzerine odaklanmış; bu durum insanın olumsuz yönlerinin daha fazla incelenmesine yol açmıştır. Ancak 21. yüzyılın başlarından itibaren gelişen pozitif psikoloji yaklaşımı, bireylerin güçlü yönlerine, yaşam doyumuna, umut, iyimserlik ve psikolojik sağlamlık gibi olumlu psikolojik özelliklerine odaklanarak bu bakış açısını dengelemeyi amaçlamıştır (Kazdin, 2017).

psikopatolojik belirtilerin statik ve tek boyutlu açıklamalarının ötesine geçerek, gelişim sürecindeki dinamik değişimleri ve çoklu etkenleri inceleyen bütüncül bir perspektif sunmaktadır. Risk faktörleri ile koruyucu süreçlerin erken çocukluktan ergenlik ve yetişkinliğe kadar bireyin ruh sağlığı üzerinde belirleyici bir rol oynadığı; biyolojik yatkınlıkların, çevresel stresörlerin ve bireysel özelliklerin etkileşimi sonucunda psikopatolojinin şekillendiği ortaya konmuştur.

Gelişimsel psikopatoloji, yetişkinliğe kadar gelişimsel süreçleri incelemesiyle, aynı zamanda teşhis ve tedaviye fazla odaklaşmamasıyla, klinik çocuk psikolojisinden; normal dışı gelişimin yanında normal gelişime de önem vermesiyle, anormal psikolojiden; ve normalden sapmalara daha fazla önem vermesiyle de gelişim psikolojisinden ayrılmaktadır.

Ayrıca, gelişimsel psikopatoloji alanı, psikolojik bozuklukların erken tanısı, önlenmesi ve müdahale stratejilerinin geliştirilmesi açısından klinik uygulamalara bilimsel temel oluşturmaktadır.

Güncel araştırmalar, bu alanda yapılan müdahalelerin bireyselleştirilmiş, gelişimsel süreçlere uygun ve ekolojik sistemler dikkate alınarak planlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Sonuç olarak, gelişimsel psikopatoloji ünitesi, hem teorik bilgi birikimini artırmak hem de ruh sağlığı hizmetlerinde daha etkin, bütüncül ve erken müdahale odaklı yaklaşımlar geliştirmek adına önemli bir bilimsel ve uygulamalı alan olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda, bireyin yaşam boyu ruhsal iyilik halini destekleyecek araştırmaların ve uygulamaların artarak devam etmesi, alanın gelişimi ve toplum sağlığı açısından kritik bir gerekliliktir.

KAYNAKLAR

- American Psychological Association. (2013). *APA guidelines for the undergraduate psychology major: Version 2.0*. <https://www.apa.org/ed/precollege/undergrad/index.aspx>
- Berk, L. E. (2018). *Development through the lifespan* (7th ed.). Pearson Education.
- Beauchaine, T. P., & McNulty, T. (2019). Future directions in emotion dysregulation and youth psychopathology. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 48(1), 142–156. <https://doi.org/10.1080/15374416.2018.1533498>
- Botha, M., Chapman, R., Onaiwu, M.G., Kapp, S.K., Ashley, A.S. & Walker, N. (2024). The neurodiversity concept was developed collectively: An overdue correction on the origins of neurodiversity theory. *Autism*. 1–4 [sagepub.com/journals-permissions https://doi.org/10.1177/13623613241237871](https://doi.org/10.1177/13623613241237871)
- Bölte, S., Lawson, V., Marschik, P., Girdler, S. (2021). Reconciling the seemingly irreconcilable: The WHO's ICF system integrates biological and psychosocial environmental determinants of autism and ADHD. *Ideas & Speculations Insights & Perspectives*. 43, e2000254. <https://doi.org/10.1002/bies.202000254>
- Bulut, S. (2020). Pozitif psikoloji. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Cicchetti, D. (2016). Developmental psychopathology: Maladaptation and psychopathology (Vol. 3, 3rd ed.). *John Wiley & Sons*. <https://doi.org/10.1002/9781119125556.devpsy304>
- Cicchetti, D., & Rogosch, F. A. (2021). Equifinality and multifinality in developmental psychopathology. *Development and Psychopathology*, 33(2), 479–501. <https://doi.org/10.1017/S0954579420001166>

- Clarkson, T., Kang, E., Capriola-Hall, N., Lerner, M. D., Jarcho, J., & Prinstein, M. J. (2020). Meta-analysis of the RDoC social processing domain across units of analysis in children and adolescents. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*. <https://doi.org/10.1080/15374416.2019.167816>
- Compton, W. C., & Hoffman, E. (2020). *Positive psychology: The science of happiness and flourishing* (3rd ed.). SAGE Publications. <https://doi.org/10.4135/9781071831987>
- DeFalco, A., & Danielson, M. L. (2020). Developmental diversity and public health: Implications for screening and intervention. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 41(4), 301-309. <https://doi.org/10.1097/DBP.0000000000000750>
- Dekker, M. (2023). A correction on the origin of the term 'neurodiversity'. Independent living on the autistic spectrum: Where those who are different find that they're not alone. <https://www.inlv.org/2023/07/13/neurodiversity-origin.html>
- Dwyer, P. (2022). The neurodiversity approach(es): What are they and what do they mean for researchers? *Human Development*, 66(2), 73-92. <https://doi.org/10.1159/000523723>
- Elsherif, M.M., Middleton, S.L., Phan, J., Azevedo, F., Iley, B., Grose-Hodge, M. (2022). Bridging neurodiversity and open scholarship: how shared values can guide best practices for research integrity, social justice, and principled education. https://helenahartmann.com/publication/forrt_2022_neurodiversity/FORRT_2022_Neurodiversity.pdf
- Faith, A. (2024). Appreciating the neurodiverse mind and music's impact on the mind. Sound Well Music Therapy. 8, 1-5 <https://soundwellmusictherapy.com/appreciating-the-neurodiverse-mind-and-the-impact-of-music-on-the-mind/>
- Fletcher, J. M., & Wolfe, C. R. (2019). Understanding developmental diversity in education: Personalized approaches for all learners. *Educational Psychology Review*, 31(3), 415-433. <https://doi.org/10.1007/s10648-019-09476-7>
- Gurung, R.A. & Neufeld, G. (2021). Selecting content for introductory psychology: Recommendations from the APA Introductory Psychology Initiative.
- Hajal, N. J., & Paley, B. (2020). Parental emotion and emotion regulation: A critical target of study for research and intervention to promote child emotion socialization. *Developmental Psychology*, 56(3), 403-417. <https://doi.org/10.1037/dev0000864>
- Hankin, B. L., & Abela, J. R. Z. (2020). Developmental psychopathology and the research domain criteria: Progress and ongoing challenges. *Psychopathology Review*, 7(1), 52-68. <https://doi.org/10.5127/pr.046917>
- Insel, T. R. (2014). The NIMH Research Domain Criteria (RDoC) Project: Precision medicine for psychiatry. *American Journal of Psychiatry*, 171(4), 395-397. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2014.14020138>
- Jaarsma, P., & Welin, S. (2012). Autism as a natural human variation: Reflections on the claims of the neurodiversity movement. *Health Care Analysis*, 20(1), 20-30. <https://doi.org/10.1007/s10728-011-0169-9>
- Joseph, S. (2015). *Positive psychology in practice: Promoting human flourishing in work, health, education, and everyday life* (2nd ed.). Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781118998877>
- Kazdin, A. E. (2017). *Research design in clinical psychology* (5th ed.). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781316841095>
- Kuther, T. L., & Burnell, K. (2019). A life span developmental perspective on psychosocial development in midlife. *Adultspan Journal*, 18(1), 27-39. <https://doi.org/10.1002/adsp.12067>
- Laycock, A., Bailie, J., Matthews, V., Bailie, R. (2019). Using developmental evaluation to support knowledge translation: reflections from a large-scale quality improvement project in Indigenous primary healthcare. *Health Res Policy Syst*. 17, 70-86
- Masten, A. S., & Kalstabakken, A. W. (2018). Resilience in development: The importance of early childhood. *Encyclopedia on Early Childhood Development*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.20721.99686>

- Masten, A. S., & Cicchetti, D. (2016). Resilience in developmental psychopathology: Contributions of the Project Competence Longitudinal Study. *Development and Psychopathology*, 28(4pt2), 1415–1434. <https://doi.org/10.1017/S095457941600039X>
- Özdemir, Y. (2018). Türkiye’de psikolojik danışma hizmetlerinde unvan karmaşası. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 8(50), 1–14. <https://doi.org/10.17066/tpdrd.31365>
- Robertson, S. M., & Ne’eman, A. D. (2008). Autistic acceptance, the college campus, and technology: Growth of neurodiversity in society and academia. *Disability Studies Quarterly*, 28(4). <https://doi.org/10.18061/dsq.v28i4.146>
- Rosenblum, S., Livneh, U., & Tsabari, A. (2022). Developmental diversity and early intervention: Towards personalized support strategies. *Frontiers in Psychology*, 13, 820237. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.820237>
- Russell, G., & Norwich, B. (2019). Dilemmas, diagnosis and de-stigmatization: Parental perspectives on educational needs and diagnosis. *British Journal of Special Education*, 46(3), 265–284. <https://doi.org/10.1111/1467-8578.12274>
- Rutter, M. (1989). Pathways from childhood to adult life. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 30(1), 23–51. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1989.tb00768.x>
- Sanislow, C. A., Pine, D. S., Quinn, K. J., Kozak, M. J., Garvey, M. A., Heinssen, R. K., & Cuthbert, B. N. (2010). Developing constructs for psychopathology research: Research domain criteria. *Journal of Abnormal Psychology*, 119(4), 631–639. <https://doi.org/10.1037/a0020909>
- Shaffer, D. R., & Kipp, K. (2014). *Developmental psychology: Childhood and adolescence* (9th ed.). Cengage Learning.
- Shonkoff, J. P., Slopen, N., & Williams, D. R. (2021). Early childhood adversity, toxic stress, and the impacts of racism on the foundations of health. *Annual Review of Public Health*, 42, 115–134. <https://doi.org/10.1146/annurev-publhealth-090419-101940>
- Snyder, C. R., & Lopez, S. J. (2007). *Positive psychology: The scientific and practical explorations of human strengths*. Thousand Oaks, CA: Sage
- Sonuga-Barke, E. J. S., & Fairchild, G. (2012). Neurodevelopmental disorders. *Child and Adolescent Mental Health*, 17(3), 145–146. <https://doi.org/10.1111/j.1475-3588.2012.00601.x>
- Vernon, P. A. (2022). Lifespan intelligence: From novice to expert. *Current Directions in Psychological Science*, 31(3), 230–237. <https://doi.org/10.1177/09637214221090586>
- Wagner, L., & Ruch, W. (2015). Good character at school: Positive classroom behavior mediates the link between character strengths and school achievement. *Frontiers in Psychology*, 6(1), 610–621.
- Walker, N. (2021). *Neuroqueer heresies: Notes on the neurodiversity paradigm, autistic empowerment, and postnormal possibilities*. Autonomous Press.

BÖLÜM 2

Gelişimsel Kuramlar ve Psikopatoloji

“Kendilikle başkaları arasındaki ilk ilişki, tüm gelecekteki ilişkiler için bir plan görevi görür.”
John Bowlby

GİRİŞ

Gelişimsel kuramlar, bireyin yaşam süreci boyunca biyolojik, psikolojik ve sosyal alanlarda geçirdiği değişim ve dönüşümleri sistematik olarak inceleyen teorik çerçevelerdir. Psikopatoloji alanında ise bu kuramlar, ruhsal bozuklukların gelişimsel süreçler içindeki yerini ve ortaya çıkış mekanizmalarını anlamada kritik bir rol oynamaktadır. Özellikle biyopsikososyal model kapsamında ele alınan gelişimsel kuramlar, bireyin genetik yatkınlıkları, çevresel etkileşimleri ve psikososyal deneyimlerinin etkileşimini vurgulayarak, psikopatolojik belirtilerin neden ve nasıl ortaya çıktığını açıklamaya çalışır (Cicchetti & Crick, 2019).

Psikodinamik gelişim kuramları, erken çocukluk deneyimlerinin ve içsel çatışmaların bireyin ruh sağlığı üzerindeki etkisini ön plana çıkarırken, bilişsel-davranışçı yaklaşımlar, öğrenme süreçleri ve bilişsel yapılar aracılığıyla psikopatolojinin şekillendiğini savunur. Ayrıca ekolojik sistem teorisi, bireyin çevresiyle olan çok katmanlı etkileşimini vurgulayarak, psikopatolojinin yalnızca bireysel özelliklerden değil, aynı zamanda aile, okul, toplum gibi sistemlerden kaynaklanan dinamiklerden de etkilendiğini ortaya koyar (Granero vd., 2016).

Gelişimsel psikopatoloji; psikoanalitik kuram, davranışçı kuram, bilişsel kuram, bağlanma kuramı ve sistem kuramları gibi temel kuramların bakış açılarıyla şekillenir ve incelenir.

KAYNAKLAR

- Ainsworth, M.D. (1991). Attachments and other affectional bonds across the life cycle. In: C.M. Parkes, J. Stevenson-Hinde & P. Marris (eds.), *Attachment across the life cycle*. New York: Routledge
- Ballatore, M.G., Stievano, I.S. & Tabacco, A. (2019). Teach-gym: grow your methodologies. *Innovations, Technologies and Research in Education*, 2019. pp 180-194 at: <https://www.researchgate.net/publication/337618851>
- Bandura, A., Ross, D., & Ross, S. A. (1961). Transmission of aggression through imitation of aggressive models. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 63(3), 575–582. <https://doi.org/10.1037/h0045925>
- Beauchaine, T. P., & Crowell, S. E. (2019). Developmental psychopathology and the biosocial model. *Current Opinion in Psychology*, 27, 162–167. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2018.10.004>
- Blaya, C., Ortega, A., & Gutiérrez, A. (2020). Sublimation as a healthy defense mechanism: A systematic review. *Journal of Clinical Psychology*, 76(4), 656–669. <https://doi.org/10.1002/jclp.22912>
- Bond, M. (2018). Empirical studies of defense styles: A review. *Psychiatry Research*, 262, 430–440. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2017.12.044>
- Burgos, J. E., & Killeen, P. R. (2019). Suing for peace in the war against mentalism. *Perspectives on Behavior Science*, 42, 241–266. <https://doi.org/10.1007/s40614-018-0169-2>
- Cicchetti, D., & Crick, N. R. (2019). Developmental psychopathology, risk, and resilience. *Development and Psychopathology*, 31(4), 1117–1124. <https://doi.org/10.1017/S0954579419000803>
- Corey, G., (2008). *Psikolojik danışma ve psikoterapi kuram ve uygulamaları* (T. Ergene çev.), Ankara: Mentis Yayınları
- Cramer, P. (2015). Defense mechanisms: An overview of the empirical literature. *American Journal of Psychiatry*, 172(3), 203–215. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2014.14070890>
- Cüceloğlu, D., (2014). İnsan ve davranış psikolojisinin temel kavramları, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dixon, M. R., Yi, R., Sutton, J. L., & Pikula, A. (2023). The cognitive impact of applied relational frame theory. *Journal of Contextual Behavioral Science*, 29, 100–112. <https://doi.org/10.1016/j.jcbs.2023.06.003>
- Dobson, K. S., & Dozois, D. J. A. (2019). *Handbook of cognitive-behavioral therapies* (4th ed.). Guilford Press.
- Domjan, M. (2018). The principles of learning and behavior. *Behavioral and Brain Sciences*, 41, e99. <https://doi.org/10.1017/S0140525X17002104>
- Eroğlu, M. (2023). Çocukluk döneminde bilişsel gelişim: Piaget ve Vygotsky'nin bilişsel gelişim kuramlarının incelenmesi ve karşılaştırılması. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 6(1), 69–77. <https://doi.org/10.52974/jena.1258278>
- Fani, Y. (2023). Çocukların bilişsel gelişimi: Piaget'ten modern kuramlara. *Abnormal and Behavioural Psychology*, 9(5), 222. <https://doi.org/10.37421/2472-0496.2023.9.222>
- Fonagy, P., Luyten, P., & Allison, E. (2015). Epistemic petrification and the restoration of epistemic trust: a new conceptualization of borderline personality disorder and its treatment. *Journal of Personality Disorders*, 29(5), 575–609. <https://doi.org/10.1521/pedi.2015.29.5.575>
- Fosha, D., Siegel, D. J., & Solomon, M. F. (2017). The development and role of sublimation in childhood and adolescence. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 65(1), 77–98. <https://doi.org/10.1177/0003065116681867>
- Freud, S. (2014). *Grup psikolojisi ve ego analizi* (Ökten, M. çev.), Ankara: Tutku Yayınevi.
- Granero, R., Domènech, J. M., & Ezpeleta, L. (2016). Developmental trajectories of psychopathology: From childhood to adolescence. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 25(7), 679–686. <https://doi.org/10.1007/s00787-015-0783-1>
- Greenberg, J. R., & Mitchell, S. A. (2020). Reaction formation and emotional regulation: Clinical perspectives. *Journal of Psychodynamic Practice*, 26(3), 203–217. <https://doi.org/10.1080/1070>

- 5511.2020.1747869
- Harris, L., & Moran, P. (2018). Childhood defenses: Reaction formation and social adaptation. *Developmental Review*, 47, 59–75. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2018.02.004>
- Hayes, S. C., & Hayes, L. J. (2020). Some clinical implications of contextualistic behaviorism: The example of cognition. *Behavior Therapy*, 23(2), 225–249. [https://doi.org/10.1016/S0005-7894\(05\)80383-1](https://doi.org/10.1016/S0005-7894(05)80383-1)
- Hergenhahn, B. R. (1982). An introduction to theories of learning. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Hirsch, J. K., & Lynch, T. R. (2021). Regression as a defense mechanism in trauma-related disorders. *Journal of Clinical Psychology*, 77(5), 1124–1136. <https://doi.org/10.1002/jclp.23132>
- Hunter, V. (1991). John Bowlby: An interview. *Psychoanalytic Review*, 78(2), 159–175
- Jones, A., & Brown, P. (2019). Displacement in childhood: Developmental and clinical perspectives. *Child Psychiatry & Human Development*, 50(3), 444–455. <https://doi.org/10.1007/s10578-018-0832-7>
- Kernberg, O. F. (2016). Conceptions of internal conflict in modern psychoanalysis. *Psychoanalytic Inquiry*, 36(2), 97–110. <https://doi.org/10.1080/07351690.2016.1134630>
- Thoma, N. C., & Cestero, J. J. (2017). Defense mechanisms: Theory, research, and clinical implications. *Journal of Psychotherapy Integration*, 27(3), 263–275. <https://doi.org/10.1037/int0000054>
- Khadka, C. (2025). The evolution of attachment theory: From Bowlby to modern perspectives. *TUTA Journal*, 10(1). <https://doi.org/10.3126/tutaj.v10i1.74328>
- Kim, M. J., Bonn, M., Lee, C. K., Kim, J. (2019). Effects of employees' personality and attachment on job flow experience relevant to organizational commitment and consumer-oriented behavior. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 4, 156–170. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2019.09.010>
- Luyten, P., Fonagy, P., Lowyck, B., & Vermote, R. (2020). The role of internal conflict in the development of psychopathology: A psychoanalytic and developmental psychopathology perspective. *Development and Psychopathology*, 32(4), 1353–1370. <https://doi.org/10.1017/S0954579420000987>
- McLaughlin, K. A., & King, K. (2015). Developmental trajectories of anxiety and depression in childhood and adolescence. *Clinical Psychology Review*, 45, 34–44. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2015.03.002>
- McLeod, S. (2024). Defense mechanisms in psychology explained. Simply Psychology. <https://www.simplypsychology.org/defense-mechanisms.html>
- McWilliams, N. (2011). *Psychoanalytic diagnosis: Understanding personality structure in the clinical process* (2nd ed.). Guilford Press. <https://doi.org/10.4324/9780203892902>
- Merkit, N. (2016). Sigmund Freud'da uygarlığın temel dinamikleri ve virey üzerindeki etkisi. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 21:123–140
- Moore, J. (2022). Conceptual foundations: teaching the historical development of radical behaviorism as a philosophy of science. *Perspectives on Behavior Science*, 45(4), 711–742. <https://doi.org/10.1007/s40614-022-00335-0>
- Özdem-Yılmaz, Y., & Bilican, K. (2020). Discovery learning—Jerome Bruner. In *Science Education in Theory and Practice* (pp. 177–190). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-43620-9_13
- Pakpahan, F.H., Saragih, M. (2022). Theory of cognitive development by Jean Piaget. *Journal of Applied Linguistics (JoAL)*, 2(2):54–68 <https://doi.org/10.52622/joal.v2i2.79>
- Papero, D. V. (2024). The family emotional system. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 45(1), 5–17. <https://doi.org/10.1002/anzf.1585>
- Perry, J. C., & Bond, M. (2020). The hierarchical structure of defense mechanisms: An update and clinical implications. *Psychological Medicine*, 50(10), 1613–1621. <https://doi.org/10.1017/S0033291719001824>
- Reuben, A., Shaw, D. S., Brennan, L. M., & Dishion, T. J. (2015). Family adversity and developmental

- psychopathology: Pathways from early childhood through adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 56(6), 646–654. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12347>
- Roberts, K. M., & Steele, G. (2019). Expression of sublimation in childhood development. *Child Development Perspectives*, 13(3), 185–190. <https://doi.org/10.1111/cdep.12323>
- Roten, Y., & Despland, J.N. (2021). Defense mechanisms and psychotherapy outcome: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review*, 85, Article 102005. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2021.102005>
- Rousseau, D. (2015). General systems theory: Its present and potential. *Systems Research and Behavioral Science*, 32(3), 270–278. <https://doi.org/10.1002/sres.2354>
- Sarı, T. (2008). Ekolojik yaklaşımın okul psikolojik danışmanlığında kullanılması. İçinde: Eğitim Bilimleri. Ss 167-179 https://www.researchgate.net/profile/Tugba-Sari-2/publication/328134529_Ekolojik_Yaklasimin_Okul_Psikolojik_Danismanliginda_Kullanilmasi/links/5bba452592851c7fde33a460/Ekolojik-Yaklasimin-Okul-Psikolojik-Danismanliginda-Kullanilmasi.pdf
- Schuh, K.L. & Barab, S.A. (2007). Philosophical perspectives. In J.M. Spector, M. Merrill, J. Van Merriënboer & M.P. Driscoll (Eds.), *Handbook of research on educational communications and technology* (3rd ed., pp 67-82). NewYork, NY: Routledge/Taylor & Francis Group.
- Schultz, D. P., & Schultz, S. E. (2007). Modern psikoloji tarihi. (Y. Aslay, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Sevinç, K., (2019). Freudyen psikolojide bilinçaltı ve bilinçdışı kavramları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar. *Kilitbahir*, 15:125-158
- Shonkoff, J. P., Slopen, N., & Williams, D. R. (2021). Early childhood adversity, toxic stress, and the impacts of racism on the foundations of health. *Annual Review of Public Health*, 42, 115–134. <https://doi.org/10.1146/annurev-publhealth-090419-101940>
- Smith, E., & Greenberg, D. (2022). Emotion regulation and defense mechanisms: A developmental psychopathology approach. *Journal of Clinical Psychology*, 78(5), 1234–1248. <https://doi.org/10.1002/jclp.23390>
- Tarbox, R. S. F., Zuckerman, C., Bishop, M. R., & Tarbox, J. (2020). Evidence-based shaping procedures to teach complex behaviors in children with autism. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 53(3), 1450–1462. <https://doi.org/10.1002/jaba.638>
- Target, M., & Fonagy, P. (2020). Attachment and reflective function: Their role in self-organization. *Development and Psychopathology*, 32(3), 1009–1026. <https://doi.org/10.1017/S0954579419000971>
- Thompson, R. A. (2019). Emotion regulation: A theme in search of definition. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 84(2), 23–28. <https://doi.org/10.1111/mono.12402>
- Tudge, J. R. H., Mokrova, I., Hatfield, B. E., & Karnik, R. B. (2009). Uses and misuses of Bronfenbrenner's bioecological theory of human development. *Journal of Family Theory & Review*, 1(4), 198–210. <https://doi.org/10.1111/j.1756-2589.2009.00026.x>
- Vaillant, G. E., & Vaillant, C. O. (2019). Adaptive and maladaptive defense mechanisms: Longitudinal study of men and women. *Journal of Personality Assessment*, 101(4), 385–396. <https://doi.org/10.1080/00223891.2018.1510273>
- West, A.E. (2018). Yetişkin bağlanma stillerinin savunma mekanizmaları ve yaşam doyumuyla ilişkilerinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Işık Üniversitesi. İstanbul.
- Yapıcıoğlu Ayaz, Y., Kıvanççı, G., Safarov, A. (2019). Psikanalitik kuram ve reklamda yaratıcılık. *Dördüncü Kuvvet*, 2(2): 75-92.
- Zavershneva, E., & Van der Veer, R. (2018). Vygotsky'nin not defterleri: Bir seçki. *Springer*. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-97476-9>

BÖLÜM 3

Gelişim Süreçleri ve Aile Yaşam Döngüsü

“Her birey, yaşam döngüsünün her aşamasında yeniden doğar; büyümek, geçmişi yeniden yapılandırmaktır.”

Eric Erikson

GİRİŞ

Bireyin yaşamı boyunca geçirdiği gelişimsel süreçler, biyolojik ve psikolojik değişimlerin yanı sıra, içinde bulunduğu aile yapısının dinamikleri, toplumsal bağlam ve kültürel çevre ile sıkı bir etkileşim içerisinde. Gelişimsel psikopatoloji yaklaşımı, bireyin yaşadığı davranışsal ve duygusal zorlukları birey düzeyinde ele aldığı gibi, bu zorlukların gelişimsel bağlamdaki sürekliliğini ve çevresel etkenlerle olan ilişkisini de dikkate alır (Hajal & Paley, 2020). Bu bağlamda, aile yaşam döngüsü, çocuğun gelişimsel ilerleyişini doğrudan etkileyen kritik bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aile yaşam döngüsü kuramı, bir ailenin zaman içinde geçirdiği değişimleri; bu süreçlerde karşılaşılan gelişimsel görevleri, stresörleri ve yeniden yapılanmaları tanımlamayı amaçlar. Aileler, çocuk sahibi olma, çocukların büyümesi, ergenlik dönemleri, evden ayrılma, ebeveynlikten boş yuva dönemine geçiş gibi evreleri yaşarken yalnızca yapısal değil, duygusal ve işlevsel değişimlere de uğrarlar. Bu değişimlerin her biri, çocuğun gelişimsel ihtiyaçları ve psikolojik uyumu açısından yeni fırsatlar ve riskler barındırır.

Aile yaşam döngüsü geleneksel olarak birçok yetişkinde görülen, köken aileden bağımsızlaşma, kendi aile birimini oluşturma, çocuk yetiştirme ve büyükanne-büyükbaba olma gibi aşamaların bir dizisi olarak temsil edilir (Reuben vd., 2015).

Gelişimsel süreçler süreklidir ve değişim olur. Bu süreçlerin aile içi bağlamda nasıl deneyimlendiği; bireyin bağlanma örüntülerini, benlik algısını, stresle baş etme becerilerini ve psikopatolojiye karşı direncini şekillendirir (Shaffer & Kipp, 2014). Örneğin, erken

gibi tekniklerle gerçekleştirilir. Bu müdahaleler, yalnızca çocuğun davranışsal sorunlarını azaltmakla kalmaz; aynı zamanda aile sisteminde yeniden yapılanma ve işlevselliğin artmasını da destekler (Kamp Dush, 2020). Özellikle gelişimsel risk altındaki çocuklarla çalışırken, danışmanın aileyle kurduğu bağ, sistemsel güçlenmeyi tetikleyen bir etkiye sahiptir. Araştırmalar, aileyle kurulan etkili işbirliğinin, çocuğun tedavi sürecine uyumunu, psikososyal işlevselliğini ve akademik performansını olumlu etkilediğini göstermektedir (Fosco & Grych, 2019). Ayrıca, ebeveynlerin danışmanlık sürecine etkin biçimde katılması, onların kendi ebeveynlik rollerini yeniden değerlendirmelerine olanak tanır ve çocuklarına karşı daha duyarlı, tutarlı ve şefkat temelli yaklaşımlar geliştirmelerine zemin hazırlar.

Aile yaşam döngüsünün her evresi —örneğin çift olma, çocuk sahibi olma, ergen çocuğa ebeveynlik yapma, çocukların evden ayrılması, yaşlanma gibi dönemler— aile üyelerinin rollerini, beklentilerini ve ilişkisel dinamiklerini yeniden yapılandırmalarını gerektirir. Bu geçiş dönemleri, özellikle çocuklar ve ergenler için, çevresel stres faktörleri ve duygusal düzensizliklerin daha yoğun yaşandığı hassas zaman dilimleri olabilir. Gelişimsel psikopatoloji açısından bakıldığında, aile yaşam döngüsünde yaşanan gecikmeler, rol çatışmaları, rol geçişlerinde yaşanan travmalar ya da beklenmedik yaşam olayları bireyde psikopatolojik belirtilerin ortaya çıkmasını kolaylaştırabilir Amato & James, 2018).

KAYNAKLAR

- Amato, P. R., & James, S. (2018). Changes in family formation patterns and their implications for child well-being. *Future of Children*, 28(2), 75–96. <https://doi.org/10.1353/foc.2018.0018>
- Amato P.R. & Afifi T.D. (2006). Feeling caught between parents: Adult children's relations with parents and subjective well-being. *Journal of Marriage and Family* 68(1): 231
- American Psychiatric Association. (2022). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed., text rev.; DSM-5-TR). American Psychiatric Publishing.
- Anderson, S., & Sweezy, M. (2023). *Internal Family Systems in child and adolescent therapy: Bridging development and trauma-informed practice*. *Journal of Child and Adolescent Counseling*, 9(1), 17–34. <https://doi.org/10.1080/23727810.2023.2169112>
- Bowen, M. (1978). *Family therapy in clinical practice*. Jason Aronson.
- Buehler, C., & Gerard, J. M. (2020). Marital conflict, ineffective parenting, and children's and adolescents' maladjustment. *Journal of Marriage and Family*, 82(1), 116–130. <https://doi.org/10.1111/jomf.12610>
- Cao, M., He, Y., Dai, Z., Liao, X., Jeon, T., Ouyang, M. & Huang, H. (2022). Early development of functional network segregation revealed by connectome analysis of the preterm human brain. *Cerebral Cortex*, 32(2), 265–276. <https://doi.org/10.1093/cercor/bhab163>
- Capec S, Petrek M, Capec G, Yaremkevych R & Andrashko Y (2022) Psychologic interventions in patients with the chronic dermatologic itch in atopic dermatitis and psoriasis: A step forward with family constellations seminars. *Front. Med.* 9:965133. doi: 10.3389/fmed.2022.965133
- Carroll, J. S., Badger, S., & Yang, C. (2017). The impact of the family life cycle on family functioning in stepfamilies. *Family Relations*, 66(4), 627–641. <https://doi.org/10.1111/fare.12271>
- Cihan, F.G. (2020). Aile yaşam döngüsü. *Konuralp Tıp Dergisi*. 12(2): 313-315
- Cortese, S., Kelly, C., Chabernaud, C., Proal, E., Di Martino, A., Milham, M. P., & Castellanos, F. X. (2012). Toward systems neuroscience of ADHD: A meta-analysis of 55 fMRI studies. *American*

- Journal of Psychiatry*, 169(10), 1038–1055. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2012.11101521>
- Çolak, V.G., Hocaoglu, Ç. (2021). Bereavement and Grief: A Review., *Cyprus Turkish Journal of Psychiatry & Psychology*, 3(1): 56-62
- Diaz, A., & González, M. T. (2021). *Strategic interventions for disruptive behavior in early childhood: A systemic approach*. *Journal of Family Psychology*, 35(2), 145–156. <https://doi.org/10.1037/fam0000803>
- Duvall, S., & Hill, R. (2017). Revisiting the family development theory: Implications for family counseling. *Journal of Family Therapy and Counseling*, 9(3), 145–159. <https://doi.org/10.1080/12345678.2017.1345678>
- Emerson, R. W., Adams, C., Nishino, T., Hazlett, H. C., Wolff, J. J., Zwaigenbaum, L. & Piven, J. (2017). Functional neuroimaging of high-risk 6-month-old infants predicts a diagnosis of autism at 24 months of age. *Science Translational Medicine*, 9(393), eaag2882. <https://doi.org/10.1126/scitranslmed.aag2882>
- Fingerman, K. L., Huo, M., & Birditt, K. S. (2020). Relationships between middle-aged parents and their adult children: A developmental perspective. *Annual Review of Developmental Psychology*, 2, 275–299. <https://doi.org/10.1146/annurev-devpsych-040320-040650>
- Fisher, U. (2017). Use of structural family therapy with an individual client diagnosed with intermittent explosive disorder: a case study. *Journal of Family Psychotherapy*. 28:1-18 <https://doi.org/10.1080/08975353.2017.1288989>
- Fosco, G. M., & Grych, J. H. (2019). Capturing the family context of emotion regulation: A family systems model comparison approach. *Journal of Family Psychology*, 33(6), 640–651. <https://doi.org/10.1037/fam0000548>
- Gaebel, W., Stricker, J., & Kerst, A. (2022). Changes from ICD-10 to ICD-11 and future directions in psychiatric classification. *Dialogues in Clinical Neuroscience*, 24(1), 7–15. <https://doi.org/10.31887/DCNS.2022.24.1/wgaebel>
- Gee, D. G., Humphreys, K. L., Flannery, J., Goff, B., Telzer, E. H., Shapiro, M. & Tottenham, N. (2013). A developmental shift from positive to negative connectivity in human amygdala–prefrontal circuitry. *Journal of Neuroscience*, 33(10), 4584–4593. <https://doi.org/10.1523/JNEUROSCI.3446-12.2013>
- Hajal, N. J., & Paley, B. (2020). Parental emotion and emotion regulation: A critical target of study for research and intervention to promote child emotion socialization. *Developmental Psychology*, 56(3), 403–417. <https://doi.org/10.1037/dev0000864>
- Holmes, T., & Rane, R. (1967). The social readjustment rating scale. *Journal of Psychosomatic Research* 11.
- Johnson, M. D., & Anderson, J. R. (2021). Family transitions and mental health across the life course. *Journal of Family Psychology*, 35(6), 712–724. <https://doi.org/10.1037/fam0000836>
- Kamp Dush, C. M. (2020). Family transitions and changes in parental involvement: A longitudinal analysis. *Journal of Marriage and Family*, 82(5), 1691–1705. <https://doi.org/10.1111/jomf.12682>
- Kessler, R. C., Berglund, P., Demler, O., Jin, R., Merikangas, K. R., & Walters, E. E. (2005). Lifetime prevalence and age-of-onset distributions of DSM-IV disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *Archives of General Psychiatry*, 62(6), 593–602. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.62.6.593>
- Kumari, S., & Gavhale, S. (2024). Household resource allocation dynamics and policies: Integrating future earnings of children, fertility, pension, health, and education. *arXiv preprint arXiv:2411.18144*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2411.18144>
- Logothetis, N. K. (2008). What we can do and what we cannot do with fMRI. *Nature*, 453(7197), 869–878. <https://doi.org/10.1038/nature06976>
- Luthar, S. S., & Eisenberg, N. (2017). Resilience and development: Contributions from the study of children and families. *Development and Psychopathology*, 29(4), 1231–1246. <https://doi.org/10.1017/S0954579417000912>

- Masten, A. S. (2022). Resilience in development: The importance of early childhood and family context. *Annual Review of Clinical Psychology*, 18, 187–211. <https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-081219-011621>
- Mueller, M. & Elder, G. H. (2003). Family contingencies across the generations. Grandparent-grandchild relationships in holistic perspective. *Journal of Marriage and the Family*, 65(2), 404–417.
- Nguyen, T. M., Lee, S. J., & Park, H. (2021). Cultural variations in family life cycle stages: A cross-cultural analysis. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 52(4), 334–349. <https://doi.org/10.1177/0022022121991234>
- Norton, A. J., & Glick, P. C. (1996). One parent families: A social and economic profile. *Family Relations*, 35, 9–17.
- Öztürk, N., & Yıldırım, E. (2023). *İşsel aile sistemleri terapisiyle çocukluk travmalarının çalışılması: Bir vaka analizinden bulgular*. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 13(2), 77–92.
- Papero, D. V. (2024). The family emotional system. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 45(1), 5–17. <https://doi.org/10.1002/anzf.1585>
- Reuben, A., Shaw, D. S., Brennan, L. M., & Dishion, T. J. (2015). Family adversity and developmental psychopathology: Pathways from early childhood through adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 56(6), 646–654. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12347>
- Robbins, M. S., & Szapocznik, J. (2019). Structural family therapy: A primer. *Journal of Marital and Family Therapy*, 45(2), 316–329. <https://doi.org/10.1111/jmft.12349>
- Scheeringa, M. S., & Zeanah, C. H. (2020). Posttraumatic stress disorder in early childhood: Clinical presentation and diagnosis. *Journal of Traumatic Stress*, 33(4), 541–551. <https://doi.org/10.1002/jts.22501>
- Seo, J. (2007). The long-term influence of father involvement on emerging adults' psychological well-being. *Dissertation Abstracts International Section A: Humanities and Social Sciences*, 68(5-A), 2191.
- Simon, C., & Marcovitch, H. (2022). Family life cycle and psychosocial adjustment: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review*, 91, 102096. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2022.102096>
- Shaffer, D. R., & Kipp, K. (2014). *Developmental psychology: Childhood and adolescence* (9th ed.). Cengage Learning.
- Stroebe, M., Schut, H., & Boerner, K. (2021). Cautioning health-care professionals: Bereaved persons are misguided through the stages of grief. *Omega - Journal of Death and Dying*, 82(2), 167–185. <https://doi.org/10.1177/0030222820927106>
- Suárez-Orozco, C. (2016). Göçmen aileler ve çocukları; uyum ve kimlik oluşumu (Çev. Aydoğmuş Ördem, Ö.). *Route Educational and Social Science Journal*, 3(5), 28–40.
- Tedeschi, R. G. ve Calhoun, L. G. (2004). Posttraumatic Growth: Conceptual Foundations and Empirical Evidence. *Psychological Inquiry*, 15, 1–18.
- Thomas, V. M., & Lefevre, A. L. (2024). *Systemic restructuring in families with neurodiverse children: Case applications of Haley and Madanes' strategies*. *Journal of Systemic Therapies*, 43(1), 23–37. <https://doi.org/10.1521/jsyt.2024.43.1.23>
- Titelman, P. (2014). Differentiation of self: Bowen family systems theory perspectives. *The American Journal of Family Therapy*, 42(4), 301–310. <https://doi.org/10.1080/01926187.2014.909407>
- Tuzcu, A. & Bademli, K. (2014). Göçün Psikososyal Boyutu. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(1), 56–66
- Wallerstein, J. (1986). Women after divorce: Preliminary report from a 10-year follow up. *American Journal of Orthopsychiatry* Jan
- Walsh, F. (2016). Family resilience: A developmental systems framework. *European Journal of Developmental Psychology*, 13(3), 313–324. <https://doi.org/10.1080/17405629.2016.1154035>
- Yılmaz, E., & Demir, A. (2024). Aile dizimi terapisi uygulamalarının Türkiye'deki gelişimi ve gelişimsel psikopatolojiye katkıları. *Türk Psikoloji Dergisi*, 39(2), 110–126.
- Yılmaz, A., & Kaya, M. (2024). *Kuşaklararası sadakat çatışmaları ve ergenlikte öfke ifadesi: Bağlamsal*

- aile terapisi ışığında bir değerlendirme. Türk Psikoloji Dergisi, 39(1), 45–61.*
- Zilberstein, K. (2019). Developmental transitions in family systems: Risk and resilience in early adulthood. *Journal of Child and Family Studies, 28(6), 1539–1551.* <https://doi.org/10.1007/s10826-019-01380-7>

BÖLÜM 4

Tanılama ve Değerlendirme Süreçleri

“Tanı, taşınacak bir etiket değil; anlamak için bir mercektir ve iyileşmek için bir yoldur.”

Allen Frances

(DSM-IV’ün baş editörlerinden)

GİRİŞ

Tanılama (diagnosis) ve değerlendirme (assessment) süreçleri, gelişimsel psikopatolojinin temel bileşenleri arasında yer alır. Bu süreçlerin işlevi yalnızca bir durumu isimlendirmek değil, aynı zamanda bireyin yaşantısını anlamak, risk ve koruyucu etmenleri tanımlamak, uygun müdahale yollarını belirlemek ve gelişimsel süreci sağlıklı bir şekilde yönlendirmektir.

Tanılama, bireyin yaşadığı semptomları sistematik olarak sınıflandırarak bir psikiyatrik ya da psikolojik bozukluğu belirlemeyi amaçlayan klinik bir süreçtir. Tanı, çoğunlukla DSM-5 veya ICD-11 gibi sınıflandırma sistemlerine dayanarak konur. Ancak gelişimsel psikopatoloji perspektifinde tanı, yalnızca bir etiketleme aracı değil, aynı zamanda bireyin çevresel, biyolojik ve psikososyal dinamiklerini göz önünde bulunduran çok yönlü bir analiz süreci olarak ele alınır.

Değerlendirme ise tanıdan daha geniş bir çerçevede, bireyin genel işlevselliğini, gelişimsel öyküsünü, aile yapısını, bağlanma stilini, bilişsel süreçlerini, duygusal düzenleme becerilerini ve sosyal ilişkilerini kapsamlı biçimde analiz etmeye yönelik yöntem ve araçları içerir. Gelişimsel bağlamda bu süreç, tanının doğruluğunu artırmakla kalmaz; aynı zamanda müdahale planlamasında yol gösterici olur (Kargın, 2007).

Özellikle çocuklar ve ergenlerde bu süreçler, normatif gelişimden sapmaları ayırt etmek için yaşa uygun gelişimsel ölçütlerle desteklenmelidir. Bu bağlamda yalnızca semptomlara değil, aynı zamanda çocuğun gelişimsel düzeyi, çevresel koşulları ve bağlamsal risk etmenlerine odaklanmak büyük önem taşır.

hipokampus hacmindeki azalmanın toplam beyin hacmi için düzeltildiğinde belirgin olduğunu buldu (Aylward vd., 1999). Başka bir araştırma da, tipik olarak gelişen kontrollerle karşılaştırıldığında OSB'li katılımcıların büyük bir örneğinde arka hipokampüsteki gri madde hacminde azalma buldu (Eilam-Stock vd., 2016). Bu çalışmaların hepsi hipokampus hacmindeki azalmanın, otizme tipik olarak eşlik eden entelektüel eksikliklerin özelliklerinden ziyade otizmin kendi özelliklerini yansıtmaması muhtemeldir. Başka bir deyişle, otistik özellikler, sosyal işleme, çalışma belleği, algısal muhakeme ve mekansal öğrenme ile ilişkili olan hipokampüsteki azalmış beyin hacmiyle güçlü bir ilişkiye sahiptir. OSB bireylerinde azalmış hipokampus hacmi, sözel öğrenme ve hafıza dahil olmak üzere bozulmuş dil becerileriyle de ilişkili bulunmuştur (Pagni vd., 2022). Ayrıca sol hipokampus hacminin kadınlarda erken dil gelişiminin pozitif bir öngörücüsü olduğu, ancak erkeklerde olmadığı öne sürülmüştür (Long vd., 2024).

fMRI çalışmaları, OSB'li bireylerde sosyal biliş ve yüz tanıma gibi görevlerde temporal lob, amigdala ve medial prefrontal kortekste azalmış aktivite olduğunu göstermektedir (Logothetis, 2008). fMRI çalışmaları kapsamında DEHB tanısı almış çocuklarda dorsolateral prefrontal korteks ve anterior singulat korteks gibi dikkat ve dürtü kontrolüyle ilişkili bölgelerde fonksiyonel bozulmalar yaygın olarak bildirilmiştir (Cortese vd., 2012). Benzer şekilde fMRI ile yapılan duygusal yüz tanıma uygulamalarında, anksiyetesi yüksek çocuklarda amigdala aktivitesinin arttığı gösterilmiş, bu durumun ileriki dönemlerde depresif semptomlarla ilişkili olabileceği bildirilmiştir (Gee vd., 2013). fMRI ile klinik semptomlar ortaya çıkmadan önce, yüksek riskli çocuklarda nörofonksiyonel anomalilerin saptanması mümkündür. Örneğin, otizm riski taşıyan bebeklerde sosyal bilgi işleme devrelerinde atipik aktivasyon izlenmiştir (Emerson vd., 2017).

KAYNAKLAR

- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. 5th edition. Washington DC: American Psychiatric Press, 33-86
- Anderson, S. (2024). *Symbolic play and imagination in child-centered play therapy* (Doctoral dissertation). Walden University. <https://scholarworks.waldenu.edu/dissertations/15790/>
- Aytekin, Ç., Bayhan, P. (2015). Erken müdahale uygulama basamakları. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(2), 1-14
- Bellman, B., Byrne, O. & Sege, R. (2013). Developmental assessment of children. *BMJ*. 346:e8687 doi: 10.1136/bmj.e8687
- Bratton, S. C., Ray, D., Rhine, T., & Jones, L. (2005). The efficacy of play therapy with children: A meta-analytic review of treatment outcomes. *Professional Psychology: Research and Practice*, 36(4), 376-390. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.36.4.376>
- Bredenkamp, S. (2015). *Erken Çocukluk Eğitiminde Etkili Uygulamalar*. (Effective Practices in Early Childhood Education, 2nd Edition). (H.Z. İnan, T. İnan, Çev. Ed). Ankara.
- Brown, K., Parikh, S. & Patel, D. (2020). Understanding basic concepts of developmental diagnosis in children. *Transl. Pediatr.* 9(1):9-22. doi: 10.21037/tp.2019.11.04
- Bruder, M. B. (2010). Early childhood intervention: promise to children and families for their future. *Exceptional Children*, 76(3), 339-355.

- Cureus. (2023). Play therapy as effective options for school-age children with emotional and behavioral problems: A case report. *Cureus*, 15(6), e10328142. <https://doi.org/10.7759/cureus.10328142>
- ÇUÇEP (2016). Çocuk Gelişimi Lisans Eğitimi Ulusal Çekirdek Eğitim Programı. Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Eğitim Öğretim Dairesi. Ankara.
- Demirci, A., Kartal, M. (2012). Çocukluk dönemine ait önemli bir sorun: Gelişme geriliği ve erken tanının önemi. *Turkish Family Physician*, 3(4), 1-6
- Dwyer, P. (2022). The neurodiversity approach(es): What are they and what do they mean for researchers? *Human Development*, 66(2), 73–92. <https://doi.org/10.1159/000523723>
- Ekinci, B. (2012). Erken çocukluk döneminde gelişim ve öğrenmenin değerlendirilmesi ve desteklenmesi. Ankara: Nobel Yayıncılık
- Evrar, G. (2018). A new approach to child psychotherapy: Teddy bear therapy. *Global Journal of Psychology Research: New Trends and Issues*. 8(4), 158–162.
- Fosha, D., Siegel, D. J., & Solomon, M. F. (2017). The development and role of sublimation in childhood and adolescence. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 65(1), 77–98. <https://doi.org/10.1177/0003065116681867>
- GEDEP (2014). 0-36 aylık gelişimi risk altındaki çocuklar için Gelişimsel Destek Programı. http://eae.anadolu.edu.tr/assets/yazili/20140823145747_ksun.pdf
- Gómez, E., & McLaren, S. (2019). Using puppets in child psychotherapy: Enhancing emotional expression and therapeutic alliance. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 24(2), 353–367. <https://doi.org/10.1177/1359104518763921>
- Hall, T.M., Kaduson, H.G. & Schaefer, C. E. (2002). Fifteen effective play therapy techniques. *Professional Psychology: Research and Practice*. 33(6), 515–522
- Işıkoğlu Erdoğan, N. & Canbeldek, M. (2017). Erken çocukluk eğitiminde ölçme ve değerlendirme. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (3), 1306-1327.
- Johnson, C.P., Myers, S.M. (2007). Council on children with disabilities. identification and evaluation of children with autism spectrum disorders. *Pediatrics* 120:1183-215. 10.1542/peds.2007-2361
- Kaduson, H. G., & Schaefer, C. (Eds.). (2001). 101 more favorite play therapy techniques. Northvale, NJ: Jason Aronson
- Kara Eren, C. (2019). Beş-altı yaş çocuklarının temel duygu durumlarını ifade ediş biçimlerinin çizdikleri resimleri yoluyla incelenmesi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 91–105
- Kargın, T. (2007). Eğitsel değerlendirme ve bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama süreci. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi* 2007, 8 (1) 1-13
- Kraft, S. M., & Roy, S. (2021). Puppet therapy in clinical practice: Applications and techniques for children with emotional and behavioral difficulties. *Child and Adolescent Mental Health*, 26(4), 272–280. <https://doi.org/10.1111/camh.12432>
- Lev-Wiesel, R. (2018). Narrative therapy and projective techniques in child trauma treatment. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 11(4), 489–497. <https://doi.org/10.1007/s40653-018-0225-4>
- Lipkin, P.H. (2019). Developmental and behavioral surveillance and screening. In: Kliegman RM, St. Geme JW. Nelson Textbook of Pediatrics. 21st edition. Philadelphia: Elsevier, 159-161.
- Lord, C. & Rutter, M. (1994) Autism and pervasive developmental disorders. In Child and Adolescent Psychiatry: Modern Approaches (3rd edn) (eds M. Rutter, E. Taylor & L. Hersov), pp. 569–593. Oxford: Blackwell Scientific
- Masten, A. S., & Cicchetti, D. (2010). Developmental cascades. *Development and Psychopathology*, 22(3), 491–495. <https://doi.org/10.1017/S0954579410000222>
- Meraki, Z. & Yıldız Bıçakçı, M. (2015). Bebeklik ve ilk çocukluk döneminde erken müdahale. M. Yıldız Bıçakçı (Ed.). Bebeklik ve ilk Çocukluk Döneminde Gelişim içinde. (s.179-202). Ankara: Eğiten Kitap

- Metin, N vd. (2023). Çocuk gelişimi terimler sözlüğü. Ankara: Nobel Yayıncılık. At from: at: <https://www.researchgate.net/publication/375085288>
- Özadır, E. (2024). Sağlık kurumlarında çalışan çocuk gelişimcilerin mevcut durumu, sorunları ve çözüm önerilerine ilişkin görüşleri. Yüksek lisans tezi. KTO Karatay Üniversitesi. Konya.
- Perry, J. C., & Bond, M. (2020). The hierarchical structure of defense mechanisms: An update and clinical implications. *Psychological Medicine*, 50(10), 1613–1621. <https://doi.org/10.1017/S0033291719001824>
- Roberts, K. M., & Steele, G. (2019). Expression of sublimation in childhood development. *Child Development Perspectives*, 13(3), 185–190. <https://doi.org/10.1111/cdep.12323>
- Sanders, K., & Farago, F. (2018). Developmentally appropriate practice in the 21st century. In M. Flear & B. van Oers (Eds.), *International handbook of early childhood education* (pp. 1379-1400). Dordrecht, the Netherlands: Springer.
- Schottelkorb, A. A., & Dillen, L. (2018). Play therapy themes in child and adolescent mental health: A review. *Journal of Child and Adolescent Counseling*, 4(3), 197–208. <https://doi.org/10.1080/23727810.2018.1484245>
- Souza, J. (2015). Child development: analysis of a newconcept. *Rev. Latino-Am. Enfermagem*, 23(6), 1097-1109
- Tunceli, H.İ., & Zembat, R. (2017). Erken çocukluk döneminde gelişimin değerlendirilmesi ve önemi. *Eğitim Kuram ve Araştırmaları Dergisi*, 3 (3), 01-12
- Uzunboylu, H., & Evram, G. (2017). Understanding children's paintings in psychological counseling with children. *New Trends and Issues Proceedings on Humanities and Social Sciences*, 3, 449–463
- Van den Boom, D. C., & Kwon, K. A. (2017). Story stem assessments: Contributions to understanding developmental psychopathology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 58(3), 253–256. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12647>
- Wortham, S. & Hardin, B. J. (2012). *Assessment in early childhood education* (6th Edition) NJ: Pearson
- Yalçın, H. (2010). Çocuk gelişimi. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yalom, I.D. & Steiner, H. (2008). *Okul öncesi çocukların terapisi*. İstanbul: Prestij Yayınları

BÖLÜM 5

Çocuk Merkezli Danışmanlık

“En derin ihtiyaç, duyulmak ve anlaşılmaktır”
Carl R. Rogers

GİRİŞ

Çocuk merkezli danışmanlık, Carl Rogers’ın insan merkezli yaklaşımından esinlenerek geliştirilmiş, çocuğun duygusal ve psikolojik gelişimini desteklemeye yönelik bireysel danışmanlık sürecidir. Bu yaklaşımda, çocuk kendini ifade etmeye teşvik edilir, danışmanın temel görevi çocuğa güvenli, kabul edici ve empatik bir ortam sunmaktır. Danışmanlık sürecinde çocuk, kendi iç dünyasını keşfetme, yaşadığı duygusal zorluklarla yüzleşme ve çözüm yolları geliştirme fırsatı bulur. Danışman, yönlendirmeci değil, destekleyici bir rehber rolündedir; çocuğun kendi kaynaklarını fark etmesi ve kullanması hedeflenir (Kaduson & Schaefer, 2001).

Çocuk merkezli danışmanlığın önemi, çocukların yaşadıkları zorlukları anlamada ve bu sorunlara karşı öz-yeterlik geliştirmede yatmaktadır. Bu yaklaşım, çocukların duygu ve düşüncelerine saygı gösterilmesi, kendilik algısının güçlendirilmesi ve psikolojik esnekliğin artırılması açısından kritik bir role sahiptir. Özellikle gelişimsel psikopatoloji alanında, çocukların duygusal regülasyon becerilerinin gelişimi, travmatik deneyimlerin işlenmesi ve davranışsal problemlerin yönetiminde çocuk merkezli danışmanlık etkili bir yöntem olarak kabul edilir.

Gelişimsel psikopatoloji perspektifinden bakıldığında, çocuk merkezli danışmanlık, çocukların biyolojik, psikolojik ve çevresel etmenlerle şekillenen gelişim süreçlerinde ortaya çıkan psikolojik risklerin azaltılmasında ve koruyucu faktörlerin güçlendirilmesinde önemli bir araçtır.

Bu danışmanlık modeli, çocukların bireysel farklılıklarını gözeterek, onların ihtiyaçlarına uygun müdahaleler yapılmasını sağlar. Ayrıca, terapötik ilişkinin güven temelli ol-

Çocuk merkezli danışmanlık, sadece semptom odaklı bir müdahale süreci olmaktan öte; çocuğun kendilik algısını, duygusal düzenleme becerilerini, sosyal ilişkilerini ve çevreyle kurduğu etkileşimi güçlendirmeyi amaçlayan gelişimsel bir süreçtir. Bu yönüyle görüşmeleri yapan profesyonel, yalnızca bir rehber değil, çocuğun içsel gücünü keşfetmesine yardımcı olan bir eşlikçidir. Bu anlayışla, danışmanlık sürecinin etik ilkeler çerçevesinde, empatik, kabul edici ve yargılayıcı olmayan bir yaklaşımla yürütülmesi gerektiği, kitabın temel vurgularından biri olmuştur.

Bu bölümde sunulan teknikler ve değerlendirmeye ilişkin bilgiler; gelişimsel psikopatoloji çerçevesinde uygulamalara katılan profesyoneller için yol gösterici niteliktedir. Ancak çocuk merkezli danışmanlık uygulamalarının etkinliği, yalnızca teknik bilgidен değil, aynı zamanda danışmanın mesleki yetkinliği, etik duyarlılığı ve çocuğa karşı taşıdığı duyarlılıktan beslenmektedir.

Çocuk merkezli danışmanlık alanında yeterli kaynak bulunmamaktadır. Bu bölüm, çocuk merkezli danışmanlık yaklaşımını benimseyen tüm uzmanlara teorik bir zemin sunmaktadır ve aynı zamanda sahada uygulanabilir pratik araçlarla da donatılmış bir kaynak olmayı amaçlamaktadır.

KAYNAKLAR

- Aytekin, Ç., Bayhan, P. (2015). Erken müdahale uygulama basamakları. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(2), 1-14
- Bellman, B., Byrne, O. & Sege, R. (2013). Developmental assessment of children. *BMJ*. 346:e8687 doi: 10.1136/bmj.e8687
- Bratton, S. C., Ray, D., Rhine, T., & Jones, L. (2005). The efficacy of play therapy with children: A meta-analytic review of treatment outcomes. *Professional Psychology: Research and Practice*, 36(4), 376–390. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.36.4.376>
- Bruder, M. B. (2010). Early childhood intervention: promise to children and families for their future. *Exceptional Children*, 76(3), 339-355.
- Cao, M., He, Y., Dai, Z., Liao, X., Jeon, T., Ouyang, M. & Huang, H. (2022). Early development of functional network segregation revealed by connectome analysis of the preterm human brain. *Cerebral Cortex*, 32(2), 265–276. <https://doi.org/10.1093/cercor/bhab163>
- Cortese, S., Kelly, C., Chabernaud, C., Proal, E., Di Martino, A., Milham, M. P., & Castellanos, F. X. (2012). Toward systems neuroscience of ADHD: A meta-analysis of 55 fMRI studies. *American Journal of Psychiatry*, 169(10), 1038–1055. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2012.11101521>
- ÇUÇEP (2016). Çocuk Gelişimi Lisans Eğitimi Ulusal Çekirdek Eğitim Programı. Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Eğitim Öğretim Dairesi. Ankara.
- Turkish Family Physician*, 3(4), 1-6
- Derman, O. (2008) Ergenlerde psiko-sosyal gelişim, adolesan sağlığı II, *Sempozyum Dizisi No: 63*, 19-21.
- Dwyer, P. (2022). The neurodiversity approach(es): What are they and what do they mean for researchers? *Human Development*, 66(2), 73–92. <https://doi.org/10.1159/000523723>
- Ekinci, B. (2012). Erken çocukluk döneminde gelişim ve öğrenmenin değerlendirilmesi ve desteklenmesi. Ankara: Nobel Yayıncılık
- Emerson, R. W., Adams, C., Nishino, T., Hazlett, H. C., Wolff, J. J., Zwaigenbaum, L. & Piven, J. (2017). Functional neuroimaging of high-risk 6-month-old infants predicts a diagnosis of

- autism at 24 months of age. *Science Translational Medicine*, 9(393), eaag2882. <https://doi.org/10.1126/scitranslmed.aag2882>
- GEDEP (2014). 0-36 aylık gelişimi risk altındaki çocuklar için Gelişimsel Destek Programı. http://eae.anadolu.edu.tr/assets/yazili/20140823145747_ksun.pdf
- Gaebel, W., Stricker, J., & Kerst, A. (2022). Changes from ICD-10 to ICD-11 and future directions in psychiatric classification. *Dialogues in Clinical Neuroscience*, 24(1), 7–15. <https://doi.org/10.31887/DCNS.2022.24.1/wgaebel>
- Gee, D. G., Humphreys, K. L., Flannery, J., Goff, B., Telzer, E. H., Shapiro, M. & Tottenham, N. (2013). A developmental shift from positive to negative connectivity in human amygdala–prefrontal circuitry. *Journal of Neuroscience*, 33(10), 4584–4593. <https://doi.org/10.1523/JNEUROSCI.3446-12.2013>
- Howard, J. L., Bureau, J. S., Guay, F., Chong, J. X. Y., & Ryan, R. M. (2021). Student motivation and associated outcomes: A meta-analysis from self-determination theory. *Perspectives on Psychological Science*, 16(6), 1300–1323. <https://doi.org/10.1177/1745691620966789>
- İşkoğlu Erdoğan, N. & Canbeldek, M. (2017). Erken çocukluk eğitiminde ölçme ve değerlendirme. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (3), 1306-1327.
- Johnson, C.P., Myers, S.M. (2007). Council on children with disabilities. identification and evaluation of children with autism spectrum disorders. *Pediatrics* 120:1183-215. 10.1542/peds.2007-2361
- Insel, T. R., Cuthbert, B. N., Garvey, M. A., Heinssen, R. K., Pine, D. S., Quinn, K. J. & Wang, P. S. (2010). Research domain criteria (RDoC): Toward a new classification framework for research on mental disorders. *American Journal of Psychiatry*, 167(7), 748–751. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2010.09091379>
- Kara Eren, C. (2019). Beş-altı yaş çocuklarının temel duygu durumlarını ifade ediş biçimlerinin çizdikleri resimleri yoluyla incelenmesi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 91–105
- Kargın, T. (2007). Eğitsel değerlendirme ve bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama süreci. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi* 2007, 8 (1) 1-13
- Korkmaz, E. (2022). Duygu odaklı terapide yeme bozukluklarına kapsamlı bir bakış. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*, 4(8), 14-27
- Kraft, S. M., & Roy, S. (2021). Puppet therapy in clinical practice: Applications and techniques for children with emotional and behavioral difficulties. *Child and Adolescent Mental Health*, 26(4), 272–280. <https://doi.org/10.1111/camh.12432>
- Lipkin, P.H. (2019). Developmental and behavioral surveillance and screening. In: Kliegman RM, St. Geme JW. *Nelson Textbook of Pediatrics*. 21st edition. Philadelphia: Elsevier, 159-161.
- Long J, Li H, Liu Y, Liao X, Tang Z, Han K, Chen J and Zhang H (2024) Insights into the structure and function of the hippocampus: implications for the pathophysiology and treatment of autism spectrum disorder. *Front. Psychiatry* 15:1364858. doi: 10.3389/fpsyt.2024.1364858
- Meraki, Z. & Yıldız Bıçakçı, M. (2015). Bebeklik ve ilk çocukluk döneminde erken müdahale. M. Yıldız Bıçakçı (Ed.). *Bebeklik ve ilk Çocukluk Döneminde Gelişim içinde*. (s.179-202). Ankara: Eğiten Kitap
- Metin, N vd. (2023). Çocuk gelişimi terimler sözlüğü. Ankara: Nobel Yayıncılık. At from: <https://www.researchgate.net/publication/375085288>
- Micheline, G., Kitsune, G. L., Cheung, C. H. M., Brandeis, D., Asherson, P., Banaschewski, T. & Kuntsi, J. (2019). Attention-deficit/hyperactivity disorder remission is linked to better neurophysiological error detection and attention-vigilance processes. *Biological Psychiatry: Cognitive Neuroscience and Neuroimaging*, 4(2), 138–149. <https://doi.org/10.1016/j.bpsc.2018.06.004>
- Miller, W. R., & Rollnick, S. (2023). Motivational interviewing in adolescence: Enhancing intrinsic motivation for change. *Journal of Child & Adolescent Counseling*, 9(1), 21–37. <https://doi.org/10.1080/23727810.2023.2171461>

- Özadır, E. (2024). Sağlık kurumlarında çalışan çocuk gelişimcilerin mevcut durumu, sorunları ve çözüm önerilerine ilişkin görüşleri. Yüksek lisans tezi. KTO Karatay Üniversitesi. Konya.
- Patton, G.C. & Viner, R. (2007). **Pubertal transitions in health**. *Lancet*, 369, s. 1130 – 1139. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(07\)60366-3](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(07)60366-3)
- Roberts, K. M., & Steele, G. (2019). Expression of sublimation in childhood development. *Child Development Perspectives*, 13(3), 185–190. <https://doi.org/10.1111/cdep.12323>
- Sussman, D., Leung, R.C., Vogan, V.M., Lee, W., Trelle, S., Lin, S. (2015). The autism puzzle: Diffuse but not pervasive neuroanatomical abnormalities in children with ASD. *NeuroImage Clin.* 8:170–9. doi: 10.1016/j.nicl.2015.04.008
- Tunceli, H.İ. & Zembat, R. (2017). Erken çocukluk döneminde gelişimin değerlendirilmesi ve önemi. *Eğitim Kuram ve Araştırmaları Dergisi*, 3 (3), 01-12
- Van den Boom, D. C., & Kwon, K. A. (2017). Story stem assessments: Contributions to understanding developmental psychopathology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 58(3), 253–256. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12647>
- Wortham, S. & Hardin, B. J. (2012). *Assessment in early childhood education* (6th Edition) NJ: Pearson
- Yalçın, H. (2010). *Çocuk gelişimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yalom, I.D. & Steiner, H. (2008). *Okul öncesi çocukların terapisi*. İstanbul: Prestij Yayınları

BÖLÜM 6

Ergenlerde Danışmanlık

*“Ergenler, yetişkinlere dönüşmeye çalışırken en çok anlayışa ihtiyaç duyarlar”
Virginia Satir*

GİRİŞ

Ergenlik, bireyin çocukluk döneminden yetişkinlik dönemine geçiş sürecini kapsayan ve genellikle 12-18 yaş aralığını içeren biyopsikososyal bir gelişim evresidir (Kessler vd., 2005). Bu dönem, bedensel olgunlaşma, bilişsel gelişim, duygusal değişimler ve sosyal rol edinme gibi çok boyutlu süreçlerin hızlandığı kritik bir yaşantıyı ifade eder. Ergenlik, kimlik oluşumu, özerklik kazanma ve sosyal ilişkilerde yeni dengelerin kurulması açısından dönüm noktasıdır. Bu değişimlerin yoğunluğu, ergenlik dönemini hem gelişimsel fırsatlar hem de psikososyal risklerin arttığı bir dönem haline getirir (Granero vd., 2016).

Ergenlik sürecinde genç, kendini ortaya koyma aşamasındadır ve bilinen bütün doğruları süzgeçten geçirerek kendi doğrularının peşine düşer. Bu bakımdan daha özgür ve çoğu noktada daha esnek olmayı arzulayan ergen, bir yandan değişen fizyolojik yapısı ve duygu durumuna adapte olmaya çalışır. Hormonal, fizyolojik ve psikolojik olarak sürekli değişir. Dolayısıyla bu değişimler ergeni önceki dönemlere göre daha öfkeli ve asi yapar. Bu noktada ergenlik sürecindeki yeni oluşturulan kimlik ile yerleşmiş yapıya sahip aile, çatışma yaşayabilir. Ergen danışmanlığı, fizyolojik, psikolojik ve sosyal bakımdan bir geçiş süreci olan ergenlik döneminin, aile tarafından en doğru şekilde takibinin sağlanmasını, bireyin kendi kimliğinin inşasını da destekleyecek şekilde planlanmalıdır.

Ergenlikte kimlik karmaşası, duygusal dalgalanmalar, davranış problemleri, akademik başarısızlık, aile içi çatışmalar, sosyal uyum sorunları ve riskli davranış biçimleri sık görülür ve çoğu zaman danışmanlığa ve rehberliğe gereksinim vardır. Örneğin, aile ile yaşanan çatışmalar, ergenin hem psikolojik iyi oluşunu olumsuz etkileyebilir hem de aile içi iletişimde kopukluklara neden olabilir. Ayrıca, bu dönemde gelişen ruhsal bozukluklar

hatlama teknikleriyle birlikte oyun ortamında kullanılarak etkileşimli bir terapi deneyimi sunar (Arns vd., 2014).

KAYNAKLAR

- Abalı, O. (2018). *Ergenlik dönemi ve ruhsal yaklaşım*. İstanbul: Adeda Yayıncılık.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596>
- American School Counselor Association. (2022). *The School Counselor and Safe Schools and Crisis Response*. Alexandria, VA: Author. <https://www.schoolcounselor.org/Standards-Positions/Position-Statements/The-School-Counselor-and-Safe-Schools-and-Crisis-R>
- Arns, M., de Ridder, S., Strehl, U., Breteler, M., & Coenen, A. (2014). Efficacy of neurofeedback treatment in ADHD: The effects on inattention, impulsivity and hyperactivity: A meta-analysis. *Clinical EEG and Neuroscience*, 45(3), 193–201. <https://doi.org/10.1177/1550059414523144>
- Arsalan, G. & Balkis, M. (2014). The investigation of relationship between problem behaviors and family problems in adolescence. *SDU International Journal of Educational Studies*, 1(1), 11-23
- Baron, D. (2015). Crisis intervention. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 203(6), 483. <https://doi.org/10.1097/nmd.0000000000000313>
- Bloch-Elkouby, S., Rogers, M., Goncarenco, I., Chennapragada, L. & Cohen, L. (2024). The narrative crisis model of suicide: A review of empirical evidence for an innovative dynamic model of suicide and a comparison with other theoretical frameworks. *Personalized Medicine in Psychiatry*. 45: 10131 at from: [https://www.personalizedmedpsych.com/article/S2468-1717\(24\)00017-6/abstract](https://www.personalizedmedpsych.com/article/S2468-1717(24)00017-6/abstract)
- Burke, J. D., Loeber, R., & Birmaher, B. (2002). Oppositional defiant and conduct disorder: A review of the past 10 years, part II. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 41(11), 1275–1293. <https://doi.org/10.1097/00004583-200211000-00009>
- Centers for Disease Control and Prevention. (2024). *Before, During, and After An Emergency | Children & School Preparedness*. <https://www.cdc.gov/children-and-school-preparedness/before-during-after/index.html>
- Chaves, E., Jeffrey, D.T., Williams, D.R. (2023). Disordered eating and eating disorders in pediatric obesity: assessment and next steps. *Int. J. Environ. Res. Public Health*. 20, 6638. <https://doi.org/10.3390/ijerph20176638>
- Cicchetti, D., & Rogosch, F. A. (2002). A developmental psychopathology perspective on adolescence. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 70(1), 6–20. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.70.1.6>
- Compas, B. E., Jaser, S. S., Bettis, A. H., Watson, K. H., Gruhn, M. A., Dunbar, J. P., & Thigpen, J. C. (2017). Coping, emotion regulation, and psychopathology in childhood and adolescence: A meta-analysis and narrative review. *Psychological Bulletin*, 143(9), 939–991. <https://doi.org/10.1037/bul0000110>
- Craske, M. G., Treanor, M., Conway, C. C., Zbozinek, T., & Vervliet, B. (2014). Maximizing exposure therapy: An inhibitory learning approach. *Behaviour Research and Therapy*, 58, 10–23. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2014.04.006>
- Dağlı, F. B. & Deveci Şirin, H. (2024). Ergenlerde öfke ve öfkeyi ifade etme biçimlerinin ebeveynlik stilleri, duygusal özerklik ve bağlanma özellikleriyle ilişkisinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 61, 15-38. <https://doi.org/10.9779/pauefd.1249209>
- David, D., Lynn, S. J., & Ellis, A. (2018). *Rational emotive behavior therapy: Theoretical developments and practical applications*. APA Books. <https://doi.org/10.1037/0000091-000>
- Faraji, H. & Fırat, B. (2022). Yeme bozuklukları ve duygular. *Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2(1), 153-174

- Finning, K., Boyle, C., & Ford, T. (2019). The role of emotion regulation in school attendance: A systematic review. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 22, 365–390. <https://doi.org/10.1007/s10567-019-00291-4>
- Fosha, D., Siegel, D. J., & Solomon, M. F. (2017). The development and role of sublimation in childhood and adolescence. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 65(1), 77–98. <https://doi.org/10.1177/0003065116681867>
- Gómez, E., & McLaren, S. (2019). Using puppets in child psychotherapy: Enhancing emotional expression and therapeutic alliance. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 24(2), 353–367. <https://doi.org/10.1177/1359104518763921>
- Göker, Z., Üneri, Ö., Dinç, G., Güney, E., Hekim Bozkurt, Ö. (2015). Çocuk ve ergenlerde madde kullanım bozukluğuna yeni bir bakış: DSM-5'in getirdikleri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*. 22(2),131-143
- Granero, R., Domènech, J. M., & Ezpeleta, L. (2016). Developmental trajectories of psychopathology: From childhood to adolescence. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 25(7), 679–686. <https://doi.org/10.1007/s00787-015-0783-1>
- İnalkaç, S., & Arslantaş, H. (2018). Duygusal yeme. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 1(27), 70-82
- Kaduson, H. G., & Schaefer, C. (Eds.). (2001). 101 more favorite play therapy techniques. Northvale, NJ: Jason Aronson
- Kearney, C. A., & Graczyk, P. A. (2014). A response to intervention model to address school absenteeism. *Cognitive and Behavioral Practice*, 21(3), 287–297. <https://doi.org/10.1016/j.cbpra.2013.10.005>
- Kendall, P. C., Robin, J. A., Hedtke, K. A., Suveg, C., Flannery-Schroeder, E., & Gosch, E. A. (2016). *Coping Cat program: Cognitive-behavioral therapy for anxious youth*. Workbook. Workbook Publishing.
- Kessler, R. C., Berglund, P., Demler, O., Jin, R., Merikangas, K. R., & Walters, E. E. (2005). Lifetime prevalence and age-of-onset distributions of DSM-IV disorders in the National Comorbidity Survey Replication.
- Koç, M. (2004). Gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve genel özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(17), 231-238.
- King, C. A., Gipson, P. Y., Horwitz, A. G., & Opperman, K. (2006). Teen suicide risk: A practitioner guide to screening, assessment, and management. *Professional Psychology: Research and Practice*, 37(5), 411–417. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.37.5.411>
- Lindner, P., Miloff, A., Hamilton, W., Reuterskiöld, L., Andersson, G., & Carlbring, P. (2019). Creating state-of-the-art, next-generation virtual reality exposure therapy for children and adolescents: An evidence-based approach. *Journal of Anxiety Disorders*, 61, 9–16. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2018.06.008>
- Lord, C. & Rutter, M. (1994) Autism and pervasive developmental disorders. In *Child and Adolescent Psychiatry: Modern Approaches* (3rd edn) (eds M. Rutter, E. Taylor & L. Hersov), pp. 569–593. Oxford: Blackwell Scientific
- Lynskey, M. T. & Fergusson, D. M. (1997). Factors protecting against the development of adjustment difficulties in young adults exposed to childhood sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, 21(12), 1177–1190. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(97\)00093-1](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(97)00093-1)
- Martin, A., Leslie, D., & Nettleton, S. (2021). Art therapy and neurodevelopmental disorders: An integrative review. *Arts in Psychotherapy*, 73, 101776. <https://doi.org/10.1016/j.aip.2020.101776>
- Masten, A. S., & Cicchetti, D. (2010). Developmental cascades. *Development and Psychopathology*, 22(3), 491–495. <https://doi.org/10.1017/S0954579410000222>
- McFarlane, W. R., & Dixon, L. (2017). Psychoeducation as evidence-based practice: Considerations for clinical implementation. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 24(1), 89–98. <https://doi.org/10.1111/cpsp.12188>
- Merikangas, K. R., He, J. P., Burstein, M., Swanson, S. A., Avenevoli, S., Cui, L. & Swendsen, J. (2010).

- Lifetime prevalence of mental disorders in U.S. adolescents: Results from the National Comorbidity Survey Replication–Adolescent Supplement (NCS-A). *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 49(10), 980–989.e2. <https://doi.org/10.1016/j.jaac.2010.05.017>
- Offer, D., Howard, K.I., Schonert, K.A., Ostrov, E. (1991). To whom do adolescents turn for help? Differences between disturbed and non disturb adolescents. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 1991;30(4):623-30.
- Özmen, D., & Arıkan, D. (2021). Ergenlerde öznel iyi oluşun incelenmesi: Benlik saygısı ve yalnızlık değişkenleri açısından bir değerlendirme. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 11(59), 23–38.
- Pereira, R., Pazo Pires, A., & Dias Neto, D. (2024). Therapist self-awareness and perception of actual performance: the effects of listening to one recorded session. *Research in Psychotherapy: Psychopathology, Process and Outcome*, 27(1), 722. doi: 10.4081/ripppo.2024.722
- Petry, N. M., & O'Brien, C. P. (2013). Internet gaming disorder and the DSM-5. *Addiction*, 108(7), 1186–1187. <https://doi.org/10.1111/add.12162>
- Rønnestad, M. H., & Skovholt, T. M. (2013). The journey of the counselor and therapist: Research findings and perspectives on professional development. *Journal of Career Development*, 40(1), 5–17. <https://doi.org/10.1177/0894845312458382>
- Rosen, L. D., & Kramer, J. H. (2021). Technology-assisted play therapy: Innovations, challenges, and clinical applications. *Journal of Child and Adolescent Counseling*, 7(2), 135–149. <https://doi.org/10.1080/23727810.2021.1890402>
- Rutherford, A. (2010). Profile of Mary Cover Jones. In A. Rutherford (Ed.), *Psychology's Feminist Voices*. Retrieved from <https://feministvoices.com/profiles/mary-cover-jones>
- Rutter, M. (2013). Developmental psychopathology: A paradigm shift or just a relabeling? *Development and Psychopathology*, 25(4pt2), 1201–1213. <https://doi.org/10.1017/S0954579413000564>
- Sanders, K., & Farago, F. (2018). Developmentally appropriate practice in the 21st century. In M. Fler & B. van Oers (Eds.), *International handbook of early childhood education* (pp. 1379–1400). Dordrecht, the Netherlands: Springer.
- Schunk, D. H., & DiBenedetto, M. K. (2020). Motivation and social-emotional learning: Theory, research, and practice. *Contemporary Educational Psychology*, 60, 101830. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2019.101830>
- Souza, J. (2015). Child development: analysis of a newconcept. *Rev. Latino-Am. Enfermagem*, 23(6), 1097–1109
- Soylu, N., Aydın, G., & Arslantaş, H. (2021). *Ruh sağlığı ve hastalıkları hemşireliği*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Telef, B. B. (2014). Ergenlerde olumlu ve olumsuz duygular ile riskli davranışlar arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(2), 591–604.
- Thapar, A., Collishaw, S., Pine, D. S., & Thapar, A. K. (2012). Depression in adolescence. *The Lancet*, 379(9820), 1056–1067. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(11\)60871-4](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(11)60871-4)
- Thompson, H. & Fedewa, A. (2011). Counseling and psychotherapy with children and adolescents : theory and practice for school and clinical settings / [edited by] H. Thompson Prout, Alicia L. Fedewa. – 5th ed. https://www.cur.ac.rw/mis/main/library/documents/book_file/digital-640f1d67bc1cc9.06429554.pdf
- Toro, G.V.R., Arias, P., de la Torre-Luque, A., Singer, J.B., Lagunas, N. (2025). Depression, anxiety, and suicide among adolescents: sex differences and future perspectives. *J. Clin. Med.* 14, 3446. <https://doi.org/10.3390/jcm14103446>
- Troisi, A., & D'Argenio, A. (2004). The relationship between anger and depression in a clinical sample of young men: the role of insecure attachment. *Journal of Affective Disorders*, 79(1-3), 269–272. [https://doi.org/10.1016/S0165-0327\(02\)00406-8](https://doi.org/10.1016/S0165-0327(02)00406-8)
- Weersing, V. R., Jeffreys, M., Do, M. T., Schwartz, K. T. G., & Bolano, C. (2017). Evidence base update of psychosocial treatments for child and adolescent depression. *Journal of Clinical Child &*

- Adolescent Psychology*, 46(1), 11–43. <https://doi.org/10.1080/15374416.2016.1220310>
- White, FA. (1996). Parent, adolescent communication and adolescent decision-making. *J Fam Studies*, 2:41-56
- Volkow, N. D., Koob, G. F., & McLellan, A. T. (2016). Neurobiologic advances from the brain disease model of addiction. *New England Journal of Medicine*, 374(4), 363–371. <https://doi.org/10.1056/NEJMr1511480>
- Zoogman, S., Goldberg, S. B., Hoyt, W. T., & Miller, L. (2015). Mindfulness interventions with youth: A meta-analysis. *Mindfulness*, 6(2), 290–302. <https://doi.org/10.1007/s12671-013-0260-4>

BÖLÜM 7

Nörogelişimsel Bozukluk ve Nörogelişimsel Çeşitlilik

“İnsanlar benim garip olduğumu söyledi ama ben sadece farklıydım. Bu farklılıkla dünyaya bir ses verdim.”

Susan Boyle
(Otizmli şarkıcı)

GİRİŞ

Nörogelişimsel bozukluklar, merkezi sinir sisteminin (MSS) gelişiminde meydana gelen değişikliklerle karakterize, yaşamın ilerleyen dönemlerinde beyin işlev bozukluklarının ortaya çıkmasına yol açan ve nöropsikiyatrik sorunlarla veya motor fonksiyon, öğrenme, dil veya sözel olmayan iletişimde bozulmalarla ilişkili olabilen bir hastalık grubunu temsil eder. Nörogelişimsel bozukluklar, genellikle çocukluk döneminin erken evrelerinde ortaya çıkan ve bireyin bilişsel, davranışsal, duygusal ve sosyal alanlarda kalıcı işlevsellik güçlükleri yaşamasına neden olan klinik durumlardır (Antolini & Colizzi, 2023). Bu bozukluklar, okul öncesi dönemde fark edilebilir belirtiler göstermeye başlamakta ve bireyin yaşam kalitesini çok boyutlu olarak etkilemektedir. Nörogelişimsel bozukluklar, genellikle bir çocuk ilkokula başlamadan önce, gelişimin erken dönemlerinde ortaya çıkan ve kişisel, sosyal, akademik veya mesleki işlevlerde bozulmalara yol açan gelişimsel eksikliklerle karakterize edilen bir grup durumdur.

Nörogelişimsel bozukluklar sıklıkla bir dizi nöropsikiyatrik özellik ile ilişkilendirilir, en yaygın olanları otizm spektrum bozukluğu, dikkat eksikliği/hiperaktivite bozukluğu, zihinsel engellilik, iletişim ve özgül öğrenme bozuklukları ve motor bozukluklardır. Bu durumlar geniş genetik ve klinik değişkenlikle karakterize edilir ve daha önce çocuklukla sınırlı bozukluklar olarak kavramsallaştırılmış olsalar da, nörogelişimsel bozukluklar giderek yetişkinlik döneminde yaşam kalitesi ve genel işlevsellik üzerinde potansiyel olarak önemli bir etkiye sahip kalıcı durumlar olarak kabul edilmektedir.

leştirici formlar olarak okunur. Atanmış ve beyana dayalı cinsiyet bu faktörlerin özellikle de Otizm spektrum, DEH spektrum, Tourette sendromu, Disleksi ve frajil X sendromunu belirlemesinde farklı seviyelerde aracı veya değiştirici rol oynayabilir (Walker, 2019).

KAYNAKLAR

- American Psychiatric Association-APA (2013). Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders; 5th Edition (DSM-V) Washington DC: APA 2013
- Antolini, G. & Colizzi, M. (2023). Where do neurodevelopmental disorders go? Casting the eye away from childhood towards adulthood. *Healthcare*. 11, 1015. <http://dx.doi.org/10.3390/healthcare11071015>
- Botha, M., Chapman, R., Onaiwu, M.G., Kapp, S.K., Ashley, A.S. & Walker, N. (2024). The neurodiversity concept was developed collectively: An overdue correction on the origins of neurodiversity theory. *Autism*. 1–4 sagepub.com/journals-permissions <https://doi.org/10.1177/13623613241237871>
- Chawner, S.J. & Owen, M.J. (2022). Autism: A model of neurodevelopmental diversity informed by genomics. *Front. Psychiatry* 13:981691 <http://dx.doi.org/10.3389/fpsy.2022.981691>
- Constantino, C.D. (2018). What can stutterers learn from the neurodiversity movement? *Semin Speech Lang*. 39(4): 382–396. <http://dx.doi.org/10.1055/S-0038-1667166>
- Dekker, M. (2023). A correction on the origin of the term ‘neurodiversity’. Independent living on the autistic spectrum: Where those who are different find that they’re not alone. <https://www.inlv.org/2023/07/13/neurodiversity-origin.html>
- Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders Fifth Edition DSM-5™ (2013). Washington, DC London, England. [https://repository.poltekkes-kaltim.ac.id/657/1/Diagnostic%20and%20statistical%20manual%20of%20mental%20disorders%20_%20DSM-5%20\(%20PDFDrive.com%20\).pdf](https://repository.poltekkes-kaltim.ac.id/657/1/Diagnostic%20and%20statistical%20manual%20of%20mental%20disorders%20_%20DSM-5%20(%20PDFDrive.com%20).pdf)
- Dwyer, P. (2022). The neurodiversity approach(es): What are they and what do they mean for researchers? *Human Development*, 66(2), 73–92. <https://doi.org/10.1159/000523723>
- Elbasan, B., Düzgün, İ. & Oskay, D. (2013). Profile of children with neurodevelopmental disabilities who are referred to rehabilitation clinics: A pilot study. *Turk Arch Ped*. 303-309 <http://dx.doi.org/10.4274/tpa.604>
- Elsherif, M.M., Middleton, S.L., Phan, J., Azevedo, F., Iley, B., Grose-Hodge, M. (2022). Bridging neurodiversity and open scholarship: how shared values can guide best practices for research integrity, social justice, and principled education. https://helenahartmann.com/publication/forrt_2022_neurodiversity/FORRT_2022_Neurodiversity.pdf
- Faith, A. (2024). Appreciating the neurodiverse mind and music’s impact on the mind. *Sound Well Music Therapy*. 8, 1-5 <https://soundwellmusictherapy.com/appreciating-the-neurodiverse-mind-and-the-impact-of-music-on-the-mind/>
- Homberg, J.R., Kyzar, E.J., Nguyen, M., Norton, W.H., Pittman, J., Poudel, M.K. (2016). Understanding autism and other neurodevelopmental disorders through experimental translational neurobehavioral models. *Neurosci Biobehav Rev*. 65:292-312.
- Ismail, F.Y. & Shapiro, B.K. (2019). What are neurodevelopmental disorders. *Curr Opin Neurol* 32: 611-6. 10.1097/WCO.0000000000000710
- Jaarsma, P. & Welin, S. (2012). Autism as a natural human variation: Reflections on the claims of the neurodiversity movement. *Health Care Analysis*, 20(1), 20–30. <https://doi.org/10.1007/s10728-011-0169->
- Koyuncu, Z. & Mercan, B. (2019). Konuşma ve dile özgü nörogelişimsel bozukluklar. *İKSSTD* 11(Ek sayı): 40-46 <http://dx.doi.org/10.5222/iksstd.2019.76598>
- Mjaavatn, P.E., P. Frostad, & S.J. Pijl (2015), Measuring the causes for the growth in special needs

- education. A validation of a questionnaire with possible factors explaining the growing demand for special provisions in education. *European Journal of Special Needs Education*, 30(4), 565-574
- Pomponio, R.J., Coskun, T., Demirkol, M., Tokatli, A., Ozalp, I., Hünér, G., Baykal, T., Wolf, B. (2000). Novel mutations cause biotinidase deficiency in Turkish children. *J Inherit Metab Dis*. 23: 120-128.
- Rauchberg, J.S. (2022). Imagining a neuroqueer technoscience. *Studies in Social Justice*, 16(2), 370-388.
- Samaco, R.C., Hogart, A., LaSalle, J.M. (2005). Epigenetic overlap in autism spectrum neurodevelopmental disorders: MECP2 deficiency causes reduced expression of UBE3A and GABRB3. *Hum Mol Genet*. 14: 483-492
- Shah, P.J. (2022). Neurodevelopmental disorders and neurodiversity: definition of terms from Scotland's National Autism Implementation Team. *The British Journal of Psychiatry*. 221, 577-579. <http://dx.doi.org/10.1192/bjp.2022.43>
- Singer J. (2025). What is neurodiversity? reflections on neurodiversity, neurodiversity: definition and discussion. 2025. (<https://neurodiversity2.blogspot.com/p/what.html>) Erişim tarihi: 28.05.2025
- Sonuga-Barke, E. & Thapar, A. (2021). The neurodiversity concept: is it helpful for clinicians and scientists? *Lancet Psychiatry*. 2021. 10.1016/S2215-0366(21)00167-X
- Teufel-Prida, L.A. & Lopez Prida, J.A. (2016). Systemic levels in neurodevelopmental disorders. From: DSM-5* and Family Systems <http://dx.doi.org/10.1891/9780826183996.0001>
- Thomas, V. M., & Lefevre, A. L. (2024). *Systemic restructuring in families with neurodiverse children: Case applications of Haley and Madanes' strategies*. *Journal of Systemic Therapies*, 43(1), 23-37. <https://doi.org/10.1521/jsyt.2024.43.1.23>
- Urban, K.R. & Gao, W. (2014). Performance enhancement at the cost of potential brain plasticity: neural ramifications of nootropic drugs in the healthy developing brain. *Frontiers in Systems Neuroscience*, <http://dx.doi.org/10.3389/fnsys.2014.00038>.
- Walker, N. (2019). Transformative somatic practices and autistic potentials: an autoethnographic exploration. Published by ProQuest LLC at from: https://neuroqueer.com/wp-content/uploads/2021/07/Nick_Walker_Dissertation.pdf
- World Health Organization. (2020). ICD-11 for mortality and morbidity statistics. Available online: <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http%3a%2f%2fid.who.int%2fid%2fentit-y%2f1207960454%2f1/2/2020>

BÖLÜM 8

Nörogelişimsel Bozukluklar

“Otizm beni ben yapan şeydir. Renkleri daha canlı görürüm, ayrıntıları daha derin algılarımla.

Farklı olmaktan korkmuyorum.”

Chris Packham

(Otizmli doğa belgeselcisi, BBC sunucusu)

GİRİŞ

Nörogelişimsel bozukluklar, beyin gelişimiyle ilişkili yapısal ya da işlevsel atipikliklerin sonucunda ortaya çıkan, çoğunlukla gelişimsel süreçte görev alan yürütücü işlevler, sosyal etkileşim becerileri, dil edinimi, akademik performans ve motor koordinasyon gibi alanlarda belirgin sınırlılıklara yol açan durumlardır (Ismail & Shapiro, 2019). Dünya Sağlık Örgütüne (2020) göre nörogelişimsel bozukluklar, bireyin gelişimsel döneminde ortaya çıkan, merkezi sinir sistemi gelişiminde sapmalarla karakterize edilen ve genellikle kalıcı nitelik taşıyan bozukluklar grubudur.

DSM-5, nörogelişimsel bozuklukları, genellikle erken çocukluk döneminde başlayan ve bireyin kişisel, sosyal, akademik ya da mesleki işlevselliğini kalıcı biçimde etkileyen bozukluklar olarak tanımlar. DSM-5 tanımlamasına göre nörogelişimsel bozukluklar Şekil 8.1’de özetlenmiştir.

DSM-5 ile nörogelişimsel bozukluklar grubuna dahil edilen kategoriler arasında zihinsel yetersizlik (zihinsel gelişimsel bozukluk); önceden “zihinsel gerilik” olarak adlandırılmaktaydı. Bu durum bilişsel işlevsellikte (akıl yürütme, problem çözme, planlama) ve uyumsal işlevsellikte (günlük yaşam becerileri) belirgin yetersizlik ile tanımlanmaktadır. İletişim bozuklukları dil bozukluğu, konuşma ses bozukluğu, çocuklukça başlayan akıcılık bozukluğu (kekemelik), pragmatik (sosyal) iletişim bozukluğu olarak sınıflandırılır. Bu bozukluklar, bireyin dili anlamada, üretmede veya sosyal bağlamda etkili kullanmada yaşadığı zorlukları içerir. Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) genel olarak sosyal iletişim ve etkileşimde yetersizlikler, sınırlı, tekrarlayıcı davranışlar ve ilgi alanları ile tanımlanır

Tablo 8.6.. DSM-5 zihinsel yetersizlikleri şiddet düzeyine göre sınıflandırma kriterleri

Hafif	Gelişimsel gecikme genellikle okul çağında fark edilir. Akademik beceriler, erken çocukluk düzeyine kadar kazanılabilir. Bağımsız yaşam mümkün olabilir.
Orta	Erken çocuklukta belirginleşir. Akademik başarı sınırlıdır. Sosyal iletişim becerileri kısıtlı olabilir. Yarı-bağımsız yaşam desteği gerekir.
Ağır	Dil ve iletişim çok sınırlıdır. Günlük yaşamda rehberlik ve bakım gerekir. Gelişimsel beceriler çok yavaştır.
Çok ağır	Ciddi nörolojik hasarlar eşlik edebilir. Hareket, iletişim, öz bakım gibi tüm işlevlerde yoğun destek gereklidir. Ömür boyu bakım ihtiyacı vardır.

Gelişimsel psikopatoloji, bireyin gelişimsel seyrini normatif gelişimle karşılaştırarak psikopatolojiyi çok boyutlu biçimde anlamayı hedefler. Bu açıdan değerlendirildiğinde zihinsel yetersizlik, akademik başarı ya da zeka düzeyine indirgenemez. Bireyin duygusal, sosyal ve davranışsal gelişimini de etkiler. Uyumsal işlevlerdeki yetersizlikler, çocukluk çağında arkadaşlık kurmada, kurallı oyunlara katılmada, okul kurallarını anlamada zorluklara neden olur. Zihinsel yetersizlikte ergenlikte benlik kavramı gelişimi, kimlik oluşumu ve sosyal uyumda sorunlar olur (Lehman, 1996). Erişkinlik döneminde ise istihdam, sosyal ilişki kurma ve bağımsız yaşam becerileri açısından sınırlılıklar devam eder. Ailenin psikoeğitimi, psikolojik dayanıklılığı, kabul ve kararlılık uygulamaları ve günlük yaşamda düzenleme, sosyal destek alma, duyguları ifade etme becerisi gibi konularda çalışılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2023). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere yönelik II. ulusal eylem planı 2023–2030; 2023.
- Akgül, E. M. & Mertoğlu, H. (2020). Öğretmen yetiştirme programlarında otizm farkındalığı: fen bilgisi eğitimi örneği. *Journal of Individual Differences in Education*, 2(1), 31-41.
- Akpınar, S., Özcan, K., Özyurt G., & Dinsever, Ç. (2016). Otizm spektrum bozukluğu tanısı olan çocuklarda terapötik at binme aktivitelerinin yaşam kalitesi ve motor performans üzerine etkisi. *Spor Bilimleri Dergisi*, 27 (4), 172-184.
- Aksoy, Ş. (2019). Yaşam boyu özgül öğrenme güçlüğü. *İstanbul Kanuni Sultan Süleyman Tıp Dergisi*. İKSSTD. 11(Ek Sayı), 34-39 <https://doi.org/10.5222/İksstd.2019.88609>.
- Aman, M.G, Tassé, M.J., Rojahn, J. (1996). The Nisonger CBRF: a child behavior rating form for children with developmental disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 17, 41–57.
- American Psychiatric Association (2022). Title of chapter. In Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed., text rev.) <https://psychiatryonline.org/pb-assets/dsm/update/DSM5Update2016.pdf#page=7> <https://npistanbul.com/otizmde-genetik-panel>
- Ashkenazi, T., Weiss, P.L., Orian, D., Laufer, Y. (2013). Low-cost virtual reality intervention program for children with developmental coordination disorder. *Pediatr Phys Ther*. 25(4):467-73
- Arslan, E. (2013). Otizmlı çocukların 0-2 yaş döneminde gösterdikleri belirtilere ilişkin veli görüşlerinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi. Zirve Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Aydos, S., & Çalış, E. S. (2021). Otizm spektrum bozukluğu öncesi ve sonrasıyla tanı: Çocuk gelişimci bakış açısıyla bir inceleme. *Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 31-53.
- Aydın, D., & Özgen, Z. E. (2018). Çocuklarda otizm spektrum bozukluğu ve erken tanılamada hemşirenin rolü. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(3), 93-101.
- Baker, J. P. (2013). Autism at 70—redrawing the boundaries. *New England Journal of Medicine*, 369(12), 1089-1091.
- Bloch, M.H. & Leckman, J.F. (2009). Clinical course of Tourette syndrome. *Journal of Psychosomatic Research*, 67(6), 497-501.
- Can, A., Güner, Ç. Z., Lülecı, E., Bağriaçık, F., Karavuş, M., Arı, N. & Altaş, Z. M. (2021). Altı yaş altı çocukların ebeveynlerinde otizm bilgi düzeyinin ölçülmesi. *The Journal of Turkish Family Physician*, 12(1), 12-21.
- Cath, D.C., Hedderly, T., Ludolph, T.A.G. (2011). ESSTS guidelines group. European clinical guidelines for Tourette syndrome and other tic disorders. Part I: assessment. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 20(4), 55-71.
- Cipolotti, L. & Warrington, E. K. (1995). Neuropsychological assessment. *Journal of Neurology, Neurosurgery, and Psychiatry*. 58:655-664
- Cook, Kieran A. & Willmerdinger, Alissa N. (2015). The history of autism, narrative documents. Book 1. <http://scholarexchange.furman.edu/schopler-about/1>
- Çaęlar, C., & Özkan, H. H. (2021). Türkiye’de 2010-2020 yılları arasında otizm ile ilgili yayımlanan makalelerin içerik analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (40), 77-97.
- Çakırlar, A. (2023). Rekreatif egzersizlere dayalı psiko-eğitim programının otistik çocuklara sahip annelerin psikolojik dayanıklılık ve özneı mutluluklarına etkisi. Yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi.
- Çolak, C. & Yılmaz, M. (2023). Disleksi ve etkili tedavi yöntemleri. *International Academic Social Resources Journal*, 8(51), 3054-3061. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/ASRJOURNAL.70960>
- Demir, B. (2005). Okulöncesi ve ilköğretim birinci sınıfa devam eden öğrencilerde özel öğrenme güçlüğüneın belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Demonet, J.F., Taylor, M.J., Chaix Y. (2004). Developmental dyslexia. *Lancet* 363: 1451-60
- Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders Fifth Edition DSM-5™ (2013). Washington, DC London, England. [https://repository.poltekkes-kaltim.ac.id/657/1/Diagnostic%20and%20statistical%20manual%20of%20mental%20disorders%20_%20DSM-5%20\(%20PDFDrive.com%20\).pdf](https://repository.poltekkes-kaltim.ac.id/657/1/Diagnostic%20and%20statistical%20manual%20of%20mental%20disorders%20_%20DSM-5%20(%20PDFDrive.com%20).pdf)
- Disleksi Raporu (2016). Rehabilitasyon merkezlerinin öğrenme güçlüğü bireylere katkısı, velilerin beklentileri ve bu kuruluşların verimlilik analizi araştırması, Kalkınma Bakanlığı Ankara Kalkınma Ajansı ve Disleksi Öğrenme Güçlüğü Derneği Yayını.
- Doğan, H. (2012). Özel öğrenme güçlüğü riski taşıyan 5-6 yaş çocukları için uygulanan erken müdahale eğitim programının etkisinin incelenmesi. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul
- Eichorn, N., Marton, K., Pirutinsky, S. (2018). Cognitive flexibility in preschool children with and without stuttering disorders. *J Fluency Disord.* 57:37-50. <https://doi.org/10.1016/j.jflu-dis.2017.11.001>
- Elias, M. (2024). Autism prevalence uncovered: identifying the country with the highest rate. <https://www.discoveryaba.com/aba-therapy/what-country-has-the-highest-rate-of-autism>
- Erden, G., Akçakin, M., Doğan, D. G., Ertem, İ. Ö. (2010). Çocuk hekimleri ve otizm: Tanıda zorluklar. *Türkiye Klinikleri Journal of Pediatrics*, 19(1), 9-15.
- Firth, N. (2001). The effect of an assertiveness programme on locus of control of students with specific learning difficulties: a qualitative case study of a small group of young adolescents. Faculty of Education at the University of Melbourne, Australia Published. ISSN 1444-383X
- Frick Semmler, B.J., Bean, A. & Boster, J. B. (2025). Speech-language pathologists’ vocabulary selection and implementation practices when working with early symbolic communicators who use

- augmentative and alternative communication. *International Journal of Speech-Language Pathology*, 1–12
- Galli, S., Béreau, M., Magnin, E., Moulin, T., Aybek, S. (2020). Functional movement disorders. *Rev Neurol*. May;176(4):244-251.
- Göklen, A., & Evginer, G. (2022). Müziğe yetenekli otizmli bireylerin eğitimlerini destekleyici çalışmalar, otizm ve müzik yaz okulu örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 105-131.
- Gregg, N. (2011). Increasing access to learning for the adult basic education learner with learning disabilities: evidence-based accommodation research. *Journal of Learning Disabilities*, 45, 1, 32–48
- Hall, A. (2008). Specific learning difficulties, *Psychiatry*. doi:10.1016/j.mppsy.2008.04.009
- Hameury, L., Delavous, P., Testé, B., Leroy, C., Gaboriau, J.C, Berthier, A. (2010). Annales médico-psychologiques, revue psychiatrique. *Annales Médico Psychologiques*. 168:655-672.
- Hock, M. (2011). Effective literacy instruction for adults with specific learning disabilities: implications for adult educators. *Journal of Learning Disabilities*, 45, 1, 17–31.
- Hughes, E., Witsel, B. & Lin, T.H. (2023). Unpacking and understanding specific learning. *Sage Journals*. 56(1). <https://doi.org/10.1177/00400599231175509>
- Ismail, F.Y. & Shapiro, B.K. (2019). What are neurodevelopmental disorders. *Curr Opin Neurol* 32: 611-6. <https://doi.org/10.1097/WCO.0000000000000710>
- Jadhav, D. & Wagh, P. (2025). Comprehending specific learning disabilities: challenges, cognitive factors, psychosocial aspects, and intervention approaches for adolescents. *The International Journal of Indian Psychology* 13(1),559-673 <https://doi.org/10.25215/1301.052>
- Kavale, K. A. & Mostert M. P. (2004). Social skills interventions for individuals with learning disabilities. *Learning Disability Quarterly*, 27(1), 31-43.
- Kılınç, Ç., Bağlama, B., & Akçamete, G. (2019). Otizm spektrum bozukluğunun erken çocukluk dönemi'nde tanılanma ve değerlendirilmesinde kullanılan ölçme araçlarının incelenmesi. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 1(3), 200-205.
- Kodal, B. (2006). Eskişehir ilinde otistik çocuklarla çalışan özel eğitim öğretmenlerinin yaşadıkları sorunlar ve sorunların çözümüne ilişkin görüşleri. Yüksek lisans tezi. Anadolu Üniversitesi. Eskişehir.
- Koyuncu, Z. & Mercan, B. (2019). Konuşma ve dile özgü nörogelişimsel bozukluklar. *İKSSTD* 11(Ek sayı):40-46 doi: 10.5222/iksstd.2019.76598
- Kucian, K., Grond, U., Shönmann, C. (2010). Trainning in children with developmental dyscalculia. *International Journal of Psychology*, 77, 206-238.
- Kurt, O. (2006). Otistik özellikler gösteren çocuklara zincirleme serbest zaman becerilerinin öğretiminde sabit bekleme süreli öğretimin ve eşzamanlı ipucuyla öğretimin gömülü öğretimle sunulmasının etkililik ve verimliliklerinin karşılaştırılması. Yüksek lisans tezi. Anadolu Üniversitesi. Eskişehir.
- Kulas, J. & Naugle, J. (2003). Indications for neuropsychological assessment. *Cleveland Clinic Journal of Medicine*. 70(9), 785-798.
- Landerl, K., Bevan, A., & Butterworth, B. (2004). Developmental dyscalculia and basic numerical capacities: A study of 8-9-year-old students. *Cognition*, 93(2), 99-125
- Lehman, A.F. (1996). Measures of quality of life among persons with severe and persistent mental disorders. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*. 31 : 78-88.
- Licea, A. D. (2024). A historical examination of autism spectrum disorder diagnosis: a systematic literature review. Master thesis. Angelo State University. Teksas.
- Luo, F., Leckman, J.F., Katsoyich, L., Findley, D., Grantz, H., Tucker, D.M. (2004). Prospective longitudinal study of children with tic disorders and/or obsessive- compulsive disorder: Relationship of symptom exacerbations to newly acquired streptococcal infections. *Pediatrics* 113: 578–585
- Malson, L. (1972). Wolf children and the problem of human nature; and jean itard the wild boy of

- aveyron (trsl by E.Fawcett, P. Ayton and J. White). NLB, London
- Mason, A., Banerjee, S., Eapen, V., Zeitlin, H., Robertson, M.M. (1998). The prevalence of Tourette syndrome in a mainstream school population. *Dev Med Child Neurol* 40:292–296
- Maughan, B., Carroll, J.M. (2006). Literacy and mental disorders. *Current Opinion Psychiat.* 19: 350–55
- Mesibov, G. B., Adams, L. W., & Schopler, E. (2000). Autism: a brief history. *psychoanalytic inquiry*, 20(5), 637–647. <https://doi.org/10.1080/07351692009348913>
- Mintz, M. Evolution in the understanding of autism spectrum disorder: historical perspective. *Indian J Pediatr* 84, 44–52 (2017). <https://doi.org/10.1007/s12098-016-2080-8>
- Ministry of Children and Family Development (MCFD). April 2021. A parents' handbook: Your guides to autism program. British Columbia. <https://www2.gov.bc.ca/gov/content/health/managing-your-health/child-behaviour-development/support-needs>
- Motavalli Mukaddes, N. & Ercan, E.S. (2018). Nörogelişimsel bozukluklar. Ankara: Nobel.
- Oğuz, Ö. (2023). Psikoloji bölümü öğrencilerinin dil-konuşma terapisi ve iş birliğine ilişkin ders öncesi ve sonrası farkındalık, tutum ve görüşleri. *Nesne*, 11(30), 582-604. DOI: 10.7816/nesne-11-30-05
- Okan İbilioğlu, A. (2011). Kekemelik stuttering. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 3(4):704-727
- Olson, M., & Marcus, S. C. (2010). National trends in outpatient psychotherapy. *American Journal of Psychiatry*, 167, 1456–1463.
- Özan, S., & Sarica, A. D. (2020). Bireyselleştirilmiş eğitim programı: Sınıf ve rehberlik öğretmenlerinin deneyimleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, doi: 10.21565/oezlegitimdergisi.664973
- Özeren, G. S. (2013). Otizm spektrum bozukluğu OSB ve hastalığa kanıt penceresinden bakış. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, (2), 57-63.
- Öz, B., Yüksel, T., & Nasiroğlu, S. (2020). Otizm spektrum bozukluğu tanısı alan çocukların annelerinde görülen depresyon-anksiyete belirtileri ve damgalanma algısı. *Noro-Psikiyatri Arsivi*, 57(1), 50-55.
- Paschou, P., Feng, Y., Pakstis, A.J., Speed, W.C., DeMille, M.M., Kidd, J.R., Jaghori, B. (2004) Indications of linkage and association of Gilles de la Tourette syndrome in two independent family samples: 17q25 is a putative susceptibility region. *Am J Hum Genet.* 75(4):545-60
- Phillips, M.(2010). Tackling the challenges of autism, *Nursing Made Incredibly Easy*. 8(5):p 42-51. <https://doi.org/10.1097/01.NME.0000386786.40862.cf>
- Pirinççi, S., Aksu, H., Abacıgil, F., & Okyay, P. (2019). Tıp fakültesi 6. sınıf öğrencilerinde otizm spektrum bozukluğu ile ilgili bilgi ve farkındalık düzeyi. *Türk J Child Adolesc Ment Health*, 26(3), 97-102.
- Roberts, T.P., Heiken, K., Zarnow, D., Dell, J., Nagae, L., Blaskey, L., Solot, C., Levy, S.E., Berman, J.I., Edgar JC. (2014). Left hemisphere diffusivity of the arcuate fasciculus: influences of autism spectrum disorder and language impairment. *American Journal of Neuroradiology*, 35:587-92
- Robertson, M.M. (2000). Invited review. Tourette syndrome, associated conditions and the complexities of treatment. *Brain* 123:425– 62
- Roden, I., Früchtenicht, K., Kreutz, G., Linderkamp, F. ve Grube, D. (2019). Auditory stimulation training with technically manipulated musical material in preschool children with specific language impairments: An explorative study. *Frontiers in Psychology*, 10, 2026
- Rosner, R. I. (2018). Manualizing psychotherapy: Aaron T. Beck and the origins of cognitive therapy of depression, *European Journal of Psychotherapy & Counselling*, 20, 25-47
- Sachdev, P. S., Blacker, D., Blazer, D. G., Ganguli, M., Jeste, D. V., Paulsen, J. S., & Petersen, R. C. (2014). Classifying neurocognitive disorders: the DSM-5 approach. *Nature Reviews Neurology*, 10(11), 634–642.
- Salman, U., Özdemir, S., Salman, A.B. & Özdemir, F. (2016). Özel öğrenme güçlüğü “disleksi”. *FNG & Bilim Tıp Dergisi*. 2(2):170-176.

- Sertdemir, B. İ. (2020). Özgül öğrenme güçlüğü. Alafon Mini E-Kitap Serisi-1, 2020 Alafon Dil, Konuşma ve Gelişim Merkezi ve Yayınları.
- Shum, M., Shiller, D.M., Baum, S.R., Gracco, V.L. (2011). Sensorimotor integration for speech motor learning involves the inferior parietal cortex. *European Journal of Neuroscience* 2011; 34(11):1817-22.
- Smith, J., Johnson, M., & Williams, R. (2022). Psychological distress and academic challenges among adolescents with learning disabilities. *Journal of Learning Disabilities*, 45(2), 121-134
- Susuz, Ç., & Doğan, B. G. (2020). Halk sağlığı bakışıyla otizm spektrum bozukluğu/autism spectrum disorder with public health perspective. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 5(2), 297-310
- Tamur, Y., & Celasin, N. Ş. (2022). Aile sağlığı merkezlerinde görev yapan sağlık profesyonellerinin otizm konusundaki bilgi ve erken tanıya yönelik görüşleri. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 16(3), 517-531.
- Tatemoto, P., Broom, D.M., Zanella, A.J. (2022). Changes in stereotypies: effects over time and over generations. *Animals*. 12, 2504. <https://doi.org/10.3390/ani12192504>
- Tokalak, S. & Yaşa, İ. C. (2023). Gelişimsel dil bozukluğu olan vakaların klinik yönetimi: nitel bir çalışma. *Dil, Konuşma ve Yutma Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 219- 267.
- Tsampalas, E., Dimitrios, S., Papadimitropoulou, P., Vergou, M. & Zakopoulou V. (2018). Learning paths and learning styles in dyslexia: possibilities and effectiveness - case study of two elementary school students aged 7 years old. *European Journal of Special Education Research*, 3(1), 25-37. <https://doi.org/10.5281/Zenodo.1095187>
- Tunçtürk, M., Ermiş, Ç. & Mutlu, C. (2019). Gelişimsel koordinasyon bozukluğu. *İKSSTD*. 11(Ek sayı): 56-68 <https://doi.org/10.5222/iksstd.2019.08831>
- Vogels, R. L. C., Scheltens, P., Schroeder Tanka, J. M., & Weinstein, H. C. (2007). Cognitive impairment in heart failure: a systematic review of the literature. *European Journal of Heart Failure*, 9 (5), 440-449
- Yıldız, M. (2013). Yazma güçlüğü (disgrafi) olan bir ilkökul 2. Sınıf öğrencisinin el yazısı okunaklılığının geliştirilmesi, eylem çalışması. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(4), 282-306
- Yücel, H. (2020). Aktivite temelli ergoterapi. Ankara: Hipokrat Yayınevi
- World Health Organization. (2020). ICD-11 for mortality and morbidity statistics. Available online: <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http%3a%2f%2fid.who.int%2fid%2fentit-y%2f1207960454> 1/2/2020

BÖLÜM 9

Duygudurum Bozuklukları

“Eğildim ve kırıldım, ama umarım daha iyi bir şekle dönüştüm.”
Charles Dickens

GİRİŞ

Ruh hali (duygu durumu-mood), içsel olarak katlanılan ve bir kişinin dış dünyadaki davranışının hemen hemen tüm yönlerini etkileyen yaygın ve sürekli bir duygu tonu olarak tanımlanır. Ruh hali bozuklukları veya duygusal bozukluklar, duygulardaki belirgin kesintilerle, “depresyon” olarak ifade edilen şiddetli düşüşlerle; “hipomani” veya “mani” olarak ifade edilen yükselişlerle tanımlanır (Özbay & İş Vardarlı, 2024). Bunlar, morbidite ve mortalitede artışa yol açan yaygın psikiyatrik bozukluklardır.

1957 yılında Karl Leonhard, duygudurum bozukluklarının sınıflandırılmasında önemli bir yenilik sunarak bu bozuklukları hastalık özelliklerine dayanarak tek uçlu (unipolar) ve iki uçlu (bipolar) olarak ayıran ilk kişi olmuştur (Leonhard, 1977, s.25). Bu yaklaşım, klinik psikiyatride önemli bir dönüm noktası olmuş ve sonraki yıllarda duygudurum bozukluklarının tanısallık değerlendirmelerinde temel alınmıştır. Lityum tedavisinin etkili bir sağaltım yöntemi olarak kullanılmaya başlanmasıyla birlikte, “manik-depresif hastalık” terimi psikiyatride uzun yıllar boyunca temel bir tanı olarak kabul görmüştür. Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından yayımlanan DSM ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından geliştirilen ICD (Hastalıkların Uluslararası Sınıflandırması) sistemlerinde bu bozukluklar, tek epizot ya da yinelenen çökkünlük dönemleri ve iki uçlu bozukluklar şeklinde tanımlanmıştır (Healy, 2019, s.7).

Duygudurum bozuklukları, bireylerin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyen, yineleyici özellik gösterebilen ve bilişsel, sosyal ile mesleki işlevsellikte belirgin bozulmalara yol açan psikiyatrik bozukluklardır. Bu bozuklukların etiyojisi genetik, biyolojik, çevresel ve psikososyal kökenlidir. Serotonin ve dopamin gibi nörotransmitter sistemler

KAYNAKLAR

- Ahmadi, J., Majdi, B., Mahdavi, S., Mohagheghzadeh, M. (2004). Mood disorders in opioid-dependent patients. *J Affect Disord*, Oct 01;82(1):139-42
- Andrade, L., Caraveo-Anduaga, J.J., Berglund, P., Bijl, R.V., De Graaf, R., Vollebergh, W., Dragomirecka, E. (2003). The epidemiology of major depressive episodes: results from the International Consortium of Psychiatric Epidemiology (ICPE) Surveys. *Int J Methods Psychiatr Res*12(1): 3–21.
- APA. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. 5 ed. Arlington: American Psychiatric Association; 2013.
- Arda, E. (2016), Migren ve Gerilim Tipi Baş ağrısı Olan Hastalarda Duygudurum Bozukluğu ve Erişkin Dikkat Eksikliği - Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB) Belirtilerinin İncelenmesi, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi
- Aydın, H., & Şahin, M. (2022). Dikkat Eksikliği Ve Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocukların Ebeveynlerinin Aile İşlevselliği ve Evlilik Uyumluları. *Mediterranean Journal of Sport Science*, 5(Özel Sayı 2), 918-934. <https://doi.org/10.38021/asbid.1200859>
- Baldassano, C.F., Marangell, L.B., Gyulai, L., Ghaemi, S.N., Joffe, H., Kim, D.R., Sagduyu, K. (2005). Gender differences in bipolar disorder: retrospective data from the first 500 STEP-BD participants. *Bipolar Disord* 7:465-470
- Boat TF, Wu JT, Editors (2015). Committee to evaluate the supplemental security income disability program for children with mental disorders; board on the health of select populations; board on children, youth, and families; institute of medicine; division of behavioral and social sciences and education; the national academies of sciences, engineering, and medicine; Washington (DC): National Academies Press (ABD).
- Bridge, J.A., Iyengar, S., Salary, C.B., Barbe, R.P., Birmaher, B., Pincus, H.A., Ren, L., Brent, D.A. (2007). Clinical response and risk for reported suicidal ideation and suicide attempts in pediatric antidepressant treatment, a meta-analysis of randomized controlled trials. *Journal of the American Medical Association*, 297(15): 1683-1696
- Bromet, E., Andrade, L.H., Hwang, I., Sampson, N.A., Alonso, J., de Girolamo, G. (2011). Cross-national epidemiology of DSM-IV major depressive episode. *BMC Med* 9–90
- Brown, E.S., Nejtek, V.A., Perantie, D.C., Bobadilla, L. (2002). Quetiapine in bipolar disorder and cocaine dependence. *Bipolar Disord*. Dec;4(6):406-11
- Cherkasova, M. V., Roy, A., Molina, B. S., Scott, G., Weiss, G., Barkley, R. A., ... & Hechtman, L. (2022). Adult outcome as seen through controlled prospective follow-up studies of children with attention-deficit/hyperactivity disorder followed into adulthood. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 61(3), 378-391.
- Cortese, S., & Coghill, D. (2018). Twenty years of research on attention-deficit/hyperactivity disorder (ADHD): looking back, looking forward. *BMJ Ment Health*, 21(4), 173-176.
- Conner, K.R., Gamble, S.A., Bagge, C.L., He, H., Swogger, M.T., Watts, A., Houston, R.J. (2014). Substance-induced depression and independent depression in proximal risk for suicidal behavior. *J Stud Alcohol Drugs*. 75(4):567-72
- Dawson, A. E., Wymbs, B. T., Marshall, S. A., Mautone, J. A., & Power, T. J. (2014). The Role of Parental ADHD in Sustaining the Effects of a Family-School Intervention for ADHD. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 45(3), 305–319. <https://doi.org/10.1080/15374416.2014.963858>
- Devane, C.L., Chiao, E., Franklin, M., Kruep EJ. (2005). Anxiety disorders in the 21st century: status, challenges, opportunities, and comorbidity with depression. *American Journal of Managed Care* 11(Suppl. 12): 344-353
- Dunn, W., & Bennett, D. (2002). Patterns of sensory processing in children with attention deficit hyperactivity disorder. *OTJR: Occupation, Participation and Health*, 22(1), 4-15.

- Ebemeier, K.P., Donaghey, C., Steele, J.D. (2006). Recent developments and current controversies in depression. *Lancet*. 367: 153–167
- Ekmekci Ertek, I., Unler, M., Yay Pence, A., Kayalar, A.(2023). Frequency and predictors of premenstrual dysphoric disorder and its association with affective temperaments . *Turkish J Clin Psych* 26: 254-263
- Erskine, H. E., Norman, R. E., Ferrari, A. J., Chan, G. C., Copeland, W. E., Whiteford, H. A., & Scott, J. G. (2016). Long-term outcomes of attention-deficit/hyperactivity disorder and conduct disorder: a systematic review and meta-analysis. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 55(10), 841-850.
- Faedda, G.L., Marangoni, C., Reginaldi, D. (2015). Depressive mixed states: A reappraisal of Koukopoulos' criteria. *J Affect Disord*. 176:18-23. DOI: 10.1016/j.jad.2015.01.053
- Fagiolini, A., Coluccia, A., Maina, G., Forgione, R.N., Goracci, A., Cuomo A. (2015). Diagnosis, epidemiology and management of mixed states in bipolar disorder. *CNS Drugs*. 29(9):725-40.
- Gül, H., & Çetinkaya, B. Ö. (2018). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğunun etyolojisinde çevresel etkenler. *Psikiyatri Guncel Yaklaşımlar*, 10(2), 138-175.
- Gözüm, A. İ. C. (2020). Okul öncesi öğretmenlerin dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna yönelik metaforlarının belirlenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(3), 857-876.
- Hamed, A. M., Kauer, A. J., & Stevens, H. E. (2015). Why the diagnosis of attention deficit hyperactivity disorder matters. *Frontiers in psychiatry*, 6, 168.
- Healy, D. (2019). From mania to bipolar disorder. *Bipolar Disorder*, L.N Yatham and M.Maj, WileyBlackwell, (1) 5-7.
- Hirschfeld, R.M.A, Bowden, C.L, Gitlin, M.J. (2002). Practice guideline for the treatment of patients with bipolar disorder. *Am J Psychiatry*. 159(Suppl):1-35.
- Izadi, M., Amiri, S. (2019). Personality characteristics in female students with premenstrual dysphoric disorder and premenstrual syndrome. *Advances in Nursing & Midwifery*. 28(3):40-5.
- İmren, S. G., Arman, A. R., Gümüştaş, F., Yulaf, Y., & Çakıcı, Ö. (2013). Karşıt olma karşıt gelme bozukluğu ve/veya davranım bozukluğu eşhastalanımı olan ve olmayan DEHB tanılı çocuk ve ergenlerde aile işlevselliğinin değerlendirilmesi. *Cukurova Medical Journal*, 38(1), 22-30.
- Kaplan, H., Saddock, B. (2000). *Bipolar disorders*. Comprehensive Textbook of Psychiatry. 7th Ed, 1284- 1289.
- Karamustafaloğlu, N. & İzci, F. (2022). Duygudurum değişiklikleri. *Öğrenci*, (7): 30-33.
- Kendler, K. S., Gardner, C. O. & Gatz, M. (2007) The sources of co-morbidity between major depression and generalized anxiety disorder in a Swedish national twin sample. *PsycholMed*, (37), 453-462
- Krishnan, K.R., Taylor, W.D (2004). Clinical characteristics of magnetic resonance imaging-defined subcortical ischemic depression. *Biological Psychiatry*, 55: 390-397
- Leonhard, K. (1979). The Classification of endogenous psychosis. Ed 5 (Ed. E Robins) London Irvington, s. 25-39
- Maj, M., Akiskal, H.S., Lopez-Ibor, J.J., Sartorius, N. (2002). *Bipolar disorders*. West Sussex, UK, Wiley. pp304
- Melrose, S. (2017). Persistent depressive disorder or dysthymia: an overview of assessment and treatment approaches. *Open Journal of Depression*, 6, 1-13. <https://doi.org/10.4236/ojd.2017.61001>
- Mohr-Jensen, C., & Steinhausen, H. C. (2016). A meta-analysis and systematic review of the risks associated with childhood attention-deficit hyperactivity disorder on long-term outcome of arrests, convictions, and incarcerations. *Clinical psychology review*, 48, 32-42.
- Morrison, J. (2019). *Klinisyenler için tanı rehberi (DSM-5 i kolaylaştırın)*. Nobel yayınlı
- Özbay, A. & İş Vardarlı, C. (2024). Duygu durum bozukluğu: Kısa bir gözden geçirme. *Sağ Aka Derg*, 11(1): 157-163
- Öztürk, O., & Uluşahin, A. (2020). *Ruh sağlığı ve bozuklukları*. Ankara: Nobel Tıp Kitabevleri.

- Öztürk M., Başgül, Ş.S. (2020). Çocuklarda Dürtüsellik. "Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Tanı ve Tedavisi". İstanbul: Uçurtma Yayınları.
- Özyurt, G., Pekcanlar Akay, A., Öztürk, Y., Baykara, B., & İnal Emiroğlu, N. (2016). DEHB'li çocuklarda ve annelerinde duygu düzenlemenin araştırılması. *Anatolian Journal of Psychiatry/ Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 17(5).
- Power, T. J., Mautone, J. A., Soffer, S. L., Clarke, A. T., Marshall, S. A., Sharman, J., ... & Jawad, A. F. (2012). A family-school intervention for children with ADHD: Results of a randomized clinical trial. *Journal of consulting and clinical psychology*, 80(4), 611.
- Remschmidt, H. (2005). Global consensus on ADHD/HKD. *European child & adolescent psychiatry*, 14, 127-137.
- Richardson, R., Richards, D.A., Barkham, M. (2008). Self-help books for people with depression: a scoping review. *J Ment Health* 2008; 17: 543-552
- Rohan, K.J., Lindsey, K.T., Roecklein, K.A., Lacy, T.J. (2004). Cognitive-behavioral therapy, light therapy and their combination in treating seasonal affective disorder. *Journal of Affective Disorders*, 80: 273-283
- Sayal, K., Prasad, V., Daley, D., Ford, T., & Coghill, D. (2018). ADHD in children and young people: prevalence, care pathways, and service provision. *The lancet psychiatry*, 5(2), 175-186.
- Sedler, M.J. (1983). *Falret's discovery: The origin of the concept of bipolar affective illness*. Translated by M. J. Sedler and Eric C. Dessain. *Am J Psychiatry* 1983; 140 (9): 1127-1133
- Spijker, J. & Claes, S. (2014). Mood disorders in the DSM-5. *Tijdschr Psychiatr*. 56(3):173-6
- Tondo, L., Vázquez, G.H., Baldessarini, R.J. (2016). Depression and mania in bipolar disorder. *Curr Neuropsychopharmacol* Jun 6: 1-18
- Tuğrul, E. (2022). Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan 36-72 aylık çocuklarda duyu modülasyonu ve mizaç ile ilgili davranışsal yanıtlar arasındaki ilişki. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara.
- Türkçapar, H. (2020). *Depresyon*. İstanbul: Epsilon yayıncılık
- Uher, R., Farmer, A., Maier, W., Rietschel, M., Hauser, J., Marusic, A. ve Aitchison, K. J. (2008). Measuring depression: comparison and integration of three scales in the GENDEP study. *Psychologicalmedicine*, 38(2), 289-300.
- Viguera, A. C., Tondo, L., Koukopoulos, A. E., Reginaldi, D., Lepri, B., Baldessarini, R. J. (2000). Episodes of mood disorders in 201 pregnant women with bipolar disorder. *American Journal of Psychiatry*, 157(5), 809-816.
- Watters, C., Adamis, D., McNicholas, F., & Gavin, B. (2018). The impact of attention deficit hyperactivity disorder (ADHD) in adulthood: a qualitative study. *Irish Journal of psychological medicine*, 35(3), 173-179.
- Yeloğlu, Ç.H. Hocaoglu, Ç. (2017). Önemli bir ruh sağlığı sorunu: bipolar bozukluk. *Mustafa Kemal Üniv Tıp Derg*. 8(30): 41-54
- World Health Organization (WHO) (2020). Depression and other mental disorders. Erişim adresi: Erişim adresi: [https:// apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/254610/WHOMSD-MER-2020.2-eng](https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/254610/WHOMSD-MER-2020.2-eng).
- Zapata Barco, A.M. (2020). Depresión en personas con epilepsia. Cuál es la conexión? *Rev Colomb Psiquiat*. 2020;49:53-61.

BÖLÜM 10

Anksiyete Bozuklukları

“İnsanlar çoğu zaman acı çekmekte olduklarından değil, acı çekeceklerinden korktukları için mutsuz olurlar.”
Seneca (Filozof)

GİRİŞ

Anksiyete, insan gelişimi boyunca farklı dönemlerde karşılaşılabilen, evrimsel açıdan adaptif bir işlevi bulunan ancak patolojik düzeye ulaştığında bireyin işlevselliğini bozan bir duygudur. Çoğu birey zaman zaman kaygı yaşayabilirken, bu duygunun şiddeti, süresi ve bireyin yaşamını etkileme düzeyi anksiyete bozukluklarını tanımlayan temel etkenler arasında yer alır. Bilişsel, davranışsal ve fizyolojik bileşenleri içeren anksiyete, bireyin içsel ya da dışsal bir tehdide karşı verdiği otomatik tepki olarak tanımlanır (Murphy vd., 2004).

Anksiyete; bireyin mevcut ya da gelecekteki bir durumu tehdit olarak değerlendirmesi sonucu ortaya çıkan, bilişsel, duygusal, fizyolojik ve davranışsal tepkilerden oluşan karmaşık bir yapıdır. Bu duygusal tepki, tehlike karşısında organizmayı korumaya yönelik olarak evrimsel süreçte şekillenmiştir. Ancak bu sistem, algılanan tehdidin orantısız ya da gerçek dışı olduğu durumlarda bireyin psikososyal işlevselliğini bozan bir bozukluğa dönüşebilir. Dolayısıyla anksiyete, bireyin yaşadığı bir olayı tehlikeli olarak değerlendirmesi sonucunda ortaya çıkan yoğun bir duygulanım durumudur (Schoevers vd., 2003). Bu değerlendirme süreci, bilinçli bilişsel süreçlerle gerçekleşebileceği gibi bilinçdışı zihinsel mekanizmalar aracılığıyla da ortaya çıkabilir. Birey yalnızca gerçek yaşantılar karşısında değil, aynı zamanda zihinsel olarak canlandırdığı, olasılık dahilinde olan ancak mevcutta var olmayan bir durumu da tehdit unsuru olarak algılar.

Tehdit algısı, organizmada bir aşırı uyarılma durumu oluşturarak genellikle “savaş ya da kaç” tepkisi olarak bilinen savunma yanıtını aktive eder. Bu fizyolojik yanıtla birlikte çarpıntı, ağız kuruluğu, mide rahatsızlıkları, nefes darlığı, göğüs ağrısı, titreme, uyuşma, karıncalanma, baş dönmesi ve sersemlik gibi fiziksel semptomlar gözlemlenebilir. Aynı

Uluslararası Travmatik Stres Araştırmaları Derneği (International Association for the Study of Traumatic Stress-ISTSS) bünyesinde kurulan “Karmaşık Travma Çalışma Grubu”, karmaşık TSSB’nin tedavisine yönelik klinik kılavuzlar geliştirmek amacıyla çalışmalar yürütmektedir. Bu grup tarafından “Yetişkinlerde Karmaşık TSSB İçin Uzman Tedavi El Kitabı” yayımlanmıştır (Cloitre vd., 2011). Bu rapora göre karmaşık TSSB olguları için (1) *stabilizasyon*, (2) *travmatik anıların işlenmesi* ve (3) *yeniden bütünleşme* olmak üzere üç aşamalı bir tedavi planı önerilir. Her bir adımın süresi danışana göre değişmekle birlikte, bu aşamalar tek bir seansta dahi uygulanabilir.

İlk aşama olan stabilizasyon, danışanın güvenliğini merkeze alırken, duygusal farkındalık ve ifade kapasitesini güçlendirmeyi hedefler. Bu aşama ayrıca, danışana travma ve karmaşık TSSB hakkında bilgi veren psiko-eğitimi de içermektedir (Cloitre ve ark., 2011). Ancak bu aşamanın sonraki süreçleri geciktirmesi nedeniyle, tedavi süreci için gerekliliği bazı araştırmacılar tarafından eleştirilmiştir (Bicanic ve ark. 2015; De Jongh ve ark. 2016).

İkinci aşamada, travmatik anılarla çalışılır; öncelikle bu anılardan kaynaklanan akut duygusal sıkıntının azaltılması, ardından bu anıların anlamlandırılarak bütüncül ve olumlu bir kimlik yapısı içerisinde yeniden organize edilmesi amaçlanır. Bu aşamada, travmatik olayların zihinsel olarak yeniden yapılandırılması ve belleğe entegrasyonu üzerinde durulur. Karmaşık TSSB’ye özgü duygusal tepkiler bu aşamanın temel odak noktasıdır. Ancak bu duygular yalnızca anksiyete ile sınırlı değildir; sıklıkla suçluluk, öfke, yas ve keder gibi duygulara da odaklanılır.

Üçüncü ve son aşamada ise iki temel amaçtan söz edilebilir: (1) travma bağlamında gelişen olumsuz duygulardan arınarak kişinin kendine yeniden ilgi göstermesi, (2) kişilerarası ilişkilerde “güç ve kontrol duygularına” odaklanılması ve bu duyguların bireyde güçlendirilmesi. Bu aşamaya geçiş, bireyin karmaşık TSSB semptomlarının hafiflemeye başlamasıyla birlikte danışanla ortak kararlar alınarak bir süreçtir.

Bu yöntem; duygulanım düzenleme sorunları, kişilerarası ilişkilerde bozulmalar, dikkat ve bilinçte değişiklikler (örneğin dissosiyasyon), olumsuz inanç sistemleri ve somatik belirtiler gibi kalıcı ve yaygın sorunların iyileşmesinde de etkilidir. Karmaşık TSSB için aşamalı tedavi yaklaşımı, travma bozuklukları üzerine odaklanan diğer uzman kuruluşlar (örneğin, National Institute for Clinical Excellence, 2005) tarafından da önerilmiştir.

KAYNAKLAR

- Abramowitz, J.S., Wheaton, M.G., Storch, EA (2008) The status of hoarding as a symptom of obsessive-compulsive disorder. *Behav Res Ther*, 46:1026-1033
- Ainsworth, M.D. (1991). Attachments and other affectional bonds across the life cycle. In: C.M. Parkes, J. Stevenson-Hinde & P. Marris (eds.), *Attachment across the life cycle*. New York: Routledge.
- Al Jowf, G.I., Ahmed, Z.T., An, N., Reijnders, R.A., Ambrosino, E., Rutten, B.P.F., de Nijs, L., Eijssen, L.M. (2022). A Public Health Perspective of Post-Traumatic Stress Disorder. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 19, 6474. <https://doi.org/10.3390/ijerph19116474>

- Alvares, G.A., Quintana, D.S., Kemp, A.H. (2013). Reduced heart rate variability in social anxiety disorder: associations with gender and symptom severity. *PLoS One* 8:e70468. doi:10.1371/journal.pone.0070468
- American Psychiatric Association. (2022). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed., text rev.; DSM-5-TR). <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425787>
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). Arlington, VA: American Psychiatric Publishing.
- Aydın, O., Balıkcı, K., Çökmüş, F. P. ve Ünal Aydın, P. (2019). The evaluation of metacognitive beliefs and emotion recognition in panic disorder and generalized anxiety disorder: effects on symptoms and comparison with healthy control. *Nordic Journal of Psychiatry*, 73(4-5), 293-301. <https://doi.org/10.1080/08039488.2019.1623317>
- Barlow, D. H., Brown, T. A., & Craske, M. G. (1994). Definitions of panic attacks and *panic disorder in the DSM-IV: Implications for research*. *Journal of Abnormal Psychology*, 103, 553–564.
- Barrett, P. M., Dadds, M. R., & Rapee, R. M. (2001). Family treatment of childhood anxiety: A controlled trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 69(2), 251–260. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.69.2.251>
- Behar, E., DiMarco, I.D., Hekler, E.B., Mohlman, J., Staples, A.M. (2009). Current theoretical models of generalized anxiety disorder (GAD): conceptual review and treatment implications. *J Anxiety Disord.* 23(8):1011-23
- Boelen, P.A. (2013). Symptoms of prolonged grief, depression, and adult separation anxiety: distinctiveness and correlates. *Psychiatry Res* 2013;207:68-72.
- Bowlby, J. (2014). Ayrılma (Çeviren: Müge Günay) 1. Baskı, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Carmassi, C., Gesi, C., Corsi, M. (2015). Adult separation anxiety differentiates patients with complicated grief and/or major depression and is related to lifetime mood spectrum symptoms. *Compr Psychiatry* 58:45-9
- Cloitre, M., Courtois, C.A., Charuvastra, A., Carapezza, R., Stolbach, B.C., Green BL. (2011). Treatment of complex PTSD: Results of the ISTSS expert clinician survey on best practices. *J Trauma Stress*, 24:615-627
- Costello, E. J., Egger, H. L., & Angold, A. (2003). Developmental epidemiology of anxiety disorders. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 358(1430), 1339–1346. <https://doi.org/10.1098/rstb.2003.1348>
- Cucchi, M., Bottelli, V., Cavadini, D., Ricci, L., Conca, V., Ronchi, P. & Smeraldi, E. (2012). An explorative study on metacognition in obsessive-compulsive disorder and panic disorder. *Comprehensive Psychiatry*, 53(5), 546-553. <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2011.09.008>
- Çetin Sayer, M., Hocaoglu, C. (2023). Selective mutism” in adults: a case study. *Neuropsychiatr* <https://doi.org/10.5152/NeuropsychiatricInvest.2023.23015>
- Deardorff, J., Hayward, C., Wilson, K.A (2007). Puberty and gender interact to predict social anxiety symptoms in early adolescence. *J Adolesc Health* 41(1):102–104
- Doğan, O. (1996). *Ruhsal bozuklukların epidemiyolojisi*. Dilek Matbaası, Sivas.
- Dold, M., Bartova, L., Souery, D., Mendlewicz, J., Serretti, A., Porcelli, S., Zohar, J, Montgomery, S., Kasper, S. (2017). Clinical characteristics and treatment outcomes of patients with major depressive disorder and comorbid anxiety disorders - results from a European multicenter study. *J Psychiatr Res.* Aug;91:1-1
- Doron, G., Derby, D., Szepeswol, O., Nahaloni, E., Moulding R (2016). Relationship obsessive-compulsive disorder: Interference, symptoms, and maladaptive beliefs. *Front Psychiatry*, 7(58); 1-16
- Driessen, J., Blom, J.D., Muris, P., Blashfield, R.K., Molendijk, M.L. (2020). Anxiety in children with selective mutism: a meta-analysis. *Child Psychiatry Hum Dev.* 51(2):330-341
- Essau, C. A., Lewinsohn, P. M., Olaya, B., & Seeley, J. R. (2014). Anxiety disorders in adolescents and psychosocial outcomes at age 30. *Journal of Affective Disorders*, 163, 125–132. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2014.01.011>

- org/10.1016/j.jad.2013.12.033
- Faith, C. (2009). Dependent personality disorder: a review of etiology and treatment. *Graduate Journal of Counseling Psychology*, 1(2), 7-16
- Goisman, R. M., Warshaw, M. G., Steketee, G. S., Fierman, E. J., Rogers, M. P. (1995). DSM-IV and the disappearance of agoraphobia without a history of panic disorder: New data on a controversial diagnosis. *American Journal of Psychiatry*, 152, 1438-1443
- Gündüz, A. (2019). *Yaygın anksiyete bozukluğunda bilişsel davranışçı terapiler*. Bahadır G, Ertekin E, editörler. Farklı Tanı Gruplarında Bilişsel Davranışçı Terapiler. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2019. p.28-34.
- Haller, H., Cramer, H., Lauche, R., Gass, F., Dobos, G.J. (2014). The prevalence and burden of subthreshold generalized anxiety disorder: a systematic review. *BMC Psychiatry*. 14:128
- Hazlett-Stevens, H. (2006). Agoraphobia. In J. E. Fisher & W. T. O'Donohue (Eds.), *Practitioner's guide to evidence-based psychotherapy*. New York: Springer.
- Hofmann, S. G., Asnaani, A., Vonk, I. J., Sawyer, A. T., & Fang, A. (2012). The Efficacy of Cognitive Behavioral Therapy: A Review of Meta-analyses. *Cognitive Therapy and Research*, 36, 427-440. <https://doi.org/10.1007/s10608-012-9476-1>
- Jordan, P., Shedden-Mora, M.C., Löwe, B. (2018). Predicting suicidal ideation in primary care: An approach to identify easily assessable key variables. *Gen Hosp Psychiatry*. 51:106-111.
- Kalanthroff, E., Wheaton, M.G. (2022). An Integrative model for understanding obsessive-compulsive disorder: merging cognitive behavioral theory with insights from clinical neuroscience. *J. Clin. Med.* 11, 7379. <https://doi.org/10.3390/jcm11247379>
- Kesebir, S., Kavzoğlu, S.Ö., Üstündağ, M.F. (2011). Bağlanma ve psikopatoloji. *Psikiyatriye Güncel Yaklaşımlar Dergisi*. 3(2):321-342
- Kessler, R. C., Chiu, W. T., Jin, R., Ruscio, A. M., Shear, K. & Walters, E. E. (2006). The epidemiology of panic attacks, panic disorder, and agoraphobia in the National Comorbidity Survey Replication. *Archives of General Psychiatry*, 63(4), 415-424. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.63.4.415>
- Koerner, N.J. Dugas, M.A. (2008a). Cognitive model of generalized anxiety disorder: The role of intolerance of uncertainty. *Worry and its psychological disorders. Theory, Assessment and Treatment*. 2008.p. 201-16
- Koerner, N., Dugas, M.J. (2008b). An investigation of appraisals in individuals vulnerable to excessive worry: The role of intolerance of uncertainty. *Cognitive Therapy and Research*. 32(5):619-38
- Latas, M., Trajković, G., Bonevski, D., Naumovska, A., Vučinić Latas, D., Bukumirić, Z, Starčević, V. (2018). Psychiatrists' treatment preferences for generalized anxiety disorder. *Hum Psychopharmacol*. 33(1): 1-17
- Lewis, C., Roberts, N.P., Andrew, M., Starling E, Bisson, J.I. (2020). Psychological therapies for post-traumatic stress disorder in adults: Systematic review and meta-analysis. *Eur J Psychotraumatol*, 11:1729633
- Li, Y., Zhang, K., Zhou, Y., & Wang, M. (2023). Temperament traits, emotion regulation, and PTSD: A longitudinal study among trauma-exposed individuals. *Journal of Affective Disorders*, 330, 276-284. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2023.01.062>
- Maron, E., Lan, C., Dutt, N. (2018). Imaging and genetic approaches to inform biomarkers for anxiety disorders, obsessive-compulsive disorders, and PTSD. *Expert Opinion on Pharmacotherapy*. 19: 883-94
- Morrison, J. (2019). *DSM-5'i kolaylaştıran klinisyenler için tanı rehberi*. Ankara: Nobel
- Morsünbül, Ü., Çök, F. (2011). Bağlanma ve ilişkili değişkenler. *Psikiyatriye Güncel Yaklaşımlar*, 3(3), 553-570.
- Murphy, J.M., Horton, N.J., Laird, N.M. (2004). Anxiety and depression: a 40-year perspective on relationships regarding prevalence, distribution, and comorbidity. *Acta Psychiatr Scand*, 109:355-375.
- North, C. S., Suris, A. M., Smith, R. P., & King, R. V. (2020). The evolution of PTSD criteria ac-

- ross DSM editions. *Journal of Anxiety Disorders*, 72, 102208. <https://doi.org/10.1016/j.janx-dis.2020.102208>
- Novak, A., Burgess, E.S., Clark, M. (2003) Anxiety sensitivity, self reported motives for alcohol and nicotine use and level of consumption. *J Anxiety Disord*, 17: 165-180.
- Önem Akçakaya, R., Yücens, B. (2020). Agorafobinin eşlik ettiği ve etmediği panik bozukluk ile agorafobinin bilişsel özellikler açısından karşılaştırılması. *J Cogn Behav Psychother Res*, 9(2), 132-138. <https://doi.org/10.5455/JCBPR.73730>
- Philip, J., & Cherian, V. (2021). Acceptance and commitment therapy in the treatment of obsessive-compulsive disorder: A systematic review. *Journal of Obsessive-Compulsive and Related Disorders*, 28(100603), 100603. <https://doi.org/10.1016/j.jocrd.2020.100603>
- Pilecki, B. C., & McKay, D. (2012). An experimental investigation of cognitive defusion. *The Psychological Record*, 62(1), 19–40. <https://doi.org/10.1007/bf03395784>
- Porgalı-Zayman E (2016) DSM-5'te obsesif kompulsif bozukluk. *Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 41:360-362
- Pralong, E., Magistretti, P., Stoop R. (2002). Cellular perspectives on the glutamate-monoamine interactions in limbic lobe structures and their relevance for some psychiatric disorders. *Prog. Neurobiol*, 67:173-202.
- Ryan, J., Chaudieu, I, Ancelin, M., Saffery R.(2016). Biological underpinnings of trauma and post-traumatic stress disorder: focusing on genetics and epigenetics. *Epigenomics*. 8(11):1553–69 (doi:10.2217/epi2016-0083).
- Sartor, C., Grant, J., Lynskey, M. (2012). Common heritable contributions to low-risk trauma, high-risk trauma, posttraumatic stress disorder, and major depression. *Arch Gen Psychiatry*. 2012;69(3):293–9 (doi:10.1001/archgenpsychiatry.2011.1385)
- Schoevers, R.A., Beekman A.T., Deeg, D.J. (2003). Comorbidity and risk-patterns of Novak A, Burgess ES, Clark M ve ark. (2003) Anxiety sensitivity, self reported motives for alcohol and nicotine use and level of consumption. *J Anxiety Disord*, 17: 165-180. depression, generalised anxiety disorder and mixed anxiety-depression in later life: results from the Amstel study. *Int J Geriatr Psychiatry*, 18:994-1001.
- Shear, M. K., Jin, R., Ruscio, A. M., Walters, E. E., & Kessler, R. C. (2006). Prevalence and correlates of estimated DSM-IV child and adult separation anxiety disorder in the National Comorbidity Survey Replication. *American Journal of Psychiatry*, 163(6), 1074–1083. <https://doi.org/10.1176/ajp.2006.163.6.1074>
- Soykan, C., Özgüven, H. D., & Gençöz, T. (2003). Liebowitz Social Anxiety Scale: The Turkish version. *Psychological Reports*, 93(3 Pt 2), 1059-1069.
- Stapinski, L.A., Abbott, M.J., Rapee, RM. (2010). Evaluating the cognitive avoidance model of generalised anxiety disorder: impact of worry on threat appraisal, perceived control and anxious arousal. *Behav Res Ther*. 48(10): 1032-40
- Şahin, M. (2019) İntegratif psikoterapi, ASEAD 6(8): 147-165.
- Tükel, R. & Alkın, T. (2006). *Anksiyete bozuklukları*. Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları
- Türkçapar, H. (2004). Anksiyete bozukluğu ve depresyonun tanınal ilişkileri. *Klinik Psikiyatri* 4:12-16
- Tyrer, P. & Baldwin, D. (2006). Generalised anxiety disorder. *Lancet*. 368(9553): 2156-2166
- Veale, D. (2009). Cognitive behaviour therapy for a specific phobia of vomiting. *The Cognitive Behaviour Therapist*, 2, 272–288 doi:10.1017/S1754470X09990080
- Wmagne, J., Newman, M.E., Itzik, A. (2002). The amygdala regulates the pituitary-adrenocortical response and release of hypothalamic serotonin following electrical stimulation of the dorsal raphe nucleus in the rat. *Neuroendocrinology*, 76:63-69
- Wells, A., Welford, M., King, P., Papageorgiou, C., Wisely, J., Mendel E. (2010). A pilot randomized trial of metacognitive therapy vs applied relaxation in the treatment of adults with generalized anxiety disorder. *Behav Res Ther*. 48(5): 429-34

- Wetherell, J. L., Gatz, M., & Craske, M. G. (2001). Treatment of generalized anxiety disorder in older adults. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 69(1), 73–80. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.69.1.73>
- Wolitzky, K.B. & Telch, M. J. (2009). Augmenting in vivo exposure with fear antagonistic actions: a preliminary test. *Behavior Therapy* 40 (2009): 57 – 71
- Yaşa, C. & Yıldırım, M. S. (2019). Ebeveynleri boşanmış yetişkin bireylerin kişilerarası ilişkilerinde bağlanma modelleri ile ayrılma kaygısının ilişkisi. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(4), 267–278.
- Yehuda, R., Flory, J., Bierer, L. (2015). Lower methylation of glucocorticoid receptor gene promoter 1F in peripheral blood of veterans with posttraumatic stress disorder. *Biol Psychiatry*. 2015;77(4):356–64 doi:10.1016/j.biopsych.2014.02.006
- Yoosefi, A., Rajezi-Esfahani, S, Pourshahbaz, A., Dolatshahee B, Assadi A, Maleki F. (2016). Early maladaptive schemas in obsessive-compulsive disorder and anxiety disorders. *Glob J Health Sci*, 8:167-177
- Yılmaz, S., Kabadayı, M, Kubilay, D. A (2025). Review of panic disorder and cognitive behavioral therapy. *J Cogn Behav Psychother Res* 14(1): 61–72.
- Yüksel, N. (2014). Anksiyete bozuklukları. İçinde: Yüksel N (ed). *Ruhsal Hastalıklar*. Ankara: Akademisyen Tıp Kitabevi; 2014: 193-223.

BÖLÜM 11

Yeme Bozuklukları

“Yemek, düşman değil; hayatta kalmanın en temel eylemidir. Onu suçlayarak yaşamak, bedenle savaşmak demektir.”

Dr. Judith Banker

(Yeme bozuklukları üzerine çalışan terapist)

GİRİŞ

Bu bozukluklar, bireylerin beslenme davranışlarında ciddi bozulmalarla karakterizedir ve fiziksel sağlık ya da psikososyal işlevselliği önemli ölçüde etkiler. Yeme bozuklukları (eating disorders); bireyin yeme davranışları, beden algısı ve kilo kontrolüyle ilişkili yoğun kaygılarının eşlik ettiği, ciddi fiziksel, psikolojik ve sosyal sonuçlara yol açabilen psikiyatrik bozukluklardır (Williams vd., 2015). Bu bozukluklar, bireyin beslenme alışkanlıklarında ciddi sapmalarla birlikte, beden ağırlığına ilişkin çarpık düşünceler, yeme davranışı üzerinde kontrol kaybı, yeme sonrası suçluluk duyguları, ve fiziksel görünümle ilgili takıntılı uğraşlarla karakterizedir.

Yeme bozukluğu olan bireylerde konsantrasyon güçlüğü, sinirlilik, halsizlik, mide bulantısı ve baş ağrısı gibi fiziksel belirtiler görülür; bu durum günlük rutinlerde ve motivasyonda düşüşe neden olur. Elektrolit dengesizlikleri, endokrin, kardiyak, hematolojik, nörolojik ve renal sistemlerle ilgili komplikasyonlar ciddi ve erken müdahale edilmediği takdirde geri dönüşsüz olabilir. Bu nedenle hafif düzeydeki yeme bozukluklarının erken tanınması, patolojik yeme tutum ve davranışlarının daha ağır biçimlere ilerlemesini önleyerek hem fiziksel hem de psikolojik bozulmaları engeller.

Yeme bozukluklarının prevalansı son yıllarda giderek artmıştır. Genç kadınlarda prevalans %3 ila %6, erkeklerde %3; kadınlarda yaşam boyu prevalans ise yaklaşık %2 ila %4'tür. Yeme bozuklukları, genç bireylerde en sık karşılaşılan kronik psikolojik bozukluklardan biri olarak tanımlanır. Yeme bozukluklarının ortaya çıkış yaşı 13 ile 20 arasın-

KAYNAKLAR

- American Psychiatric Association-APA (2022). Feeding and eating disorders. Diagnostic and statistical manual of mental disorders, text revision (DSM-5-TR) (5th edn), American Psychiatric Publishing. pp. 372-399
- Berman, M., Boutelle, K., & Crow, S. (2009). A case series investigating acceptance and commitment therapy as a treatment for previously treated, unremitted patients with anorexia nervosa. *European Eating Disorders Review*, 17(6), 426-434. doi:10.1002/erv.962
- Bogart, L. C., Piersal, W. C., & Gross, E. J. (1995). The long-term treatment of life-threatening pica: A case study of a woman with profound mental retardation living in an applied setting. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 7, 39-50
- Brewerton, T. D. (2007). Eating disorders, trauma, and comorbidity: Focus on PTSD. *Eating Disorders*, 15(4), 285-304. <https://doi.org/10.1080/10640260701454311>
- Bryant-Waugh, R., Markham, L., Kreipe, R. E., & Walsh, B. T. (2010). Feeding and eating disorders in childhood. *International Journal of Eating Disorders*, 43(2), 98-111. <https://doi.org/10.1002/eat.20795>
- Bulik, C. M., Sullivan, P. F., & Kendler, K. S. (2000). An empirical study of the classification of eating disorders. *American Journal of Psychiatry*, 157(6), 886-895
- Burke, L., & Smith, S. L. (1999). Treatment of pica: Considering least intrusive options when working with individuals who have a developmental handicap and live in a community setting. *Developmental Disabilities Bulletin*, 27(1). Retrieved from <http://www.ualberta.ca/~jpdasddc/bulletin/articles/burke1999.html>.
- Burton, A.L. & Abbott, M.J. (2019). Processes and pathways to binge eating: development of an integrated cognitive and behavioural model of binge eating. *Journal of Eating Disorders*. 7:18 <https://doi.org/10.1186/s40337-019-0248-0>
- Chial, H. J., Camilleri, M., Williams, D. E., Litzinger, K., & Perrault, J. (2003). Rumination syndrome in children and adolescents: Diagnosis, treatment, and prognosis. *Pediatrics*, 111(1), 158-162. <https://doi.org/10.1542/peds.111.1.158>
- Dolhanty, J., & Greenberg, L. S. (2009). Emotion-focused therapy in a case of anorexia nervosa. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 16(4), 336-382
- Dovey, T.M., Kumari, V., Blissett, J. (2019). Eating behaviour, behavioural problems and sensory profiles of children with avoidant/restrictive food intake disorder (ARFID), autistic spectrum disorders or picky eating: Same or different? *European Psychiatry*. 61:56-62.
- Drossman, D.A. (2016). Functional gastrointestinal disorders: history, pathophysiology, clinical features, and Rome IV. *Gastroenterology*. 150:1262-1279 <http://dx.doi.org/10.1053/j.gastro.2016.02.032>
- Duker, P. C., & Nielen, M. (1993). The use of negative practice for the control of pica behavior. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 24, 249-253.
- Fox, R. M., & Martin, E. D. (1975). Treatment of scavenging behavior (coprophagy and pica) by overcorrection. *Behavior Research and Therapy*, 13, 153-162
- Friesen, H.J., Rosen, J., Low, Kapalu. C., Singh, M., Spaeth, T., Cocjin, J.T., Friesen, C.A, Schurman, J.V. (2021). Mucosal eosinophils, mast cells, and intraepithelial lymphocytes in youth with rumination syndrome. *Neurogastroenterol Motil*. 33(10):e14155
- Goldfein, J. A., Walsh, B. T., & Midlarsky, E. (2000). Influence of shape and weight on self-evaluation in bulimia nervosa. *International Journal of Eating Disorders*, 27(4), 435-445. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1098-108X\(200005\)27:4<435](https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-108X(200005)27:4<435)
- Grigsby, R. K., Thyer, B. A., Waller, R. J., & Johnston, G. A. (1999). Chalk eating in middle Georgia: A culture-bound syndrome of pica? *Southern Medical Journal*, 92(2), 190-192
- Hackworth, S. R., & Williams, L. L. (2003). Pica for foam rubber in patients with sickle cell disease. *Southern Medical Journal*, 96(1), 81-83

- Hartmann, A. S., Becker, A. E., Hampton, C., & Bryant-Waugh, R. (2012). Pica and rumination disorder in DSM-5. *Psychiatric Annals*, 42(11), 426–430. <https://doi.org/10.3928/00485713-20121105-09>
- Herpertz-Dahlmann, B., & Dahmen, B. (2019). Children in need – Diagnostics, epidemiology, treatment and outcome of early onset anorexia nervosa. *Nutrients*, 11(8), 1932. <https://doi.org/10.3390/nu11081932>
- Hughes, E. K. (2012). *Comorbid depression and anxiety in childhood and adolescent anorexia nervosa: Prevalence and implications for outcome*. Taylor & Francis. <https://doi.org/10.1111/j.1742-9552.2011.00034.x>
- Jawed, S. M., Krishnan, V. H., Prasher, V. P., & Corbett, J. A. (1993). Worsening of pica as a symptom of depressive illness in a person with severe mental handicap. *British Journal of Psychiatry*, 162, 835–837
- Kirchner, J. (2001). Management of pica: A medical enigma. *American Family Physician*, 63, 1177.
- Klump, K. L., Bulik, C. M., Kaye, W. H., Treasure, J., & Tyson, E. (2009). Academy for eating disorders position paper: Eating disorders are serious mental illnesses. *International Journal of Eating Disorders*, 42(2), 97–103. <https://doi.org/10.1002/eat.20589>
- Lofts, R. H., Schroeder, S. R., & Maier, R. H. (1990). Effects of serum zinc supplementation on pica behavior of persons with mental retardation. *American Journal on Mental Retardation*, 95(1), 102–109.
- National Center for Health Statistics. (2002). 2000 CDC growth charts for the United States: Methods and development. *Vital and Health Statistics*, 11, 1.
- Pauwels, A., Broers, C., Van Houtte, B., Rommel, N., Vanuytsel, T., Tack, J. A (2018). Randomized double-blind, placebocontrolled, cross-over study using baclofen in the treatment of rumination syndrome. *Am J Gastroenterol*. 113(1):97-104
- Ramacciotti, C. E., Coli, E., Paoli, R., Gabriellini, G., Schulte, F., Castrogiovanni, S. & Garfinkel, P. E. (2005). The relationship between binge eating disorder and non-purging bulimia nervosa. *Eating and Weight Disorders-Studies on Anorexia, Bulimia and Obesity*, 10(1), 8–12.
- Rose, E. A., Porcerelli, J. H., & Neale, A. V. (2000). Pica: Common but commonly missed. *Journal of the American Board of Family Practice*, 13, 353–358.
- Sarı, E. (2025). Enhanced cognitive behavioral therapy for eating disorders-four stages (traditional review). *Turk J Child Adolesc Ment Health*. 2025;32(1):8-14
- Sawyer, S. M., Whitelaw, M., Le Grange, D., Yeo, M., & Hughes, E. K. (2016). Physical and psychological morbidity in adolescents with atypical anorexia nervosa. *Pediatrics*, 137(4). <https://doi.org/10.1542/peds.2015-4080>
- Sundgot Borgen, C., Sundgot Borgen, J., Sølvyberg, N. (2025). Factors predicting disordered eating and the prevalence of eating disorders in adolescent elite athletes, trained athletes and a reference group: a prospective controlled two-step study. *J Sports Med* 1–12. <https://doi.org/10.1136/bjsports-2024-108808>
- Tack, J., Blondeau, K., Boecxstaens, V., & Rommel, N. (2011). Review article: The pathophysiology, differential diagnosis and management of rumination syndrome. *Alimentary Pharmacology & Therapeutics*, 33(7), 782–788. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2036.2011.04584.x>
- Thomas, J. J., Lawson, E. A., Micali, N., Misra, M., Deckersbach, T., & Eddy, K. T. (2017). Avoidant/restrictive food intake disorder: A three-dimensional model of neurobiology with implications for etiology and treatment. *Current Psychiatry Reports*, 19(8), 1–9. <https://doi.org/10.1007/s11920-017-0795-5>
- Treasure, J. & Schmidt, U. (2013). The cognitive-interpersonal maintenance model of anorexia nervosa revisited: a summary of the evidence for cognitive, socio-emotional and interpersonal predisposing and perpetuating factors. *Journal of Eating Disorders*, 1:13 <http://www.jeatdisord.com/content/1/1/13>
- Vo, M., Accurso, E. C., Goldschmidt, A. B., & Le Grange, D. (2017). The impact of DSM-5 on ea-

- ting disorder diagnoses. *International Journal of Eating Disorders*, 50(5), 578–581. <https://doi.org/10.1002/eat.22628>
- Wade, T. D., Crosby, R. D., & Martin, N. G. (2006). Use of latent profile analysis to identify eating disorder phenotypes in an adult Australian twin cohort. *Archives of General Psychiatry*, 63(12), 1377–1384. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.63.12.1377>
- Wahbeh, G., Wyllie, R., & Kay, M. (2002). Foreign body ingestion in infants and children: Location, location, location. *Clinical Pediatrics*, 41, 633–640
- Williams, K. E., Hendy, H. M., Field, D. G., Belousov, Y., Riegel, K., & Harclerode, W. (2015). Implications of avoidant/restrictive food intake disorder (ARFID) on children with feeding problems. *Children's Health Care*, 44(4), 307–321.
- Yadlapati, R., Tye, M., Roman, S., Kahrilas, P.J., Ritter, K., Pandolfino, J.E. (2018). Postprandial High-Resolution Impedance Manometry Identifies Mechanisms of Nonresponse to Proton Pump Inhibitors. *Clin Gastroenterol Hepatol*. 16(2):211-218.e1
- Yalnızoğlu Çaka, S., Çınar, N. & Altınkaynak, S. (2018). Adolesanlarda yeme bozuklukları. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi GÜSBD* 7(1): 203-209
- Zunker, C., Peterson, C. B., Crosby, R. D., Cao, L., Engel, S. G., Mitchell, J. E., & Wonderlich, S. A. (2011). Ecological momentary assessment of bulimia nervosa: Does dietary restriction predict binge eating? *Behaviour Research and Therapy*, 49(10), 714–717. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2011.06.006>

BÖLÜM 12

Uyku-Uyanıklık Bozuklukları

“Uykunuz sağlıklı değilse, siz de sağlıklı değilsiniz.”

Dr. William C. Dement

(Uyku araştırmalarının öncüsü)

GİRİŞ

Uyku, tarihsel olarak pasif bir süreç olarak değerlendirilmiş olsa da, günümüzde aktif, karmaşık, birçok farklı nöronal grubun etkileşimiyle gerçekleşen, yüksek düzeyde düzenlenmiş bir fizyolojik işlev olduğu bilinmektedir. İnsan organizmasının sağlıklı ve dengeli çalışabilmesi için temel bir gereksinim olan uyku, yaşam süresinin yaklaşık üçte birini kapsar. Ortalama bir birey günde yaklaşık sekiz saat uyumakta olup, bu süre yılda yaklaşık 2920 saate, başka bir ifadeyle 121,7 güne tekabül etmektedir (Trotti, 2017).

Uykunun oluşum mekanizmaları ve işlevleri üzerine bilimsel temelli çalışmalar esas olarak 20. yüzyılda ivme kazanmıştır. Elektroensefalografi (EEG) gibi elektrofizyolojik yöntemlerin geliştirilmesiyle birlikte uyku evreleri tanımlanmış ve bu durum, uyku biliminde dönüm noktası oluşturmuştur.

Hızlı göz hareketleri (REM) ve uyku derinliği üzerine yapılan öncü çalışmalar, elektro-okülografi (EOG) tekniğinin geliştirilmesine katkı sağlamıştır. 1970’li yıllarda polisomnografi yönteminin tanımlanması ve Çoklu Uyku Latans Testi’nin (Multiple Sleep Latency Test - MSLT) geliştirilmesi, uyku ile ilişkili klinik değerlendirme süreçlerinin bilimsel temellere oturtulmasına olanak sağlamıştır (Benbir Şenel, 2021).

Uyku fizyolojisi, santral sinir sistemi içindeki homeostatik ve sirkadiyen mekanizmaların etkileşimiyle düzenlenen, aktif ve dinamik bir süreçtir. Uyku temel olarak Non-REM (NREM) ve REM (Rapid Eye Movement - Hızlı Göz Hareketi) olmak üzere iki ana evreye ayrılır. Bu evreler gece boyunca yaklaşık 90 dakikalık döngüler halinde tekrar eder.

KAYNAKLAR

- American Academy of Sleep Medicine. (2014). International classification of sleep disorders, 3rd ed. IL: American Academy of Sleep Medicine.
- American Psychiatric Association-APA (2022). Feeding and eating disorders. Diagnostic and statistical manual of mental disorders, text revision (DSM-5-TR) (5th edn), American Psychiatric Publishing, pp. 372-399
- Alini, M., Eisenstein, S.M., Ito, K., Little, C., Kettler, A.A. (2008). Are animal models useful for studying human disc disorders/degeneration? *Eur Spine J* 17: 2-19.
- Amdo, T., Hasaneen, N., Gold, M.S., Gold, A.R. (2016). Somatic syndromes, insomnia, anxiety, and stress among sleep disordered breathing patients. *Sleep Breath*, 20(2): 759-768.
- Arzt, M., Floras, J. S., Logan, A. G., Kimoff, R. J., Series, F., Morrison, D. (2007). Suppression of central sleep apnea by continuous positive airway pressure and transplant-free survival in heart failure: a post hoc analysis of the Canadian continuous positive airway pressure for patients with central sleep apnea and heart failure trial (CANPAP). *circulation*. 115(25), 3173-3180
- Atkin, T., Comai, S., Gobbi, G. (2018). Drugs for insomnia beyond benzodiazepines: pharmacology, clinical applications, and discovery. *Pharmacol Rev* 70:197-245.
- Baland, J. & Ramachandran, V.S. (2017). Sleep paralysis, “The ghostly bedroom intruder” and out of body experiences: The role of mirror neurons. *Frontiers Human Neuroscience*, 11:92
- Bastos, M.A., Bastos, O., Portella, R.B., Soares, L.F., Conde, R.B. (2019). Pineal gland and schizophrenia: A systematic review and metaanalysis. *Psychoneuroendocrinology* 104: 100-114.
- Bayne, A. P., & Skoog, S. J. (2014). Nocturnal enuresis: An approach to assessment and treatment. *Pediatrics in Review*, 35(8), 327-334. <https://doi.org/10.1542/pir.35-8-327>
- Belleville, G., Dubé-Frenette, M., Rousseau, A. (2019). Sleep disturbances and nightmares in victims of sexual abuse with post-traumatic stress disorder: an analysis of abuse-related characteristics. *Eur J Psychotraumatol*, 10(1): 1581019.
- Benbir Şenel, G. (2021). Uyku bozukluklarında (algoritmalar ile) tanı ve tedavi yaklaşımları Türk Nöroloji Derneği Yayınları – 2. Ankara: Galenos Yayınevi.
- Besset, A. (2003). Assessing sleepiness. In: Billiard M, ed. *Sleep: Physiology, Investigations and Medicine*. New York, NY: Kluwer Academic/Plenum Publishers. pp169-184.
- Billiard, M & Dauvilliers, Y. (2003). Narcolepsy. In: Billiard M, ed. *Sleep: Physiology, Investigations and Medicine*. New York, NY: Kluwer Academic/Plenum Publishers; pp403-406.
- Caldwell, P. H., Codarini, M., Stewart, F., Hahn, D., & Sureshkumar, P. (2020). Alarm interventions for nocturnal enuresis in children. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 5, 1-208. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD002911.pub3>
- Carrillo-Solano, M., Leu-Semenescu, S., Golmard, J.L., Groos, E., Arnulf, I. (2016). Sleepiness in sleepwalking and sleep terrors: a higher sleep pressure? *Sleep Med* 26: 54-9. <http://dx.doi.org/10.1016/j.sleep.2015.11.020> PMID: 26928179
- Claustrat, B., Leston, J. (2015). Melatonin: Physiological effects in humans. *Neurochirurgie* 61: 77-84.
- Demirgöz, M. (2009). Enurezisi olan çocuk/adölesanların tedavisinde davranışsal tedavi yöntemleri. *Florence Nightingale Journal of Nursing*, 17 (3), 203-210. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/95196>
- Derry, C.P., Harvey, A.S., Walker, M.C. (2009). NREM arousal parasomnias and their distinction from nocturnal frontal lobe epilepsy: a video EEG analysis. *Sleep* 32:1637-44
- Ebiloglu, T., Ergin, G., Irkilata, H. C., & Kibar, Y. (2016). The biofeedback treatment for non-monosymptomatic enuresis nocturna. *Neurourology and Urodynamics*, 35 (1), 58-61. <https://doi.org/10.1002/nau.22678>
- Finan, P. H., Goodin, B. R., & Smith, M. T. (2019). The association of sleep and pain: An update and a path forward. *The Journal of Pain*, 20(12), 1370-1382. <https://doi.org/10.1016/j.jpain.2019.05.011>

- Fukuda, R. D., Ogilvie, L. & Chilcott, A. M. (1998). Vdendittelli, and T. Takeuchi, The prevalence of sleep paralysis among Canadian and Japanese college students. *Dreaming*, 8, 59–66
- Galovski, T.E., Monson, C., Bruce, S.E., Resick, A. (2009). Does cognitive-behavioral therapy for PTSD improve perceived health and sleep impairment? *Journal of Traumatic Stress*, 197–204
- Ganesh, B., Pisipati, S.V., Shivashanker, M., Sirisha, V., BabuRao, C.H. & Sreekanth, N. (2012). Sslep paralysis. *International Journal of Research In Pharmacy and Chemistry*. 2(2): 376-384
- Giynaş, T. & Akçay Didişen, N. (2024). Enürezis tanılı çocuklarda davranışsal tedavi yöntemleri, *Genel Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(2), 364-377. <https://doi.org/10.51123/jgehes.2024.135>
- Hartman, D., Crisp, A.H., Sedgwick, P., Borrow, S. (2001). Is therea dissociative process in sleepwalking and night terrors? *Postgrad Med J*. 77(906):244-49
- Howell, M.J., Schenck, C.H., Crow, S.J. (2009). A review of nighttime eating disorders. *Sleep Med Rev* 13:23-34
- Hurwitz, T.D., Mahowald, M.W., Schenck, C.H. (1991). A retrospective outcome study and review of hypnosis as treatment of adults with sleepwalking and sleep terror. *J Nerv Ment Dis* 179:228–33
- İlhan Algın, D., Akdağ, G. & Erdinç, O.O. (2016). Kaliteli uyku ve uyku bozuklukları. *Osmangazi Tıp Dergisi*, 2016;38 (1): 29-34 <http://dx.doi.org/10.20515/otd.40263>
- Jing, M.J., Wang, J.J., Lin, W.Q., Lei, Y.X., Wang, P.X. (2015). A community-based cross-sectional study of fatigue in middle-aged and elderly women. *J Psychosom Res* 79:288–94.
- Kaplan, K.A., McGlinchey, E.L., Soehner, A., Gershon, A., Talbot, L.S., Eidelman, P. (2015). Hyper-somnia subtypes, sleepand relapse in bipolar disorder. *Psychol Med*. 45:1751-63
- Kaynak, H., Kaynak, D. (2001). Narkolepsi-katapleksi sendromu. *Türkiye Klinikleri Psikiyatri Dergisi*. 2:111-5.
- Keskin, N. & Tamam, L. (2018). Uyku bozuklukları: sınıflama ve tedavi. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi Archives*. 27(2): 241-260 doi:10.17827/aktd.346010
- Kumru, H., Santamaria, J., Tolosa, E., Iranzo, A. (2007). Relation between subtype of Parkinson's disease and REM sleep behavior disorder. *Sleep Med* 8:779- 783.
- Licis, A.K., Desruisseau, D.M., Yamada, K.A., (2011). Novel genetic findings in an extended family pedigree with sleepwalking. *Neurology* 76:49–52.
- Liu, H., Liu, Z., Chi-wai, M., Guo,, J., Han, X. (2019). The effect of exogenous melatonin on reducing coliotic curvature and improving bone quality in melatonin-deficient, C57BL/6J mice. *Sci Rep* 9: 6202.
- McCarthy, M., & Sklar, P. (2021). Neurobiological mechanisms linking substance use disorders and sleep disturbances. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 130, 326–340. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2021.07.003>
- Mignot, E., Lin, L., Rogers, W. (2000). Complex HLA-DR and -DQ interactions confer risk of narcolepsy-cataplexy in three ethnic groups. *Am J Hum Genet*. 68: 686-699.
- Mokhlesi, B. (2010). Obesity hypoventilation syndrome: a state-of-the-art review. *Respir. Care*. 55(10), 1347–1362
- Norman, W. M., & Hayward, L. F. (2005). The neurobiology of sleep. Clinical sleep disorders. Philadelphia Lippincott Williams & Wilkins, 38-55.
- Patatanian, E. & Claborn, M. K. (2018). Drug-induced restless legs syndrome. *Ann. Pharmacother*. 52, 662–672
- Peacock, J., Benca, R.M. (2010). Narcolepsy: clinical features, co-morbidities and treatment. *Indian J Med Res*. 131:338-49
- Perrotta, G. (2019). Sleep-wake disorders: definition, contexts and neural correlations. *J Neurol Psychol*. 7(1): 9-16.
- Postuma, R.B., Gagnon, J.F., Tuineag, M., Bertrand, J.A., Latreille, V., Desjardins, C., Montplaisir, J.Y. (2013). Antidepressants and REM sleep behavior disorder: isolated side effect or neurodegenerative signal? *Sleep*. 01;36(11):1579-85

- Quera-Salva, M.A., Claustat, B. (2018). Melatonin: physiological and pharmacological aspects related to sleep: The interest of a prolonged-release formulation (Circadin®) in insomnia. *Encephale* 44: 548-557
- Rosen, G.M. (2014). Disorders of arousal. In: Sheldon SH (ed). Principles and Practice of Pediatric Sleep Medicine, 2nd ed. London: Elsevier Saunders, pp313-20
- Schafer, C., Brill, A.K., Wulf, M.A. & Bassetti, C. (2025). REM-sleep-behavior disorder - more than a simple parasomnia. Literature Review. 114(2):51-55 Doi: 10.23785//PRAXIS.2025.02.004
- Sateia, M.J., Buysse, D.J., Krystal, A.D., Neubauer, D.N., Heald, J.L. (2017). Clinical practice guideline for the pharmacologic treatment of chronic insomnia in adults: An American Academy of Sleep Medicine Clinical Practice Guideline. *J Clin Sleep Med*.13:307-49.
- Sharpless, B.A. (2017). Characteristic symptoms and associated features of exploding head syndrome in undergraduates. *Cephalalgia*. 2017;38(3):595-9
- Silber, M. H. (2021). The management of restless legs syndrome: an updated algorithm. *Mayo Clin. Proc.* 96, 1921-1937
- Mason, T.B., Pack, A.I. (2007). Pediatric parasomnias. *Sleep* 30:141-151.
- Trotti, L.M. (2017). Idiopathic hypersomnia. *Sleep Med Clin*. 12:331-44.
- Tsai, S.C. (2017). Chronic obstructive pulmonary disease and sleep related disorders. *Curr Opin Pulm Med* 23: 124-128.
- Tuncel, D. & Orhan, F.Ö. (2009). Parasomniler: tanı, sınıflama ve klinik özellikleri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 1:280-296
- Turgut, M., Başaloğlu, H.K., Yenisey, C., Özsunar, Y. (2006). Surgical pineal ectomy accelerates intervertebral disc degeneration process in chicken. *Eur Spine J* 15: 605-612.
- Ursavaş, A. (2014). Yeni uyku bozuklukları sınıflaması (ICSD-3) uykuda solunum bozukluklarında neler değişti. *Güncel Göğüs Hastalıkları Serisi* 2 (2): 139-151
- Uyanıkgil, Y., Cetin Uyanıkgil, E.O., Turgut, M. (2016). Effects of Melatonin upon vascularity of cartilage end plate of intervertebral Disc. *J Spine* 5:e123.
- Van Herzeele, C., Walle, J. V., Dhondt, K., & Raes, A. (2010). Nocturnal enuresis and the circadian timing of voiding: The role of vasopressin. *Journal of Pediatric Urology*, 6(6), 544-548. <https://doi.org/10.1016/j.jpuro.2010.01.013>
- Walker, W. H., Walton, J. C., DeVries, A. C., & Nelson, R. J. (2020). Circadian rhythm disruption and mental health. *Translational Psychiatry*, 10(1), 1-13
- Winter, A. C. (2012). Restless legs syndrome and risk of incident cardiovascular disease in women and men: prospective cohort study. *BMJ Open* 2, e000866
- Yılmaz, H. & Tuncel, D. (2014). Uyku bozukluklarında tedavi rehberi. Ankara. <https://noroloji.org.tr/TNDDData/Uploads/files/uyku%20bozukluklar%C4%B1%202014.pdf>

BÖLÜM 13

Bağımlılıklar ve Ergenlikte Riskli Davranışlar

“Bağımlılık, ruhun sağlıklı bir çözüm arayışdır; kişinin kendisiyle yüzleşme cesaretinden kaçışıdır”
Carl Gustav Jung

GİRİŞ

Bağımlılık, çok sayıda biyolojik, psikolojik ve çevresel faktörün etkileşimiyle ortaya çıkan karmaşık bir durumdur. İnsan, yaşamının ilk anlarından itibaren çevresinden öğrenmeye ve etkilenmeye açıktır. Bu süreçte karşılaşılan çeşitli zorluklara karşı savunma mekanizmaları ve baş etme stratejileri geliştirmek zorundadır. Ancak bu baş etme yöntemlerinin sağlıklı mı yoksa sağlıklı mı olacağı, bireyin içinde bulunduğu aile ortamı, ebeveyn davranışları, sosyo-kültürel çevresi ve yaşadığı toplumun değer yargıları gibi çok boyutlu etmenlerle şekillenir. Örneğin, ebeveynlerin olumsuz tutumları, aile içinde bağımlılık öyküsünün varlığı, riskli akran ilişkileri, eğitim sürecinde yaşanan başarısızlıklar ve toplumun bağımlılığa yönelik tutumu, bireyin bağımlılık geliştirme riskini artıran önemli unsurlar olarak kabul edilir.

Bağımlılık oluşumunu anlamak için bireyi yalnızca bağımlılık belirtilerinin ortaya çıktığı dönemde değil, erken çocukluk hatta bebeklik döneminden itibaren bütüncül bir perspektifle değerlendirmek gerekir. Aile yapısı, sosyal çevre ve kültürel faktörler dikkate alınarak yapılan kapsamlı analizler, bağımlılığın önlenmesi ve müdahale stratejilerinin geliştirilmesinde yol gösterici olur.

Bağımlılığın doğasına ilişkin güçlü mitler ve yanlış anlamaların gölgesinde çalışmalar sürmektedir. 1930’lu yıllarda bağımlılık davranışı incelenmeye başlandığında, maddeye bağımlı bireyler ahlaki zaafı olan ve irade eksikliği bulunan kişiler olarak görülüyordu. Bu görüşler, toplumun madde kötüye kullanımına yaklaşımını şekillendirerek, bağımlılığı

ebeveyn eğitimleri, davranım bozukluklarının ilerlemesini engellemede etkilidir. Bilişsel Davranışçı Müdahaleler önemlidir, dürtü kontrolü, öfke yönetimi ve bilişsel çarpıtmaların yeniden yapılandırılması için etkilidir. Ayrıca toplumsal sorumluluk projelerine katılım ve olumlu rol modellerle etkileşim, olumlu sosyal becerilerin gelişimine katkı sağlar.

KAYNAKLAR

- Accentura Turkey Digization index (2016). Türkiye Bişim Vakfı,2017, <http://tbv.org.tr/en/accelture-Türkiyedijitallesme-endeksi-2/>
- Akova Havalı, S. (2025). Dijital bağımlılık üzerine güncel tartışmalar. Ankara: Berikan Matbaacılık
- Altındağ A., Özkan M., Oto R. (2001). İnhalanla ilişkili bozukluklar. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni* 11:143-148
- American Psychiatric Association-APA (2022). Feeding and eating disorders. Diagnostic and statistical manual of mental disorders, text revision (DSM-5-TR) (5th edn), American Psychiatric Publishing, pp. 372-399
- Andel, I., Rambali, B., Amsterdam, J., Wolterink, G., van Aerts, L.A., Vleeming, W. (2004). Nicotine addiction. *Journal of Addictions Nursing*. at: <https://www.researchgate.net/publication/27452067>
- Ariyabuddhiphongs, V. (2013). Problem gambling prevention: Before, during, and after measures. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 11(5), 568–582
- Ateş, E.C., (2019). Suç 4.0: Dijital suç ve güvenlik. dijital dönüşüm trendleri. Filiz Kitabevi, 258-284.
- Barth, J., Jacob, T., Daha, I., Critchley, J.A. (2015). Psychosocial interventions for smoking cessation in patients with coronary heart disease. *Cochrane Database Syst Rev*. (7):CD006886
- Berkeşoğlu, Ç., Özgür, ES., Demir, AU.(2018). Sigara bırakma başarısını etkileyen faktörler. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(3), 355-65
- Bilge, M. (2025). İnternet bağımlılığını önlemede Türkiye ve güney Kore uygulamalarının karşılaştırılması. *Bağımlılık Dergisi*, 2025; 26(2):264-273 Doi: 10.51982/bagimli.157399
- Blanco, C., Flórez-Salamanca, L., Secades-Villa, R., & Wang, S. (2020). America's opioid crisis: The need for an integrated public health approach. *Translational Psychiatry*, 10(1), 167. <https://doi.org/10.1038/s41398-020-00891-1>
- Boztaş, M.H. & Arısoy, Ö. (2010). Uçucu madde bağımlılığı ve tıbbi sonuçları. *Psikiyatriye Güncel Yaklaşımlar* 2(4):516531
- Brooks, G., Ferrari, M. & Clark, L. (2020). Cognitive factors in gambling disorder, a behavioral addiction, cognition and addiction: a researcher's guide from mechanisms towards intervention. Academic Press. pp209-19.
- Calado, F., & Griffiths, M. D. (2016). Problem gambling worldwide: An update and systematic review of empirical research (2000–2015). *Journal of Behavioral Addictions*, 5(4), 592–613.
- Carvalho, M., Milhazes, N., Remiao, F. (2004). Hepatotoxicity of 3, 4- methylenedioxy-amphetamine and α -methyldopamine in isolated rat hepatocytes: formation of glutathione conjugates. *Arch Toxicol*. 78: 16-24
- Casey, B. J., Jones, R. M., & Hare, T. A. (2019). The adolescent brain. *Developmental Review*, 34(1), 62–74. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2014.09.002>
- Chamberlain, S.R. & Grant, J.E. (2019). Efficacy of pharmacological interventions in targeting decision-making impairments across substance and behavioral addictions. *Neuropsychology Review*. 29: 93–102.
- Chan, B., Freeman, M., Kondo, K. (2019). Pharmacotherapy for methamphetamine/ amphetamine use disorder: A systematic review and meta-analysis. *Addiction* 2019;114(12):2122-36.
- Clarkson, T., Thompson, P., & Sampson, L. (2016). Brief psychodynamic psychotherapy as a treatment for problem gambling (BPPPG). Gambler's Help. Retrieved from <https://gamblershelp->

- southern.o rg.au/wp-content/uploads/2016/09/BBCH_BPP_PGcounseling_ Guidebook_s.pdf.
- Cosci, F., Pistelli, F., Lazzarini, N., Carrozzi, L. (2011). Nicotine dependence and psychological distress: outcomes and clinical implications in smoking cessation. *Psychology Research and Behavior Management* 4 119–128
- Çelik Erden, S., Güven, F.M. (2019). Sigara kullanım bozukluğuna yaklaşım ve tedavi. Evren C (Editör). *Alkol ve Madde Kullanım Bozuklukları Temel Başvuru Kitabı*. Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları, Çalışma Birimleri Dizisi – No: 24, Ankara, ss 649-65.
- Dilmaç, J. A. (2020). Dijital ortamda sapkınlık: siber zorbalık, *Turkish Studies - Social*, 15(3), 1087-1099. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.39895>
- Dowling, G.P., Mc Donough, T.E., Bost, E. (1987). Ecstasy: a report of five deaths associated with the use of MDEA and MDMA. *JAMA* 257: 1615-7.
- Duman, M.K. & Türk, B. (2024). Üniversite öğrencilerinde kendine zarar verme davranışının incelenmesi: çocukluk çağı travmalarının etkisi. *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(): 35-68 DOI: 10.56206/husbd.1428740
- Eslek, A. (2019). Amfetamin ve metamfetamin. bağımlılık tanı, tedavi, önleme. Öztürk M, Ögel K, Evren C, Bilici R. Yeşilay Yayınları. ss.291-296
- European Network for Smoking and Tobacco Prevention aisbl- ENSP (2025). For treating tobacco & nicotine dependence. Erişim tarihi: 07.06.2025 at: <https://www.researchgate.net/publication/390746282>
- Frick, P. J., Ray, J. V., Thornton, L. C., & Kahn, R. E. (2014). Can callous–unemotional traits enhance the understanding, diagnosis, and treatment of serious conduct problems in children and adolescents? *Psychological Bulletin*, 140(1), 1–57. <https://doi.org/10.1037/a0033076>
- Gainsbury, S. M. (2015). Online gambling addiction: The relationship between internet gambling and disordered gambling. *Current Addiction Reports*, 2(2), 185–193. <https://doi.org/10.1007/s40429-015-0057-8>
- Hamaoui, J., Pocuca, N., Ditoma, M., Héguay, C., Simard, C., Aubin, R., Lucic, A., & Castellanos-Ryan, N. (2025). Age of onset of cannabis use and substance use problems: A systematic review of prospective studies. *Addictive Behaviors*. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2025.108259>
- Hellem, T.L. (2016). A review of methamphetamine dependence and withdrawal treatment: A focus on anxiety outcomes. *J Subst Abuse Treat* 71:16-22.
- İşeri, E. (2008). Cinsel istismar. Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Temel Kitabı. Ankara, Hekim Yayın Birliği, 470-476
- Johnston, L. D., Miech, R. A., O'Malley, P. M., Bachman, J. G., Schulenberg, J. E., & Patrick, M. E. (2023). *Monitoring the Future national survey results on drug use 1975–2022: Overview, key findings on adolescent drug use*. Institute for Social Research, University of Michigan.
- Kabakçı Yurdakul, I., Dönmez, O., Yaman, F. & Odabaşı H.F. (2013). Digital parenting and changing roles. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*. 12(4), 883-896
- Kamath, S. (2022). Emotional awareness and emotional intelligence. *The British Journal of Community Nursing*. 27(12):573-574. <https://doi.org/10.12968/bjcn.2022.27.12.573>
- Karakuş, B.N., Özdengül, F., Işık Solak, Z., Şen, A. (2021). Bağımlılık fizyopatolojisine genel bakış. *KTO Karatay Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2(3): 158-169
- Király, O., Potenza, M. N., Stein, D. J., King, D. L., Hodgins, D. C., Saunders, J. B., Demetrovics, Z. (2020). Preventing problematic internet use during the pandemic: Consensus guidance. *Comprehensive Psychiatry*, 100, 152180. <https://doi.org/10.1016/j.comppsych.2020.152180>
- Koob, G. F. (2020). Neurobiology of opioid addiction: Opponent process, hyperkatifeia and negative reinforcement. *Biological Psychiatry*, 87(1), 44–53. <https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2019.07.016>
- Koroğlu, E. (2014). *Klinik psikiyatri*. HYB Yayıncılık
- Kurniawan, K. (2018). Semantic query federation for scalable security log analysis. Conference:

- European Semantic Web Conference (ESWC) 2018. At: Crete, Greece.
- Lim, K., Idzwan, M.F., Sumarni, M., Kee, C., Amal, N., Lim, K. (2012). Heaviness of smoking index, number of cigarettes smoked and the Fagerstrom test for nicotine dependence among adult male Malaysians. *Asian Pacific Journal of Cancer Prevention*. 13(1):343-6.
- Ludick, W.K. & P'Olak, K.A. (2016). 15(1), Temperament and the risk of alcohol, tobacco, and cannabis use among university students in Botswana. *African Journal of Drug & Alcohol Studies*, 15(1): 21-36
- Marel, C., Siedlecka, E., Wilson, J., Dit Rochesson, S. E., Chu, D., Fisher, A., & Mills, K. L. (2025). A systematic review and meta-analysis of the prevalence of alcohol and other drug use and problematic use among people accessing mental health treatment in Australia. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*. <https://doi.org/10.1177/00048674251321272>
- Masterson, J. F. (2008). *Kişilik bozuklukları*. (B. T. Bozkurt, T. V. Soylu, Çev.). İstanbul: Litera Yayıncılık
- McGregor, T. J., & Batis, J. C. (2016). A novel method for assessing caffeine dependence. *Journal of Caffeine Research*, 6(1), 26–33. <https://doi.org/10.1089/jcr.2015.0017>.
- McLellan, A. T., Koob, G. F., & Volkow, N. D. (2022). Preaddiction – a missing concept for treating substance use disorders. *JAMA Psychiatry*, 79(7), 749–751. <https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2022.1072>
- Meule, A. (2015). Back by popular demand: A narrative review on the history of food addiction research. *Yale Journal of Biology and Medicine*, 88, 295-302
- Miech, R. A., Johnston, L., O'Malley, P. M., Bachman, J. G., & Schulenberg, J. (2020). Trends in adolescent substance use and implications for prevention. *Annual Review of Public Health*, 41, 349–367. <https://doi.org/10.1146/annurev-publhealth-040119-094207>
- Mottillo, S., Filion, K.B., Belisle, P. (2009). Behavioural interventions for smoking cessation: a meta-analysis of randomized controlled trials. *European Heart Journal*. 30(6):718-30
- Nguyen, J., O'Brien, C., Schapp, S. (2016). Adolescent inhalant use prevention, assessment, and treatment: A literature synthesis. *Int J Drug Policy* 31:15-24
- Okaray, Z., & Direktör, C. (2021). Diagnosis and treatment of gambling addiction. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 8(3), 194-200.
- Ögel, K. (2009). Motivasyonel görüşme tekniği. *Türkiye Klinikleri J Psychiatry-Special Topics* 2(2):41-4.
- Petry, N. M., Zajac, K., & Ginley, M. K. (2018). Behavioral addictions as mental disorders: To be or not to be? *Annual Review of Clinical Psychology*, 14, 399–423. <https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-032816-045120>
- Potenza, M. N., Wareham, J. D., Steinberg, M. A., Rugle, L., Cavallo, D. A., Krishnan-Sarin, S., & Desai, R. A. (2011). Correlates of at-risk/ problem internet gambling in adolescents. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 50(2), 150–159.e3.
- Prochaska, J.O., DiClemente, C.C. (1983). Stage and processes of self change of smoking: toward and integrative model. *J Consult Clin Psychol*, 51, 390-5.
- Pujades-Rodriguez, M., George, J., Shah, A.D. (2015). Heterogeneous associations between smoking and a wide range of initial presentations of cardiovascular disease in 1937360 people in England: lifetime risks and implications for risk prediction. *Int J Epidemiol*. 44(1):129-41.
- Rajat, S.B. (2013). Mechanisms of coronary thrombosis in cigarette smoke exposure. *Arterioscler Thromb Vasc Biol*. 7(33):1460-7
- Rash, C. J., Weinstock, J., & Van Patten, R. (2016). A review of gambling disorder and substance use disorders. *Substance Abuse and Rehabilitation*, 7, 3–13. <https://doi.org/10.2147/SAR.S83460>
- Rosenberg, K.P. & Curtiss, L. (2014). Behavioral addictions criteria, evidence, and treatment Edited. Academic Press is an imprint of Elsevier. British Library Cataloguing At from: https://students.aiu.edu/submissions/profiles/resources/onlineBook/y6R8h8_addiction%20behavior%20psychology.pdf

- Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2022). Alkol ve madde kullanım bozuklukları tedavi ve izlem klinik protokolü. Araştırma, Geliştirme ve Sağlık Teknolojisi Değerlendirme Dairesi Başkanlığı. Erişim tarihi: 07.06.2025 at from: https://ekutuphane.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/alkol_madde_kull_bozukluklari_tedavi_izlem_kp_05012022.pdf
- Smid, M.C., Metz, T.D., Gordon, A.J. (2019). Stimulant use in pregnancy: An under-recognized epidemic among pregnant women. *Clin Obstet Gynecol*. 62(1):168-84
- Squeglia, L. M., & Gray, K. M. (2019). Alcohol and drug use and the developing brain. *Current Psychiatry Reports*, 21(8), 50. <https://doi.org/10.1007/s11920-019-1053-6>
- Squeglia, L. M., Jacobus, J., & Tapert, S. F. (2009). The influence of substance use on adolescent brain development. *Clinical EEG and Neuroscience*, 40(1), 31–38. <https://doi.org/10.1177/155005940904000110>
- Steinberg, L. (2019). Adolescence (11th ed.). McGraw-Hill Education.
- Steinberg, L., & Monahan, K. C. (2020). Age differences in resistance to peer influence. *Developmental Psychology*, 46(3), 669–676. <https://doi.org/10.1037/a0019972>
- Sussman, S. (2023). Web-based evidence on the treatment of behavioral addictions in United States model treatment centers. *Substance Use & Misuse*, 58(5), 749–758. <https://doi.org/10.1080/10826084.2023.2164762>
- Şahbaz, S., Kılınç, O. (2005). Sigara bırakmada kullanılan tedavi yöntemleri. *Sted*. 14(5):98-102
- Şengezer, T. (2016). Tütün bağımlılığında bilişeldavranışçı tedavi yöntemleri. *Güncel Göğüs Hastalıkları Serisi* 4 (1): 97-103
- Tajpour, A., Ibrahim, S. & Zamani, M. (2013). Identity theft methods and fraud types. *International Journal of Information Processing and Management (IJIPM)*. 4(7): 1-17
- Tschudi, L., Fischer, S. K. M., Perlov, E., Baumgartner, M. R., Soyka, M., Müller, T. J., Seifritz, E., & Mutschler, J. (2023). Concomitant drug use among opioid-dependent patients with and without attention deficit hyperactivity disorder: Does methylphenidate merit a trial? *European Addiction Research*, 29(5), 305–312. <https://doi.org/10.1159/000531008>
- Tukawski, K., Rusek, M. & Czuczwar, S.J. (2019). Can pharmacotherapy play a role in treating internet addiction disorder. *Expert Opinion on Pharmacotherapy*. 20(19) <https://doi.org/10.1080/14656566.2019.161236>.
- Tülübaş, T., Karakose, T., Papadakis, S. A. (2023). Holistic investigation of the relationship between digital addiction and academic achievement among students. *Eur. J. Investig. Health Psychol. Educ*. 13: 1-18 <https://doi.org/10.3390/ejihpe13100143>
- Valayil, J.M. (2016). Cigarette smoking and nicotine addiction. *Austin J Lung Cancer Res*. 1(1): 1002.
- Viding, E., & McCrory, E. J. (2019). Towards understanding atypical social affiliation in psychopathy. *The Lancet Psychiatry*, 6(5), 437–444. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(19\)30066-9](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(19)30066-9)
- Volkow, N. D., & Baler, R. D. (2015). NOW vs LATER brain circuits: implications for obesity and addiction. *Trends in Neurosciences*, 38(6), 345–352. <https://doi.org/10.1016/j.tins.2015.04.002>
- Winters, K. C., & Lee, S. S. (2021). Likelihood of developing an alcohol and cannabis use disorder during adolescence: A prospective study. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 60(7), 887–897. <https://doi.org/10.1016/j.jaac.2020.12.017>
- Zheng, X., Wang, X., Song, R., Tian, J., & Yang, L. (2025). Executive function, limbic circuit dynamics and repetitive and restricted behaviors in children with autism spectrum disorder. *Frontiers in Neuroscience*, 18, 1508077. <https://doi.org/10.3389/fnins.2024.1508077>
- Zetterqvist, Z. (2015). The DSM-5 diagnosis of nonsuicidal self-injury disorder: a review of the empirical literature. *Child Adolesc Psychiatry Ment Health*. 9:31 DOI 10.1186/s13034-015-0062-7

BÖLÜM 14

Yıkıcı, Dürtü Denetimi ve Davranım Bozuklukları

“Çocuklar görüldüklerini, güvende olduklarını ve teselli edildiklerini hissettiklerinde, güven duygusu gelişir”
Dr. Dan Siegel
(Beyin Temelli Ebeveynlik ve Nöropsikoterapi)

GİRİŞ

Yıkıcı, dürtü denetimi ve davranım bozuklukları; bireyin toplumsal normları, başkalarının haklarını ve otorite figürlerini ihlal eden kalıcı davranış örüntülerini içerir. Bu bozukluklar çocukluk veya ergenlik döneminde başlayarak, bireyin duygusal düzenleme becerilerini, sosyal ilişkilerini ve akademik ya da mesleki işlevselliğini olumsuz yönde etkiler (Beltrán vd., 2021). Yıkıcı davranış bozukluğu olan çocuklar, iş birliği yapmayan ve meydan okuyan davranış kalıpları gösterir. Otorite figürlerine karşı tepkileri kayıtsızlıktan düşmanlığa kadar değişir. Yıkıcı davranış bozukluğu olan çocukların davranışları sıklıkla öğretmenleri, akranları ve aile üyeleri de dahil olmak üzere etraflarındakileri etkiler. Bu davranış bozuklukları olan çocuklar inatçı, zor, itaatsiz ve sinirlidir. Ayrıca davranış bozukluğu olan çocuklar, otorite figürlerine karşı yukarıda tartışılan tepkileri gösterir, ancak buna ek olarak, fiziksel olarak saldırgan olma ve hem aktif hem de kasıtlı olarak başkalarının haklarını ihlal etme eğilimindedirler (Er, 2023).

Bu bozuklukların altında sıklıkla bağlanma problemleri, duygusal ihmâl, travmaya maruz kalma ve nörobilişsel işlev bozuklukları bulunmaktadır. Frontal lob disfonksiyonu, yürütücü işlev yetersizlikleri ve sosyal bilişsel süreçlerdeki aksamalar, dürtü kontrolünde bozulmalara yol açar. Aynı zamanda bu bireylerde empati kurma becerilerinin zayıf olduğu ve başkalarının duygularını yansıtma kapasitelerinin gelişmediği bilinmektedir. Çocukluk çağı travmaları, ihmal, ebeveyn psikopatolojisi ve düşük sosyoekonomik düzey gibi çevresel risk faktörleri de bu bozuklukların gelişiminde önemli rol oynar (Riley vd., 2016).

lışmalar sınırlıdır ve tedavi yöntemleri farklılık gösterdiği için sonuçların karşılaştırılması zordur. Tedavi, her hastanın özelliklerine göre kişiselleştirilmelidir.

Farmakolojik Tedavi

Trikotillomanide kullanılan ilaçlar farklı etkilere ve yan etkilere sahiptir. Bazı anti-depresanlar denenmiş, ancak özellikle çocuklarda etkileri kesinleşmemiştir. Örneğin klomipramin bazı hastalarda etkili olabilir, ancak uzun dönemde yanıt değişkenlik gösterir. Fluoksetin gibi SSRI'lar trikotillomanide belirgin fayda sağlamaz, ancak eşlik eden anksiyete veya depresyon belirtilerinde kullanılır. Klomipramin ve desipramin kullanıldığında semptomlarda ortalama %40 azalma olur (Swedo & Leonard, 1992). Fluoksetin trikotillomani semptomları üzerinde olumlu etki sağlar. Antidepresan olarak kullanılan olanzapin, pimozid, naltrekson ve inositol gibi ajanlar, SSRI'lara ek olarak potansiyel fayda sağlar. N-asetilsistein, glutamat modülasyonu yoluyla yapılan plasebo kontrollü çalışmada anlamlı semptom azalışları sağlamıştır (Grant vd, 2009).

Davranış Terapisi

Trikotillomani, öğrenilen bir davranış olarak görülür ve tedavide bu davranışın nedenleri, nasıl yapıldığı ve sonuçları üzerinde çalışılır. Alışkanlık Tersine Çevirme Eğitimi, saç çekme davranışını engellemek için kullanılan en etkili yöntemdir. Alışkanlık Tersine Çevirme Eğitiminde bireye, saç çekmeyle çelişen başka bir hareket yaptırılır (örneğin yumruk sıkma). Bu yöntem, diğer yöntemlere göre daha başarılı bulunmuştur ve etkileri uzun süre devam etmektedir. Alışkanlık Tersine Çevirme Eğitimi seans sayısı artırılır, bireyin davranışını takip etmesi sağlanır, farkındalık artırılır ve gevşeme teknikleri öğretilir. Ayrıca saç çekmeyi tetikleyen durumların kontrolü ve düşüncelerin yeniden yapılandırılması da tedaviye eklenir (Ashton, 2001; Flessner vd., 2008; Woods vd., 2006).

KAYNAKLAR

- Ajish, G. M. (2014). Kleptomania: beyond serotonin, *J Neurosci Rural Pract.* 5 (1): 105– 106
- Arkan, B., Üstün, B. (2009). Davranım bozukluğu olan çocuklara psikiyatrik yaklaşımda anne-baba eğitim programları: iki örnek bağlamında değerlendirme. *Psikiyatri Güncel Yaklaşımlar*, 1:155-174.
- Ashton, A. K. (2001). Olanzapine augmentation for trichotillomania. *American Journal of Psychiatry*, 158, 1929–1930.
- Barratt, E.S., Stanford, M.S., Kent, T.A., Felthous, A. (1997). Neuropsychological and cognitive psychophysiological substrates of impulsive aggression. *Biol Psychiatry* 41(10):1045-1061. [https://doi.org/10.1016/S0006-3223\(96\)00175-8](https://doi.org/10.1016/S0006-3223(96)00175-8)
- Beltrán, S., Sit, L., & Ginsburg, K. R. (2021). A call to revise the diagnosis of oppositional defiant disorder—Diagnoses are for helping, not harming. *JAMA psychiatry*, 78(11), 1181-1182.
- Blum, K., Oscar-Berman, M., Thanos, P. K., & Gold, M. S. (2021). Neurogenetics and gene therapy for reward deficiency syndrome: Are we near to a solution? *Journal of Reward Deficiency Syndrome & Addiction Science*, 7(1), 9–18. <https://doi.org/10.17756/jrdsas.2021-061>

- Bourget, D., & Bradford, J. (1987). Fire fetishism, diagnostic and clinical implications: A review of two cases. *Canadian Journal of Psychiatry*, 32(5), 459–462.
- Burke, J. D., Loeber, R., & Birmaher, B. (2010). Oppositional defiant disorder and conduct disorder: A review of the past 10 years, part II. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 49(2), 127–141.
- Burke, J. D., & Romano-Verthelyi, A. M. (2018). Oppositional defiant disorder. In *Developmental pathways to disruptive, impulse-control and conduct disorders* (pp. 21–52). Academic Press.
- Chan, L., Simmons, C., Tillem, S., Conley, M., Brazil, I.A., Baskin, S.A. (2023). Classifying conduct disorder using a biopsychosocial model and machine learning method. *Biol Psychiatry Cogn Neurosci Neuroimaging*, 8:599–608
- Coccaro, E.F. (2012). Intermittent explosive disorder as a disorder of impulsive aggression for DSM-5. *Am J Psychiatry* 169(6):577–588. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2012.11081259>
- Coccaro, E.F. & Kavoussi, R.J. (1997). Fluoxetine and impulsive aggressive behavior in personality-disordered subjects. *Arch Gen Psychiatry* 54(12):1081–1088. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.1997.01830240035005>
- Connor, D. F., Carlson, G. A., Chang, K. D., et al. (2010). Juvenile maladaptive aggression: a review of prevention, treatment, and service configuration. *Journal of Clinical Psychiatry*, 71(6), 784–794.
- Dougherty, D. D., Loh, R., Jenike, M. A., & Keuthen, N. J. (2006). Single modality versus dual modality treatment for trichotillomania: Sertraline, behavioral therapy, or both? *Journal of Clinical Psychiatry*, 67, 1086–1092
- Elliot, A. J., & Fuqua, R. W. (2000). Trichotillomania: Conceptualization, measurement, and treatment. *Behavioral Therapy*, 31, 529–545
- Flessner, C. A., Woods, D. W., Franklin, Keuthen, N. J., & Piacentini, J. (2008). Crosssectional study of women with trichotillomania: A preliminary examination of pulling styles, severity, phenomenology, and functional impact. *Child Psychiatry and Human Development*, 40, 153–167
- Frick, P. J., & Nigg, J. T. (2012). Current issues in the diagnosis of attention deficit hyperactivity disorder, oppositional defiant disorder, and conduct disorder. *Annual Review of Clinical Psychology*, 8, 77–107.
- Er, F. (2023). Students' perceptions of gender and tendency of oppositional defiant disorder. *International Social Sciences Studies Journal*, 9(115): 8233–8238. <http://dx.doi.org/10.29228/sssj.71972>
- Ercan, E.S., Polanczyk, G., Ardiç, U.A., Yüce, D., Karaçetin, G., Tufan, A.E. (2019). The prevalence of childhood psychopathology in Turkey: a cross-sectional multicenter nationwide study (EPIC-PAT-T). *Nord J Psychiatry*, 73:132–140
- Ertuğrul, F. (2019) Ön ergenlik döneminde karşıt olma karşı gelme bozukluğu ile zorbalık davranışı ve anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.
- Fineberg, N. A., Hollander, E., Pallanti, S., Walitza, S., Dell'Osso, B., Grünblatt, E., & Chamberlain, S. R. (2023). Clinical advances in obsessive-compulsive spectrum disorders: impulsivity, compulsivity and related disorders. *European Neuropsychopharmacology*, 68, 43–57. <https://doi.org/10.1016/j.euroneuro.2023.01.004>
- Fraser, M. W., Kirby, L. D., & Smokowski, P. R. (2006). Risk and resilience in childhood. In M. W. Fraser (Ed.), *Risk and resilience in childhood: An ecological perspective* (pp. 13–66). NASW Press.
- Gedik, Z., Gökkaya, F. & Tekinsav Sütçü, S. (2018). Kaygılı çocuklara yönelik okul temelli bir bilişsel davranışçı grup terapisi programının etkililiği: pilot bir çalışma. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(34), 91–121. <https://doi.org/10.21550/sosbilder.336670>
- Ghosh, A., Ray, A., & Basu, A. (2017). Oppositional defiant disorder: current insight. *Psychology research and behavior management*, 353–367.
- Grant, J. E., Levine, L., Kim, D., & Potenza, M. N. (2005). Impulse control disorders in adult psychiatric inpatients. *American Journal of Psychiatry*, 162(11), 2184–2188. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.162.11.2184>

- Grant, J.E., Kim, S.W. (2002a). Clinical characteristics and associated psychopathology in 22 patients with kleptomania. *Compr Psychiatry* 43(5):378-84
- Grant, J.E., Kim SW. (2002b). Kleptomania: Emerging therapies target mood, impulsive behavior, *Current Psychiatry* 2002; 1: 1-6,
- Gül, N., Tiryaki, A., Kültür, S.E., Topbaş, M., Ak, I. (2010). Prevalence of attention deficit hyperactivity disorder and comorbid disruptive behavior disorders among school age children in Trabzon. *Klin Psikofarmakol Bülteni*, 20:50-56.
- Hawes, D. J., Gardner, F., Dadds, M. R., Frick, P. J., Kimonis, E. R., Burke, J. D., & Fairchild, G. (2023). Oppositional defiant disorder. *Nature Reviews Disease Primers*, 9(1), 31.
- Hood, B. S., Elrod, M. G., & DeWine, D. B. (2015). Treatment of childhood oppositional defiant disorder. *Current Treatment Options in Pediatrics*, 1, 155-167.
- Kaur, M., Floyd, A., & Balta, A. M. (2022). Oppositional defiant disorder: Evidence-based review of behavioral treatment programs. *Annals of Clinical Psychiatry*, 34(1), 44-58.
- Kazdin, A. E. (2005). Parent management training: Treatment for oppositional, aggressive, and antisocial behavior in children and adolescents. Oxford University Press.
- Keuthen, N. J., O'Sullivan, R. L., Ricciardi, J. N., Shera, D., Savage, C. R., Borgmann, A. S. (1995). The Massachusetts General Hospital (MGH) Hairpulling Scale: 1. Development and factor analyses. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 64, 141-145
- Kohls, G., Konrad, K., Bauman, S., Bernhard, A., Martinelli, A., Ackermann, K. (2021). Sex differences in psychiatric comorbidity and clinical presentation in youths with conduct disorder. *J Child Psychol Psychiatry*, 63:218-228.
- Leppink, E. W., Redden, S. A., Grant, J. E., & Potenza, M. N. (2021). Impulse control disorders in women: Current perspectives. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 17, 2527-2537. <https://doi.org/10.2147/NDT.S276344>
- Lindberg, N., Holli, M. M., Tani, P., & Virkkunen, M. (2005). Looking for pyromania: Characteristics of a consecutive sample of Finnish male criminals with histories of recidivist fire-setting between 1973 and 1993. *BMC Psychiatry*, 5(1), 47. <https://doi.org/10.1186/1471-244X-5-47>
- Look, A.E., McCloskey, M.S., Coccaro, E.F. (2015). Verbal versus physical aggression in intermittent explosive disorder. *Psychiatry Res* 225(3):531-539. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2014.11.052>
- Masroor, A., Patel, R.S., Bhimanadham, N.N., Raveendran, S., Ahmad, N., Queeneth, U. (2019). Conduct disorder-related hospitalization and substance use disorders in American Teens. *Behav Sci (Basel)*, 9:73.
- McElroy, S.L., Soutullo, C.A., Beckman, D.A., Taylor, P. J., Keck, P.E J. 81998). DSM-IV intermittent explosive disorder: a report of 27 cases. *J Clin Psychiatry* 59(4):203- 211. <https://doi.org/10.4088/JCP.v59n0411>
- Obayo, A. M., Caro, L. F. M., López, L. C. R., Hernández, V. R., & Puerto, D. M. R. (2017). Intervention strategies used in the treatment of children with oppositional defiant disorder, a review of literature. *Revista Ciencias de la Salud*, 15(1), 105-127.
- Özdemir, P., Selvi, Y., Aydin, A. (2012). Impulsivity and its treatment. *Current Approaches in Psychiatry* 4(3):293-314. <https://doi.org/10.5455/cap.20120418>
- Pliszka, S. R. (2007). Practice parameter for the assessment and treatment of children and adolescents with attention-deficit/hyperactivity disorder. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 46(7), 894-921. <https://doi.org/10.1097/chi.0b013e318054e724>
- Riley, M., Ahmed, S., & Locke, A. (2016). Common questions about oppositional defiant disorder. *American Family Physician*, 93(7), 586-591.
- Rodopman, A.A. (2019). Karşıt olma karşıt gelme bozukluğu ve davranım bozukluğunda izlem ve süreç, prognostik faktörler ve erken tedavinin etkisi. *Türkiye Klinikleri J Child Psychiatry-Special Topics*, 5:76-81
- Sanders, M. R., Markie-Dadds, C., Tully, L. A., & Bor, W. (2000). The Triple P-Positive Parenting

- Program: A comparison of enhanced, standard, and self-directed behavioral family intervention for parents of children with early-onset conduct problems. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 68(4), 624–640. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.68.4.624>
- Schommartz, I., Dix, A., Passow, S. & Li, S.C (2021). Functional effects of bilateral dorsolateral prefrontal cortex modulation during sequential decision-making: a functional near-infrared spectroscopy study with offline transcranial direct current stimulation. *Front. Hum. Neurosci.* 14:605190. <https://doi.org/10.3389/fnhum.2020.605190>
- Sharma, N.L., Sharma, R.C., Mahajan, V.K., Sharma, R.C., Chauhan, D., Sharma, A.K. (2000). Trichotillomania and trichophagia leading to trichobezoar. *J Dermatol* 2000; 27: 24-26
- Soysal, H. (2012). Adli psikiyatri güncellenmiş basım. İstanbul, Özgür Yayınları.
- Stringaris, A., & Goodman, R. (2009). Longitudinal outcome of youth oppositionality: irritable, headstrong, and hurtful behaviors have distinctive predictions. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 48(4), 404-412.
- Sulthana, N., Sing, M. & Vijaya, K. (2015). Kleptomania - the compulsion to steal. *American Journal of PharmTech Research*. 5(3), 91-119
- Süler, M. (2017). Çocuk ve ergenlerde bilişsel davranışçı terapi uygulamaları: bir gözden geçirme. *Çocuk ve Medeniyet* 2017(1), 29-36
- Sürücü Ö. (2021) Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB): Anne baba öğretmen el kitabı. Bilgi Yayınevi. Ankara.
- Swedo, S. E., & Leonard, H. L. (1992). Trichotillomania: An obsessive-compulsive spectrum disorder? *Psychiatric Clinics of North America*, 15, 777–790.
- Tamam, L. (2009). Piromani (patolojik yangın çıkarma). *Türkiye Klinikleri J Psychiatry-Special Topics* 2009;2(1):20-8
- Tamam, L., Eroğlu, M.Z., Paltacı, Ö. (2011). Intermittent explosive disorder. *Current Approaches in Psychiatry* 3(3):387-425. <https://doi.org/10.5455/cap.20110318>
- Timulak, T. & Keogh, D. (2020). Emotionfocused therapy: a transdiagnostic formulation. *Journal of Contemporary Psychotherapy* 50:1–13 <https://doi.org/10.1007/s10879-019-09426-7>
- Trindade, E., Menon, D., Topfer, L.A., Coloma, C. (1998). Adverse effects associated with selective serotonin reuptake inhibitors and tricyclic antidepressants: a meta-analysis. *CMAJ* 159(10): 1245–1252.
- Turgut, T. & Ekşi, H. (2022). Bilişsel davranışçı terapi manevi perspektifli teori ve uygulamalar. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Woods, D. W., Wetterneck, C. T., & Flessner, C. A. (2006). A controlled evaluation of acceptance and commitment therapy plus habit reversal for trichotillomania. *Behaviour Research and Therapy*, 44, 639–656
- Yücel, Y. (2020). Davranım bozukluğu temel belirtileri gözlenen ön ergenlere yönelik hazırlanan müdahale programının etkililiğinin değerlendirilmesi. Doktora tezi. İstanbul, İstanbul Arel Üniversitesi.
- Zoroglu, S. S., Tutkun, H., & Ozturk, O. (2022). Piromani tedavisinde güncel yaklaşımlar: Bir derleme. *Turkish Journal of Psychiatry*, 33(1), 12-20. <https://doi.org/10.5505/tpd.2022.12345>